This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

WIDENER
HN UE32 3

Phil 5545.22.10

HARVARD COLLEGE LIBRARY

FROM THE
George Schünemann Jackson
FUND
FOR THE PURCHASE OF BOOKS ON
SOCIAL WELFARE & MORAL PHILOSOPHY

GIVEN IN HONOR OF HIS PARENTS, THEIR SIMPLICITY
SINCERITY AND FEARLESSNESS

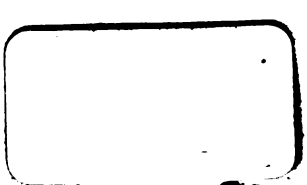

VILJANS SJUKDOMAR

AF

TH. RIBOT

PROFESSOR VID COLLÈGE DE FRANCE, REDAKTÖR FÖR REVUE PHILOSOPHIQUE

EFTER ORIGINALETS SJETTE UPPLAGA

ÖFVERSATT AF

O. H. DUMRATH.

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG.

Printed in Sweden

Phil 5545.22.10

HARVARD COLLEGE LIBRARY
JACKSON FUND
Oct. 19, 1925

STOCKHOLM
Isaac Marcus' Bokтр.-Aktiebolag
1890.

INNEHÅLL.

Inledning.

Frågans uppställning. — Viljan såsom impulsiv kraft. — Viljan såsom hämmande kraft. — Den individuela karakterens rol. — Valet och dess natur. sid. 1.

Kap. 1.

Viljans försvagande.

Bristande impuls.

Indelning af viljans sjukdomar. — Abulien eller oförmågan att vilja: Th. de Quinceys exempel. — Af Billod omtalade fall. — Sannolika orsaker till detta tillstånd. — Analoga tillstånd: agorafobi; tvifvelsjuka; fall, som gränsa till tillintetgörelsen. — Ansträngningens vanmagt: ansträngningskänslan. — Dess två former. — Hvar är källan härtill? ... . sid. 35.

Kap. 2.

Viljans försvagande.

Öfverskott af impuls.

Hastiga och omedvetna impulser. — Omotståndliga impulser med medvetande. — Omärklig öfvergång från sundt till sjukligt tillstånd: de fixa idéerna. — Viljans förvridning. — Sannolika orsaker. — Försvagande genom dryckenskap, hjernskada .... sid. 71.

Kap. 3.

Viljeuppmärksamhetens försvagande.

Intellektuel förmåga och viljevanmagt. — Coleridge, hans porträtt af Carlyle. — Två former af försvagande. — Uppmärksamhetens natur. — Dess källa ligger i känslorna. — Huru den vidmagthålles ..... sid. 93.

Kap. 4.

Nyckernas välde.

Viljans oförmåga att upprätta sig: frånvaron af dess existensvilkor. — Den hysteriska karakteren. — Hvarifrån kommer obeständigheten? — »Psykiska paralysier» ..... sid. 112

Kap. 5.

Viljans tillintetgörelse.

Två tillstånd af tillintetgörelse. — Extasen; dess beskrifning at den heliga Theresia. — Anomalien i detta själstillstånd. — Somnambulismen: fall af absolut tillintetgörelse. — Tvifvelaktiga fall. Exempel på motstånd. — Illusion om viljekraft hos några hypnotiserade .... sid. 123.

Kap. 6.

Slutsats.

Viljan är sista länken i en framskridande evolution, af hvilken den enkla reflexen är den första leden. — Hon är en hierarkisk koordination. — Lagen för viljans upplösning; dess gång. — Bekräftelse genom patologiska fall. — Materiela vilkor för viljekoordinationen. Dess fysiologiska utveckling. Dess psykologiska utveckling. — Hufvudformerna för denna koordination. — Viljan hos idioter. — Allmän slutsats: viljandet är ett enkelt medvetenhetstillstånd, som i och för sig icke har någon förmåga att frambringa en rörelse eller ett hämmande ..... sid. 147.

INLEDNING.

Under de senaste åren hafva flera författare, i synnerhet i utlandet, lemnat detaljerade framställningar af vissa delar af psykologien i enlighet med evolutionslärans principer. Det synes mig, som om det skulle vara fördelaktigt att behandla dessa frågor i samma anda, men i en annan rigtning — nemligen i det *upplösande förfallets*.

Jag skall för den skull i detta lilla arbete söka för viljan göra detsamma som jag förut gjort för minnet, d. v. s. studera dess anomalier och af detta studium draga slutsatser med afseende på det normala tillståndet. I många hänseenden är denna uppgift icke så lätt: redan termen vilja betecknar något mera obestämdt än termen minne. Man må nu betrakta minnet såsom en verksamhetsyttring, en egenskap eller en förmåga, så förblifver det i alla fall ett beständigt sätt att vara, ett psykiskt anlag, om hvilket alla kunna komma öfverens. Viljan deremot upplöser sig i viljanden, som hvart och ett för sig är ett moment, en obeständig form af verksamhet, en resultant, som vexlar allt efter de orsaker, som frambringa den.

Förutom denna första svårighet finnes en annan, som kan synas ännu större, men från hvilken vi icke draga i betänkande att helt kort och godt befria oss. Kan man studera viljans patologi utan att vidröra den fria viljans outredliga problem? — Det synes oss icke allenast möjligt, utan äfven nödvändigt att athålla oss härifrån. Denna afhållsamhet förestafvas oss icke af räddhåga, utan af metoden. Liksom hvarje annan experimentel vetenskap bör psykologien strängt förbjuda sig hvarje forskning efter de första orsakerna. Den fria viljans problem tillhör dem. En af de stora tjenster som Kant med sin kritik och de, hvilka följt på honom, gjort, har varit att visa, att frihetens problem inskränker sig till att veta, om man kan gå utom den kedja, som bildas af verkningar och orsaker, för att antaga en absolut början. Denna magt, som »kallar, suspenderar eller förkastar», efter hvad en samtida*), som djupt studerat den, definierar den, kan icke bestyrkas, så vida man icke inlåter sig på metafysikens område.

Här behöfva vi icke försöka något dylikt. Den inre och den yttre erfarenheten är vårt ämne; dess gränser äro våra gränser. Vi taga viljandena såsom fakta med deras omedelbara orsaker, d. v. s. de bevekelsegrunder, som frambringa dem, utan att efterspana, om dessa orsa-

* Renouvier, Essaie de critique générale, 2:a uppl. I, 65—40.

ker förutsätta orsaker i oändlighet eller om något af sig sjelft, något spontant, tillkommer. Frågan uppställes sålunda under en form, som kan antagas lika väl af deterministerna som af deras motståndare och som kan förenas med så väl den ena som den andra hypotesen. För öfrigt hoppas vi kunna leda våra undersökningar på sådant sätt, att frånvaron af hvarje lösning i denna punkt icke ens en enda gång skall märkas.

Jag skall i slutet af denna studie söka visa, att i hvarje viljeakt finnas två väl åtskilda element: medvetandets tillstånd, detta »jag vet», som konstaterar en situation, som i och för sig icke har någon verksamhet, och en mycket invecklad psyko-fysiologisk mekanism, i hvilken ensam förmågan att handla eller hindra en handling finnes. Alldenstund denna allmänna slutsats endast kan vara resultatet af de partiela slutsatser patologien lemnar, skall jag i denna inledning tills vidare undvika hvarje systematisk öfverblick och inskränka mig till att studera viljan i dess dubbla impuls- och hämningsmekanism och i dess källa — den individuela karakteren — men förbigå alla detaljer, som icke äro af vigt för vårt ämne. *

* Man finner i ett nytt arbete af Schneider, Der menschliche Wille vom Standpunkte der neueren Entwickelungstheorien, Berlin 1882 en god monografi öfver viljan i normalt tillstånd ur evolutionslärans synpunkt. Vi beklaga, att vi icke fått kännedom om detsamma förrän detta arbete var nästan färdigt.

I.

Den grundprincip, som herskar i viljans psykologi under hennes impulsiva form, så väl i sundt som i sjukligt tillstånd, är, att hvarje medvetet tillstånd alltid har en sträfvan att gifva sig uttryck, att omsätta sig i rörelse, i handling. Denna princip är endast ett för psykologien egendomligt, särskildt fall af den grundlag, som säger, att reflexen är den enda typen för hvarje nervverkning, för allt relationslif. Egentligen taladt är verksamheten hos djuret icke en början, utan ett slut, icke en orsak, utan ett resultat, icke ett första uppträdande, utan en följd. Detta är den väsentligaste punkten, som man aldrig får förlora ur sigte och som ensam förklarar viljans fysiologi och patologi, emedan denna böjelse hos medvetenhetstillståndet att yttra sig i en psykologisk eller fysiologisk, medveten eller omedveten handling är det enkla faktum, hvartill den högsta viljeverksamhetens alla förbindelser och förvecklingar reducera sig.

Den nyfödda är blott en »ryggmergsvarelse», såsom Virchow definierat den. Dess verksamhet är rent reflexiv och yttrar sig i en sådan öfverflödande mängd af rörelser, att upp-

fostringsarbetet länge måste bestå i att undertrycka eller inskränka flertalet. Denna utbredning af reflexrörelserna, som har sin orsak i de anatomiska förhållandena, förklarar i hela sin enkelhet retningarnas ombildning till rörelser. Vare sig att de äro medvetna eller framkalla en början till medvetande, representera de i intet fall en frivillig verksamhet; egentligen uttrycka de blott verksamheten hos arten eller hvad som förvärfvats, organiserats och befästats genom ärftligheten; men de äro de materialier, med hvilka viljan bygges.

Åtrån utmärker en hållpunkt på vägen uppåt från reflextillståndet till viljetillståndet. Med åtrå förstå vi känslolifvets enklaste former, de enda, som kunna uppstå, så länge icke intelligensen blifvit född. I fysiologiskt hänseende skilja dessa sig icke från mera invecklade slag af reflexer. I psykologiskt hänseende deremot skilja de sig från dem genom det ofta ganska lifliga medvetenhetstillstånd, som åtföljer dem. Deras böjelse att omsätta sig i handlingar är omedelbar och oemotståndlig liksom reflexernas. I naturligt tillstånd och så länge åtrån ännu är ren från hvarje tillsats, sträfvar den att genast tillfredsställa sig; detta är dess lag, som är inristad i organismen. De små barnen och vildarne lemna oss utmärkta exempel härpå. Hos den fullväxta är åtrån icke längre i naturligt tillstånd; uppfostran, vanan, eftertanken stympa eller tygla den. Men ofta åter-

tager den sina rättigheter, och historien visar oss, att hos despoter, hvilka deras egen och alla andras mening ställer öfver hvarje lag, bevaras den ständigt.

Patologien skall visa oss, att denna verksamhetsform ökas, då viljan försvagas, och står qvar, då viljan försvinner. Den utmärker emellertid ett framsteg från den första perioden, alldenstund den angifver en början till individualitet. På den specifika verksamhetens bakgrund teckna begären otydligt den individuela karakteren; de återspegla det sätt, hvarpå en särskild organism återverkar eller reagerar.

Så snart en tillräcklig mängd erfarenhetsrön tillåter intelligensen att födas, uppstår en ny form för verksamheten, för hvilken beteckningen ideo-motorisk är den lämpligaste, enär idéerna äro orsaker till rörelserna. Denna beteckning har dessutom den fördelen att utvisa den nya verksamhetsformens slägtskap med reflexerna, af hvilka densamma blott är en fulländning.

Huru kan en idé frambringa en rörelse? Detta är en fråga, som i hög grad besvärade den gamla psykologien, men som blifver ganska enkel, då man betraktar fakta i deras rätta natur. Det är en numera allmänt gällande sanning i hjernans fysiologi, att den anatomiska grundvalen för alla våra själstillstånd samtidigt omfattar rörelse- och känselelement. Jag skall icke vidare uppehålla mig vid en fråga, som för öfrigt blifvit

utförligt behandlad på annat ställe (Revue philosophique, okt. 1879, sid. 371) och som skulle föranleda en afvikelse från vårt ämne. Vi vilja blott erinra, att våra förnimmelser, i synnerhet de vigtigare, såsom synen och känseln, innefatta, i egenskap af integrerande element, rörelser hos ögat eller lemmarne och att, om rörelsen är ett väsentligt element, då vi verkligen se ett föremål, måste den spela samma rol, då vi se föremålet ideelt. Bilderna och idéerna förutsätta, äfven om de äro abstrakta, ett anatomiskt underlag, i hvilket rörelserna representeras på något sätt.

Det är visserligen sant, att, då man går frågan närmare in på lifvet, skulle man kunna säga, att man bör åtskilja två slags rörelseelement: de, som tjena till att bilda ett medvetenhetstillstånd, och de, som tjena till att gifva det ett uttryck; de förra inre, de senare yttre. Föreställningen om en kula är exempelvis resultanten af intryck af ytor och af musklernas särskilda sätt att sluta sig intill dessa; men dessa sätt äro följden af muskelkänseln och för den skull fastmer rörelsesensationer än egentliga rörelser: de äro fastmer element, som bilda vår föreställning, än ett sätt att öfverföra den i handling.

Detta nära samband, som fysiologien upprättat mellan idén och rörelsen, visar oss emellertid, huru den ena frambringar den andra. I sjelfva verket alstrar en idé icke en rörelse: en

sådan fullständig och plötslig funktionsförändring skulle vara en underbar sak. Om en idé, sådan spiritualisterna bestämma den, plötsligt frambragte ett muskelspel, skulle detta vara föga mindre än ett underverk. Det är icke medvetenhetstillståndet såsom sådant, men väl det motsvarande fysiologiska tillståndet, hvilket ombildar sig till en handling. Ännu en gång: förhållandet eger icke rum mellan en psykisk tilldragelse och en rörelse, utan mellan två tillstånd af samma beskaffenhet, mellan två fysiologiska tillstånd, mellan två grupper af nervelement, den ena sensitiv, den andra motorisk. Om man envisas att af medvetandet göra en orsak, förblifver allt dunkelt; men om man betraktar det såsom helt enkelt ledsagande ett nervförlopp, hvilket allena är den väsentliga tilldragelsen, blifver deremot allt klart och de konstlade svårigheterna försvinna.

Sedan detta medgifvits, kunna vi i stora drag indela idéerna i tre grupper, allt efter som deras böjelse att ombilda sig i handling är stark, modererad eller svag och till och med, i viss mening, ingen.

1. Den första gruppen omfattar de ytterst intensiva intellektuela tillstånden (de fixa idéerna kunna tjena såsom typ). De öfvergå till handling nästan lika ödesdigert och nästan lika hastigt som reflexerna. De äro de idéer, »hvilka uppröra oss». Då den gamla psykologien bekräftade ett vanligt erfarenhetsrön, sade den på sitt språk,

att intelligensen verkade på viljan endast medelst sensibiliteten. Om vi lemna dessa sakers väsende å sido, så betyder det, att det nervtillstånd, som motsvarar en idé, så mycket lättare öfvergår i rörelse som det åtföljes af dessa andra nervösa tillstånd — hvilka de än må vara — som motsvara dessa känslor. Sedan denna öfverflyttning skett, förstår man, hvarför vi i det föreliggande fallet äro så nära det föregående skedet, hvarför nervverkan är kraftigare och sträcker sig till flera element.

Så snart de flesta lidelser öfverskrida den rena lystnadens ståndpunkt, inträda de i denna grupp som verksamhetsprinciper. Hela skilnaden ligger blott i graden, allt efter som i den sålunda bildade komplexen känselelementen äro de förherskande eller omvändt. *

2. Den andra gruppen är för oss den

* Det relativa oberoendet hos idén och känslan såsom orsaker till rörelse angifves med tydlig noggrannhet af vissa patologiska fall. Det händer nemligen, att idén om en rörelse i och för sig icke förslår till att framkalla den; men om emotionen tillkommer, åstadkommes den. En menniska, som drabbats af förlamning, kan icke genom någon viljeansträngning röra sin arm; hvaremot man skall se henne våldsamt skaka under det inflytande, som utöfvas af den emotion hon erfar af en väns ankomst. I fall af ryggmergens uppmjukning, som medför förlamning, kan en emotion, en fråga, som ställes till den sjuka, orsaka våldsamma rörelser i de nedre lemmarne, på hvilka den sjukes vilja icke utöfvar någon verkan.

vigtigaste. Den representerar den förnuftiga verksamheten, viljan i ordets vanliga bemärkelse. Uppfattningen följes efter en kort eller lång öfverläggning af en handling. Om man tänker på saken, skall man finna, att de flesta af våra handlingar hänföras till denna typ, efter frånskiljande af de ofvan anförda formerna och af vanorna. Vare sig jag reser mig för att hemta frisk luft vid fönstret eller jag vidtager åtgärder för att en dag blifva general, finnes blott en åtskilnad från det mindre till det större: ett mycket inveckladt och långvarigt viljande, såsom det senare, måste nemligen upplösa sig i en rad enkla viljanden, hvilka efter hvarandra lämpas efter tid och omständigheter. — I denna grupp är tendensen till handling hvarken ögonblicklig eller våldsam. Det ledsagande känslotillståndet är modereradt. Många af de handlingar, som bilda vår lefnads vanliga gång, hafva ursprungligen ledsagats af en känsla af nöje, af nyfikenhet o. s. v. Nu har den primitiva känslan försvagats, men bandet mellan idén och handlingen har upprättats; då idén uppstår, följer handlingen.

3. Hos de abstrakta idéerna är tendensen till rörelse vid sitt minimum. Som dessa idéer endast äro föreställningar af föreställningar, rena skema, med ett tecken märkta korta utdrag, minskas rörelseelementet i samma mån som det representativa elementet blifver fattigare. Om man betraktar alla de verksamhetsformer, hvil-

ka vi låtit passera revy, såsom successiva komplikationer af den enkla reflexen, kan man säga, att de abstrakta idéerna äro en sidoutgrening, som, endast svagt fäst vid hufvudstammen, utvecklat sig på sitt eget sätt. Deras rörelsetendens krymper samman till detta inre ord, som, huru svagt det än är, åtföljer dem, eller till uppväckandet af ett annat medvetenhetstillstånd. Ty liksom i fysiologien det centrifugala skedet af en reflex icke alltid leder till en rörelse, utan lika väl till afsöndringen från en körtel eller till en näringsverksamhet, så leder äfven i psykologien ett medvetenhetstillstånd icke alltid till en rörelse, utan till uppväckande af andra medvetenhetstillstånd i enlighet med den väl bekanta associationsmekanismen.

Den så ofta anmärkta motsatsen mellan tänkande andar, som lefva i abstraktionernas verld, och praktiskt folk är endast det synliga och påtagliga uttrycket af dessa psykologiska olikheter, hvilka vi nu påpekat. Låtom oss ytterligare för bättre insigts skull påminna oss några alldagliga sanningar såsom skilnaden mellan att känna det goda och göra det, inse orimligheten af en tro och frigöra sig från densamma, ogilla en lidelse och offra den. Allt detta förklaras af den ytterst svaga motoriska tendensen hos den till sig sjelf inskränkta idén. Vi känna icke de anatomiska och fysiologiska vilkor, som äro nödvändiga för uppkomsten af en abstrakt

idé, men vi kunna utan alltför stor djerfhet försäkra, att så snart den blifver en verksamhetsanledning, tillkomma andra element, hvilket just inträffar hos dem, »som hängifva sig åt en idé». Det är endast känslorna, som leda menniskan.

II.

För att nu hålla oss till det föregående, synes oss den frivilliga verksamheten såsom ett moment i denna uppåtstigande evolution, som går från den enkla reflexen, hvars tendens till rörelse är oemotståndlig, till den abstrakta idén, hos hvilken tendensen till handling är vid sitt minimum. Man kan icke strängt fastställa denna evolutions början eller slut, enär öfvergången från en form till en annan är nästan omärklig.

Vi hafva med afsigt och för större klarhets skull icke undersökt problemet i hela sin inveckling. Vi hafva till och med frånskilt ett af viljans väsentliga och karakteristiska element. Sådan vi hittills betraktat viljan, skulle den kunna definieras såsom en medveten, mer eller mindre öfverlagd handling, åsyftande ett enkelt eller sammansatt, nära eller fjerran mål. På detta sätt tyckas också några samtida författare såsom Maudsley och Lewes fatta den, då de definiera den såsom en »af idéer orsakad eggelse»

(*impulse by ideas*) eller ock såsom »känslornas och idéernas rörelsereaktion». Uppfattadt på detta sätt skulle viljandet icke vara annat än ett »låt gå». Det är dock något helt annat. Det är äfven en *hämmande* magt eller, för att tala fysiologiens språk, en »*inhiberande* kraft».

För den psykologi, som grundar sig på den blotta inre iakttagelsen, har denna åtskilnad mellan tillåta och hindra föga betydelse, men för den psykologi, som af den fysiologiska mekanismen kräfver upplysning om själens operationer — och som betraktar reflexverksamheten såsom typen för hvarje verksamhet — är den hufvudsak.

Den gällande läran medgifver, att viljan är ett *varde*, som musklerna lyda, man vet icke på hvad sätt. Enligt denna hypotes betyder det föga, att detta *varde* befaller en rörelse eller ett hämmande. Men om man med alla samtida fysiologer medgifver, att reflexen är typen och grundvalen för all handling, och om följaktligen det icke finnes anledning att efterspana, hvarför ett medvetenhetstillstånd ombildas till rörelse — alldenstund detta är lagen — måste man förklara, hvarför det *icke* ombildas. Olyckligtvis är fysiologien på denna punkt full af dunkelhet och ovisshet.

Det enklaste fallet af hämnings- eller inhibitionsföreteelsen är, att hjertats rörelser upphäfvas till följd af den kringirrande nervens öfverret-

ning. Man vet, att hjertat — oberoende af de i detsamma befintliga (intracardiala) nervganglierna — erhåller sin nervdrift eller, såsom man säger, sin innervation, af trådar, hvilka komma från den sympatiska nerven och påskynda dess slag, samt af trådar från den kringirrande nerven (*nervus vagus*). Afskäres denna senare, ökas hjertats rörelser; retningen af den centrala änden upphäfver dem deremot för kortare eller längre tid. Den kringirrande nerven är således en hämmande nerv, och inhibitionen betraktas allmänt såsom följd af interferens. Reflexverksamheten hos hjertats nervcentra, nervganglier, fördröjes eller upphäfves af de retningar, hvilka komma från förlängda mergen. Med andra ord, den kringirrande nervens rörelseinverkan uttömmer sig i hjertats nervcentra i verksamhet och framkallar ett hämmande. Allt detta har icke en omedelbar psykologisk betydelse, men se här hvad som rör oss närmare.

Det är en välbekant omständighet, att ryggmergens reflexiva retbarhet ökas, då ryggmergen undandrages hjernans inverkan. Härpå gifva oss djur, på hvilka hufvudet blifvit afskuret, de mest slående bevis. Utan att här åberopa dessa ytterlighetsfall vet man, att reflexerna äro vida starkare under sömnen än i det vakna tillståndet. För att förklara detta förhållande hafva några författare antagit, att hämmande centra finnas i hjernan. Setschenow förlade dem till synhögarne och trakten af fyrhögarne. Han stödde sig

härvid på den omständigheten, att då han med kemiska eller andra medel retade de nämda delarne, frambragte han ett försvagande af reflexerna. — Goltz förlägger dessa hämmande centra i den egentliga hjernan.

Dessa och andra liknande antaganden * hafva blifvit skarpt kritiserade, och många fysiologer medgifva endast, att i normalt tillstånd retningarna fördela sig på en gång i hjernan på uppåtgående väg och i ryggmergen på tvärgående väg, men att deremot i de fall, i hvilka hjernan icke kan spela en rol och retningarna icke längre finna mer än en väg öppen för sig, blifver resultatet ett slags anhopning, hvaraf verkan är en förhöjd reflektorisk retbarhet.

På senaste tiden har Ferrier**, som utgått från en synpunkt, hvars psykologiska vigt är påfallande, antagit tillvaron i hjernans pannflikar (frontallober) af modererande centra, hvilka väsentligen skulle betinga uppmärksamheten.

Utan att ytterligare ingå i enskildheter, ser man, att det för att förklara den hämmande mekanismen icke finnes någon klar och allmänt antagen teori såsom för reflexerna. Somliga med-

* Angående frågans hela historia kan man rådfråga Eckhard, Physiologie des Rückenmarks i Hermanns Physiologie, 2:ter Theil, 2:te Abth. sid. 33. Der finner man alla experiment och förklaringar af Setschenow, Goltz, Schiff, Herzen, Cyon m. fl.

** Ferrier, Les fonctions du cerveau, sid. 103, 104.

gifva, att hämmandet uppstår af två motsatta tendenser, som försvaga eller förstöra hvarandra. Andra åter medgifva tillvaron af hämmande centra — och till och med af hämmande nerver — hvilka äro i stånd till att undertrycka en öfverflyttad verksamhet i stället för att förstärka den. Ännu flera antaganden finnas, hvilka det dock är onödigt att omtala *. Låtom oss emellertid i denna vår okunnighet undersöka frågan så godt vi kunna.

I allt viljehämmande finnas två saker att taga i betraktande, nemligen mekanismen, som frambringar detsamma — vi hafva nyss talat om denna — och det medvetenhetstillstånd, som åtföljer det, och om detta senare skola vi nu tala.

Till en början hafva vi att märka fall, i hvilka hämmandet icke behöfver förklaras, och dylika fall äro de, i hvilka viljeeggelsen upphör af sig sjelf, såsom t. ex. då vi lägga å sido en afgjordt tråkig bok.

Andra fall synas kunna förklaras medelst en af de ofvan anförda hypoteserna. Vi hejda genom vår vilja skratt, gäspning, hosta, vissa lidelsefulla åtbörder och rörelser genom att, efter hvad det vill synas, sätta antagonistiska muskler i verksamhet.

I de fall, i hvilka man icke vet, huru häm-

* Se Wundt, Mechanik der Nerven; Lewes, Physical Basis af Mind, sid. 300.

mandet åstadkommes och i hvilka den fysiologiska mekanismen förblifver obekant, lär oss den rena psykologien likväl ännu något. Låtom oss välja det alldagligaste exemplet: ett anfall af vrede, hvilket hejdas af viljan. På det att vi icke skola öfverskatta viljekraften, må vi genast anmärka, att detta hejdande är långt ifrån regel. Många individer synas vara helt och hållet oförmögna att åtadkomma detsamma. Andra åter hafva denna hämmande förmåga i mycket ojemt mått, ity att den hämmande kraften vexlar allt efter tillfälle och omständigheter. Högst få äro alltid herrar öfver sig sjelfva.

För att hämmandet skall framkallas fordras i första rummet tid. Om eggelsen är så våldsam, att den genast öfvergår till handling, är allt förbi; hvilken förargelse, som än må åstadkommas, så är det för sent att förekomma den. Men om tid finnes, om medvetenhetstillståndet uppkallar motverkande tillstånd och dessa äro tillräckligt beständiga, inträder hämmandet. Det nya medvetenhetstillståndet sträfvar då att undertrycka det andra och förstör dess verkningar genom att försvaga orsaken.

Det är af största vigt för viljans patologi att efterspana den fysiologiska företeelse, som frambringas i dylika fall. Man kan icke betvifla, att qvantiteten af nervinverkan — hvilken åsigt man än har om dess natur — vexlar hos olika

individer liksom för olika tillfällen hos en och samma individ. Man kan icke heller betvifla, att vid ett gifvet tillfälle hos en individ den tillgängliga qvantiteten kan vara fördelad på olika sätt. Det är klart, att qvantiteten af nervinverkan icke förbrukas på samma sätt hos en matematiker, som tänker, och hos en menniska, som tillfredsställer en fysisk lidelse, och att en förbrukningsform hindrar en annan, alldenstund det tillgängliga kapitalet icke samtidigt kan användas för två ändamål.

»Vi se», säger en fysiolog *, »att retbarheten hos vissa nervcentra försvagas derigenom att vissa andra nervcentra sättas i verksamhet, om de retningar, hvilka träffa dessa senare, hafva en viss styrka; detta är faktum. Om vi betrakta nervsystemets normala verksamhetssätt, se vi, att det finnes en nödvändig jemvigt mellan detta systems olika delar. Vi veta, att denna jemvigt kan förstöras genom det abnorma förherskandet af vissa centra, hvilka till sin fördel tyckas taga i anspråk en alltför stor del af nervverksamheten; så snart detta sker, synes oss de andra nervcentras verksamhetssätt rubbadt . . . Det finnes allmänna lagar, hvilka leda nervverksamhetens fördelning på systemets olika punkter, på samma sätt som det finnes mekaniska lagar, hvilka styra blodomloppet i kärlsystemet: om en stor rubbning

* Franck, Dict. encycl. des sciences médicales, art. Nerveux, sid. 572.

inträder i en vigtig del af kärlsystemet, uteblifver aldrig verkan deraf äfven på andra punkter af systemet. Dessa hydrodynamiska lagar kunna vi uppdaga, emedan den cirkulerande vätskan är tillgänglig för oss och vi känna egenskaperna hos de kärl, som innehålla den, verkan af elasticiteten, af muskelsammandragningen o. s. v. Men lagarne för nervverksamhetens fördelning, för det slags cirkulation, som finnes till för hvad man kallat nervfluidum, hvem känner dem? Man ser verkningarna af rubbningar i nervverksamhetens jemvigt; men dessa rubbningar äro i hög grad vexlande och undandraga sig ännu alla teoretiska försök att tyda dem. Vi kunna endast anmärka, att de uppstå, och på samma gång granska de förhållanden, som ledsaga dem.»

Om vi tillämpa dessa allmänna betraktelser på vårt särskilda fall, hvad se vi då? Det primitiva medvetenhetstillståndet (vreden) har uppkallat antagonistiska tillstånd, hvilka nödvändigt vexla för olika menniskor; till dessa tillstånd höra idén om pligten, gudsfruktan, fruktan för allmänna meningen, för lagarne, för olyckliga följder o. s. v. Derigenom har bildats ett andra verksamhetscentrum, d. v. s. på fysiologiens språk, en afledning af nervinverkan, ett försvagande af det första tillståndet till förmån för det andra. Är denna afledning tillräcklig för att återställa jemvigten? Härpå gifver endast följdtilldragelsen svar.

Men då ett hämmande inträder, är detta aldrig annat än relativt, och dess enda resultat är att föranleda en svagare handling. Hvad som återstår af den primitiva impulsen förbrukas, så godt sig göra låter, genom till hälften undertryckta åtbörder, oordningar i inre organ eller genom någon konstlad afledning, såsom hos soldaten, hvilken, då man sköt honom, bet i en kula, för att icke skrika. Ganska få menniskor äro så väl utrustade af naturen och hafva genom vanan fått en sådan utbildning, att de kunna inskränka reflexerna till omärkliga rörelser.

Denna afledning af nervinverkan är således icke ett primitivt förhållande, utan ett tillstånd af sekundär bildning, hvilket uppstått på bekostnad af det förra förmedelst en association.

Låtom oss ytterligare anmärka, att förutom uppkomsten af dessa två antagonistiska verksamhetscentra finnas andra orsaker, som sträfva till att omedelbart försvaga de primitiva impulserna.

Vi måste här emellertid närmare undersöka denna svårighet, ty ehuru den samtida tillvaron af dessa två motsatta medvetenhetstillstånd * är tillräcklig för att framkalla obeslutsamhet, ovisshet, overksamhet, är den dock icke tillräcklig för att frambringa ett af viljan framkalladt hämmande i ordets egentliga bemärkelse, ett »jag vill icke».

* Man måste väl komma i håg, att vi icke skilja dem från deras fysiologiska vilkor, hvilka utgöra hufvudelementet.

Dertill fordras ännu ett vilkor. Detta finnes i ett känsloelement af största betydelse, om hvilket vi ännu icke talat. Känslorna äro icke alla eggelser till handling. Många hafva äfven en *depressiv* karakter. Skräcken kan betraktas såsom ytterlighetstypen härför. I sin högsta grad verkar den tillintetgörande. En menniska, som plötsligt drabbas af en stor sorg, är oförmögen till hvarje vilje- eller reflexmotverkan. Blodbrist i hjernan, hjertrörelsernas afstannande, som stundom medför döden, kallsvett, slutmusklernas förslappning, allt detta angifver, att retbarheten hos muskelcentra, vasomotoriska och vätskeafsöndrande centra o. s. v. för ögonblicket upphäfts. Detta är ett ytterligt fall, men lemnar oss en förstoring af förhållandena. Under detsamma hafva vi alla möjliga grader af fruktan med alla motsvarande grader af depression.

Stiga vi nu nedåt från detta maximum till den modererade fruktan, finna vi, att den deprimerande verkan minskas, utan att dock förändra natur. Ty, huru hejdar man vredens utbrott hos barnet, om icke genom hotelser och straff, d. v. s. genom att framkalla ett nytt medvetenhetstillstånd af deprimerande karakter, som lämpar sig för att förlama handlingen. »Ett tre och ett halft års gammalt barn», säger B. Perez, »förstår af ansigtsuttrycket, af röstens tonfall, att man bannar det, och dess panna rynkas, dess läppar sammanpressas krampaktigt, det antager

för en stund en butter uppsyn derpå fuktas dess ögon af tårar och det är nära att utbrista i snyftningar *.» Det nya tillståndet sträfvar således att ersätta det andra icke allenast genom sin egen styrka, utan genom den afmattning det gifver hela varelsen.

Om oaktadt upprepade hotelser ingen hämning framkallas, egnar sig individen föga eller alls icke för uppfostran i detta hänseende. Framkallas den deremot, är följden den, att, i enlighet med en väl bekant lag, en förbindelse sträfvar att uppstå mellan de två tillstånden; det förra uppväcker det senare — dess korrektiv — och till följd af vanan blifver hämmandet småningom allt lättare och hastigare. Hos personer, som hafva herravälde öfver sig sjelfva, framkallas hämmandet med denna säkerhet, som utgör ett kännemärke på hvarje fullt utpreglad vana. För öfrigt är klart, att lynne och karakter härvid äro af större vigt än uppfostran.

Det är sålunda alldeles icke öfverraskande, att en stormig uppbrusning viker för kall eftertanke och för medvetenhetstillstånd, hvilkas rörelsetendens är ganska svag; detta kommer sig nemligen deraf att bakom dessa tankar och tillstånd finnes, såsom vi nyss sett, en samlad, dold, omedveten kraft.

För att förstå detta skenbara underverk få vi icke betrakta den uppfostrade, eftertänksamma

* La psychologie de l'enfant sid. 33.

och fullväxta menniskan, utan måste vända oss till barnet. Hos detta — och till detsamma närmar sig vilden och den illa eller alls icke uppfostrade menniskan — är tendensen till handling omedelbar. Uppfostrans syfte är just att väcka dessa antagonistiska tillstånd, och med uppfostran måste man förstå så väl den, som barnet förvärfvar genom sin egen erfarenhet, som den, hvilken det erhåller af andra.

Det torde för öfrigt vara onödigt att ådagalägga alla de känslor, hvilka kunna frambringa ett hämmande; fruktan eller aktning för personer, lagar, bruk eller för Gud har från begynnelsen varit och skall alltid förblifva depressionstillstånd, som sträfva att minska verksamheten.

Med ett ord, hämningsföreteelsen kan på ett för våra syften tillfredsställande sätt förklaras genom en analys af de psykologiska vilkor, under hvilka den frambringas, man må för öfrigt hysa hvilken åsigt man behagar om den fysiologiska mekanismen. Det skulle naturligtvis vara önskligt att ega en klarare insigt härutinnan och att hafva en tydligare föreställning om den *modus operandi*, genom hvilken två nästan samtida retningar upphäfva hvarandra. Om denna dunkla fråga vore utredd, skulle vår uppfattning af viljan såsom hämmande kraft blifva skarpare och noggrannare och kanhända helt annan. Vi måste emellertid finna oss i att vänta; för öfrigt skola vi under andra former återfinna detta svåra problem.

III.

Vi hafva hittills betraktat viljeverksamheten under en uteslutande analytisk form, som icke kan gifva oss en noggrann föreställning om densamma och visa oss den i dess helhet. Viljeverksamheten är hvarken en enkel förvandling af några slags medvetenhetstillstånd till rörelse eller en enkel, hämmande kraft, utan den är individens återverkan, dess egna reaktion, vi måste lägga vigt på denna punkt, ty utan den är viljans patologi obegriplig.

Viljerörelsernas första kännetecken är, att de äro *afpassade*, men detta är ett kännetecken, som de hafva gemensamt med det ofantliga flertalet af fysiologiska rörelser, skilnaden ligger endast i graden.

Om vi lemna å sido alla rörelser af patologisk beskaffenhet — konvulsioner, chorea, epilepsi o. s. v. — hvilka förete sig under form af ett våldsamt och oordnadt utbrott, återfinna vi afpassningen från det lägsta till det högsta.

De vanliga reflexerna äro reaktioner eller återverkningar från ryggmergen, hvilka afpassats efter mycket allmänna förhållanden och följaktligen också äro mycket enkla, likformiga och oföränderliga hos olika individer — undantags-

fall naturligtvis frånräknade. De hafva en *specifik* karakter.

En annan grupp af reflexer representeras af reaktionerna från hjernans bas och mellersta del — bulben, de strimmiga kropparne, synhögarne. Äfven dessa reaktioner äro afpassade efter föga vexlande allmänna vilkor, hvilka dock tillhöra en mera sammansatt klass; de bilda hvad somliga författare kallat den »sensori-motoriska» verksamheten. Äfven dessa reaktioner bevara ännu en mera specifik än individuel karakter, i så hög grad likna de nemligen hvarandra hos olika individer af samma art.

Stora hjernans reflexer, i synnerhet de högsta, utgöras af en reaktion, som afpassats efter mycket invecklade, mycket vexlande, mycket obeständiga vilkor, som skilja sig från hvarandra hos olika individer liksom äfven från den ena stunden till den andra hos en och samma individ. Dessa äro de ideo-motoriska reaktionerna eller viljandena. Så fullständig denna afpassning än må vara, är den dock icke af vigt för oss. Den är nemligen blott en verkan, hvars orsak icke är viljandet, utan den intellektuela verksamheten. Som intelligensen är en korrespondens, ett ständigt jemkande och rättande af de inre förhållandena efter de yttre förhållandena och, i sin högsta form, ett fullständigt samordnadt afpassande, innefattar koordinationen af dessa medvetenhetstillstånd de rörelsetillstånd, hvilka

uttrycka dem. Så snart ett mål är uppställdt, verkar detta mål på det sätt, som af metafysici kallas en yttersta orsak (*causa finalis*), och medför valet af de för dess ernående lämpliga medlen. Afpassandet är således ett resultat af intelligensens mekanism, och vi behöfva för den skull icke uppehålla oss härvid.

Men det som deremot intresserar oss, är det *val*, det företräde, som yppar sig efter en mer eller mindre lång jemförelse af motiven. Detta val representerar den individuela reaktionen, som tydligt skiljer sig från de specifika reaktionerna och, såsom vi skola se i patologien, är dem ömsom underlägsen, ömsom öfverlägsen.

Hvad är då detta val? Till sin form är det ingenting annat än en *praktisk* bekräftelse, en dom, som verkställes. Man bör väl besinna, att ur fysiologisk och yttre synpunkt åtskiljer ingenting en viljerörelse från en ofrivillig rörelse; mekanismen är densamma, antingen jag blinkar till följd af reflexverkan eller med afsigt för att varsko en medbrottsling *. Från den

* I fysiologien skiljer man mellan frivilliga och ofrivilliga muskler, dock med framhållande att denna åtskilnad ingalunda är absolut. Somliga personer, såsom fysiologen E. F. Weber, kunna efter behag stanna sitt hjertas rörelser; andra åter, såsom Fontana, kunna framkalla en sammandragning af iris o. s. v. En rörelse är frivillig, då den till följd af lyckliga och upprepade försök är förbunden med ett medvetenhetstillstånd och står under dess herravälde.

psykologiska och inre sidan åter finnes intet, som skiljer domen, i detta ords logiska mening, d. v. s. en teoretisk bekräftelse, från viljandet, om icke att det senare öfverföres i en handling och sålunda är en dom, som bragts i verkställighet.

Men hvad är detta val i grund och botten och icke allenast till sin form? Vi måste fasthålla denna fundamentalpunkt och söka upplysa den. Om vi nedstiga till några ganska anspråkslösa biologiska fakta, skola vi måhända bäst kunna se, hvari ett val består. För att icke förvilla mig till aflägsna analogier, skall jag icke säga något om den fysiska frändskapen — exempelvis magnetens till jernet. I växtriket vill jag blott påminna om de insektätande växterna, såsom *Dionæa*, hvilka välja vissa kroppar, som komma i beröring med dem, med uteslutande deremot af andra. *Amoeba* väljer likaledes vissa organiska partiklar, af hvilka den lifnär sig. Dessa fakta äro obestridliga, men deras tolkning är svår. Vanligen förklarar man dem genom en öfverensstämmelse i molekylarsammansättningen hos den väljande plantan eller amoeban och den valda insekten eller organiska partikeln. Utan tvifvel försiggår härvid valet på ett mycket begränsadt område, men man bör också besinna, att detta är den gröfsta, nästan helt och hållet fysiska formen för detsamma. Uppkomsten och utvecklingen af ett allt mera invecklad nervsystem ombildar denna blinda frändskap till en

medveten tendens och derefter till flera hvarandra motsägande tendenser, af hvilka en vinner öfverhanden — den nemligen, som representerar *maximum* af frändskap (exempel: hunden, som tvekar mellan flera rätter och slutligen väljer en). Men allestädes angifver valet individens natur i ett gifvet ögonblick, under bestämda omständigheter och till en viss grad; det vill säga, att ju svagare frändskapen är, desto mindre utpregladt är företrädet. Vi kunna sålunda säga, att valet, vare sig det är resultat af en tendens, af flera tendenser, af en tillfällig förnimmelse, af bilder, som uppstått i minnet, af idégrupper eller af invecklade, på framtiden syftande beräkningar, alltid grundar sig på en frändskap. en naturlig analogi, ett afpassande. Detta är lika sant för de lägre som för de högre djuren, och hos menniskan eger det sin fulla grund för lasten eller dygden, vetenskapen eller nöjet eller ärelystnaden. För att hålla oss till menniskan, två eller tre medvetenhetstillstånd äro öfvervägande i egenskap af möjliga verksamhetsmål, och efter någon tvekan föredrages, väljes ett. Hvarför sker detta, om icke derför att mellan detta tillstånd och den summa af medvetna, halfmedvetna och omedvetna (rent fysiologiska) tillstånd, som i detta ögonblick bildar personen, jaget, finnes en öfverensstämmelse, en naturlig analogi, en frändskap? Detta är den enda möjliga förklaringen på valet, så vida man icke vill antaga, att det

saknar orsak. Man föreslår mig att döda en vän: denna tendens undertryckes, aflägsnas med fasa; det vill säga, den står i motsats till mina andra tendenser och känslor, så att det icke finnes någon möjlig förbindelse mellan densamma och de andra, hvarigenom den tillintetgöres.

Hos brottslingar deremot uppstår mellan föreställningen om lönmordet och känslorna af hat eller lystnad ett samband, det vill säga en analogi, mordet väljes för den skull och vinner bekräftelse på att det bör ske. *Viljandet, betraktadt såsom medvetenhetstillstånd, är således ingenting annat än ett jakande* (eller en negation). Det är analogt med omdömet med den skilnad, att då detta uttrycker ett samstämmigt (eller motsatt) förhållande mellan idéerna, uttrycker viljandet samma förhållande mellan tendenser, medan det förra är en hvila för tanken, är det senare ett steg till handling, det ena är en behållning, det andra är ett athändande, ty intelligensen är en besparing, viljan deremot en utgift. Men viljandet har i och för sig *såsom medvetenhetstillstånd* icke större verksamhetsförmåga till att frambringa en handling än omdömet har för att frambringa sanningen. Denna verksamhetsförmåga kommer från annat håll. Vi skola i slutet återkomma till denna högst vigtiga punkt*.

* Vi omtalade under en annan form det påtagliga

Sista skälet till valet är således i karakteren, det vill säga i det, som bildar individens egentliga kännemärke i psykologisk mening och särskiljer densamma från alla andra individer af sin art.

Är karakteren eller — för att använda ett allmännare uttryck — personen, jaget, som för oss är en orsak, också i sin ordning en verkan? Detta kan icke betviflas; men här hafva vi icke att sysselsätta oss med de orsaker, som frambringa den. Den vetenskap om karakteren John Stuart Mill för öfver fyratio år sedan ville uppställa under namn af etologi är ingalunda färdig och icke heller nära till att blifva det. Blefve den det, skulle vi endast hafva att finna oss i dess resultat utan att fresta på en utflygt på dess område, ty att alltid gå tillbaka från verkan till orsak i en oändlig progression skulle vara det-

faktum, att valet alltid går i den rigtning, der största nöjet vinkar. Hvarje djur med eller utan förnuft, friskt eller sjukt, kan icke välja annat än det, som för detsamma i det närvarande ögonblicket *synes* lända till dess största goda eller dess minsta onda. Sjelfva menniskan, som föredrager döden framför vanäran eller framför att blifva affälling väljer det minst obehagliga. Den individuela karakteren och förnuftets utveckling göra, att valet stundom stiger mycket högt, stundom sjunker mycket djupt, men alltid sträfvar det mot det, som bäst behagar henne. Ett motsatt förhållande är omöjligt. Detta är en så tydlig och klar psykologisk sanning, att redan de gamle uppställde den såsom ett axiom, och det har behöfts hela volymer med metafysik för att förmörka den.

samma som att följa metafysikens alla villfarelser. Vare det derför ännu en gång sagdt, att för det ämne, som här sysselsätter oss, är karakteren ett yttersta gifvet resultat, en verklig orsak, ehuru den för ett annat slags forskning är en verkan. Låtom oss för öfrigt i förbigående och såsom en enkel förslagsmening anmärka, att karakteren — det vill säga jaget, så till vida och så långt som det reagerar — är en i högsta grad invecklad produkt af ärftligheten, ity att de fysiska vilkor och omständigheter, som varit bestående före och efter födelsen, uppfostran, erfarenhet, hafva bidragit till att bilda den. Man kan äfven utan djerfhet påstå, att det, som bildar den, är långt mera de affektiva tillstånden, ett visst egendomligt sätt att känna, än en intellektuel verksamhet. Det är detta allmänna sätt att känna, denna organismens ständiga stämning, som är den första och verkliga driffjädern. Brister den, kan menniskan icke längre vilja, såsom patologien skall visa oss. Detta kommer sig deraf att detta fundamentaltillstånd allt efter individernas konstitution är stabilt eller labilt, beständigt eller vexlande, kraftigt eller svagt, att det finnes tre hufvudtyper af vilja — fast, svag, intermittent — med alla de grader och skiftningar, som dessa typer omfatta; men vi upprepa det ännu en gång, dessa olikheter komma sig af individens karakter, som åter beror af hans

särskilda konstitution: utom denna kunna vi icke söka något.

Vi äro således fullkomligt öfverens med dem, som förneka, att en bevekelsegrunds öfvervälde redan i och för sig förklarar viljandet. Det öfvervägande motivet är blott en del af orsaken och alltid den svagaste, ehuru den mest framträdande delen, och dess verksamhetsförmåga yppar sig endast för så vidt det väljes, det vill säga, för så vidt det ingår såsom en beståndsdel i summan af de tillstånd, som bilda jaget i ett gifvet ögonblick, och för så vidt dess tendens till handling lägges till den grupp af tendenser, som härrör från karakteren, för att bilda ett med dem.

Det är således på intet sätt nödvändigt att af jaget göra en entitet, en väsensenhet, eller försätta det i en transcendent, öfversinlig, region för att tillerkänna det en egen kausalitet. Det är ett ganska enkelt, ganska bestämdt erfarenhetsrön; motsatsen är obegriplig,

I fysiologiskt hänseende betyder detta, att viljeakten skiljer sig från både den enkla reflexen, i hvilken ett enda intryck följes af en sammanfattning af kontraktioner, och från de mera invecklade formerna, i hvilka ett enda intryck åtföljes af en sammanfattning af kontraktioner, och att den är resultatet af hela nervorganisationen, som sjelf återspeglar hela organismens natur och reagerar i enlighet härmed.

I psykologiskt hänseende åter betyder det, att viljeakten i sin fullständiga form icke är den enkla ombildningen af ett medvetenhetstillstånd till rörelse, utan att den förutsätter deltagandet af hela denna grupp af medvetna eller halfmedvetna tillstånd, som i ett visst ögonblick bilda jaget.

Vi hafva således grund till att definiera viljan såsom en individuel reaktion och anse den tillhöra det allra innersta hos oss. Jaget är, ehuru en verkan, dock äfven en orsak. Det är detta i strängaste mening så, att alla fordringar uppfyllas.

Sammanfatta vi det ofvan sagda, se vi, att öfvergången från den lägsta reflexen till den högsta viljan är omärklig och att det är omöjligt att noga bestämma det ögonblick, då det egentliga viljandet, d. v. s. den personliga reaktionen, börjar. Från seriens ena ände till den andra inskränker sig skiljaktigheten till två punkter: å ena sidan en ytterlig enkelhet, å andra sidan en ytterligt invecklad sammansättning, å ena sidan en reaktion, som alltid är densamma hos alla individer af samma art, å andra sidan en reaktion, som vexlar allt efter individen, d. v. s. efter en särskild till tid och rum begränsad organism. Enkelhet och beständighet, sammansättning och föränderlighet gå sålunda hand i hand.

Det är klart, att ur evolutionens synpunkt alla reaktioner ursprungligen varit individuela.

De hafva blifvit organiska, specifika, till följd af otaliga upprepanden hos individen och racen. Viljans början ligger i den egenskap, som den lefvande materien har att reagera, viljans slut ligger i den egenskap, som den lefvande materien har att vänja sig, och det är denna för alltid fixerade, ofrivilliga verksamhet, som tjenar till underlag och verktyg för den individuela verksamheten.

Men hos de högre djuren tillåta de ärftliga egenskaperna, bördens tillfälligheter, det ständiga afpassandet efter de i hvarje ögonblick vexlande vilkoren icke den individuela reaktionen att fixera sig eller antaga samma form hos alla individer. Den mångfaldiga och sammansatta omgifning, i hvilken de lefva, är ett skydd mot automatismen.

Vi sluta härmed dessa inledande anmärkningar med den erinran, att deras enda syfte är att utgöra en förberedelse till patologien, på hvilken vi nu skola inlåta oss.

Kap. 1.

Viljans försvagande.

Bristande impuls.

Vi hafva sett, att uttrycket vilja betecknar handlingar, som, med afseende på vilkoren för sin uppkomst, äro ganska olika, men dock alla hafva den gemensamma karakteren att under någon form och i någon grad vara en individens reaktion. Utan att återkomma till denna analys vilja vi blott för reda och klarhets skull framhålla två yttre karakterer, på hvilka det verkliga viljandet igenkännes: det är nemligen ett definitivt tillstånd och det öfverflyttas genom en handling.

Obeslutsamheten, som är ett börjande sjukdomstillstånd, har inre orsaker, som patologien skall förklara för oss; den kommer sig af svagheten i eggelserna eller af dessas flygtiga och hastigt öfvergående verkan. Bland obeslutsamma karakterer äro några — och detta är det allra minsta antalet — obeslutsamma till följd af rike-

dom på idéer. Jemförelsen mellan bevekelsegrunderna, öfvervägandet, beräkningen af konseqvenserna bilda ett ytterst invecklad hjerntillstånd, i hvilket tendenserna till handling äro i vägen för och hindra hvarandra. Men denna rikedom på idéer är icke i och för sig en tillfyllestgörande orsak till obeslutsamheten, den är endast en bidragande anledning. Den verkliga orsaken ligger här som allestädes, i karakteren.

Hos obeslutsamma, som äro fattiga på idéer, framträder detta förhållande ännu bättre. Om de handla, sker detta alltid i den rigtning, som kräfver minsta verksamheten eller erbjuder svagaste motståndet. Öfverläggningen leder endast med svårighet till ett val, och valet öfvergår med ännu större svårighet till handling.

Viljandet deremot är ett definitivt tillstånd: det gör slut på öfverläggningen. Genom detta ingår ett nytt medvetenhetstillstånd — det valda motivet — i jaget såsom en integrerande del med uteslutande af andra tillstånd. Jaget är sålunda konstitueradt på ett fixt sätt. Hos föränderliga naturer är det definitiva tillståndet alltid provisoriskt, d. v. s. det viljande jaget är en så obeständig sammansättning, att det obetydligaste medvetenhetstillstånd, som uppstår, förändrar det, gör det till ett annat. Den för hvarje ögonblick bildade sammansättningen har ingen motståndskraft mot det följande ögonblicket.

I denna summa af medvetna och omed-

vetna tillstånd, som i hvarje ögonblick representera viljandets orsaker, är den individuela karakterens andel *minimum*, de yttre omständigheternas andel deremot *maximum*. Vi återfalla i den lägre form af viljan, hvilken vi ofvan granskade och som består i ett »låt gå».

Man får dessutom aldrig glömma, att vilja är handla, att viljandet är en öfvergång till handling. Att, såsom man stundom gjort, reducera viljan till ett blott beslut, d. v. s. till en teoretisk bekräftelse på att en sak skall göras, är att hålla sig till en abstraktion. Valet är blott ett moment i viljeförloppet. Om det icke öfverföres i handling, vare sig omedelbart eller i sinom tid, finnes intet, som skiljer det från en vanlig logisk förståndsoperation. Det liknar i detta fall dessa skrifna lagar, hvilka man icke tillämpar.

Efter dessa anmärkningar skola vi öfvergå till patologien. Vi indela viljans sjukdomar i två stora klasser, allt efter som den är *försvagad* eller *afskaffad*.

Viljans försvagande utgör den vigtigaste delen af dess patologi; det utvisar, att mekanismen råkat i olag. Vi skola dela hithörande former i två grupper:

1. Försvagande genom bristande impuls;
2. försvagande genom öfverdrifven impuls.
3. På grund af dess vigt och betydelse

skola vi särskildt undersöka viljeuppmärksamhetens försvagande.

4. Slutligen skola vi under titeln »nyckernas välde» studera ett särskildt tillstånd, i hvilket viljan aldrig lyckas konstituera sig eller endast tillfälligtvis gör det.

I.

Den första gruppen omfattar former af en enkel och bestämd karakter, hvilkas undersökning är lärorik. I normalt tillstånd finner man ett utkast till dem i veka karakterer, hvilka för att handla behöfva, att en annan vilja tillkommer till deras egen; men sjukdomen visar oss detta tillstånd i en vidunderlig förstoring.

Guislain har i allmänna uttryck beskrifvit den sjukdom, som läkarne beteckna med namnet *abuli*. »De sjuka kunna vilja i sitt inre, i sitt sinne, allt efter förnuftets fordringar. De kunna erfara önskan att handla, men de äro oförmögna att handla på rigtigt sätt. På botten af deras insigt ligger en omöjlighet. De skulle vilja arbeta, men kunna icke . . . Deras vilja kan icke öfverskrida vissa gränser; man skulle kunna säga, att denna verksamhetskraft hämmas; *jag vill* ombildas icke till impulsiv vilja, till verksamt beslut. De sjuka förvåna sig sjelfva öfver den-

na vanmagt, som drabbat deras vilja . . . Då man öfverlemnar dem åt sig sjelfva, tillbringa de hela dagar i sin säng eller i en stol. Då man talar till dem och lyckas lifva upp dem, uttrycka de sig på ett passande och rigtigt, ehuru kort sätt; de bedöma ganska väl förhållandena *.

Som de sjuka, hos hvilka intelligensen är orubbad, äro de intressantaste, skola vi endast nämna fall af detta slag. En af de äldsta och mest kända iakttagelserna har gjorts af Esquirol:

»En genom sina kunskaper och sin vältalighet särdeles framstående magistratsperson hemsöktes till följd af sorger af ett anfall af monomani . . . Sedan dess har han återvunnit fulla bruket af sitt förstånd, men han vill icke mera deltaga i verlden, ehuru han erkänner, att han har orätt, och icke heller befatta sig med sina affärer, ehuru han väl vet, att de lida af detta hans infall. Hans samtal är lika förnuftigt som anderikt. Talar man med honom om att resa, att sköta sina angelägenheter, svarar han: 'Jag vet, att jag borde göra det, men att jag icke kan det. Edra råd äro mycket goda, jag skulle vilja följa eder mening, jag är fullt öfvertygad, men laga, att jag kan vilja, skaffa mig denna vilja, som besluter och sätter i verket!' — 'Det

* Guislain, Leçons orales sur les phrénopathies, tome I, p. 473, 46 och 256. Se äfven Griesinger, Traité des maladies mentales, p. 46; Leubuscher, Zeitschrift für Psychiatrie, 1847.

är säkert', sade han en dag till mig, 'att jag icke har vilja för något annat än att icke vilja; ty jag har hela mitt förnuft, jag vet hvad jag bör göra, men krafterna svika mig, då jag skall handla'» *.

Den engelska läkaren Bennett omtalar ett fall hos en man, »som ofta icke kunde utföra hvad han önskade. Ofta försökte han att kläda af sig och tillbragte två timmar, innan han kunde taga af sig rocken; alla hans själsförmögenheter med undantag af viljan voro för öfrigt fullständiga. En dag begärde han ett glas vatten; man bjöd honom det på en bricka, men han kunde icke taga det, ehuru han gerna ville, utan lät tjenaren stå en halftimme framför sig, innan han förmådde öfvervinna detta tillstånd. 'Det förekom honom', sade han, 'som om en annan person bemägtigat sig hans vilja'» *.

En författare, som man alltid måste anföra med afseende på den sjuka psykologiens rön, Th. de Quincey, har efter sin egen erfarenhet beskrifvit denna viljans paralysi. Iakttagelsen är så mycket värdefullare som den gjorts af ett skarpt hufvud och en fin skriftställare.

Till följd af ett långvarigt missbruk af opium måste han öfvergifva de studier han förut bedrifvit med stort intresse. Han öfvergaf dem med en känsla af vanmagt och barnslig svaghet

* Esquirol, I, 420.

** Bennett efter Carpenter, Mental Physiology, p. 385.

och med en ångest, som var så mycket lifligare som han erinrade sig den tid han åt dem egnade härliga timmar. Ett ofullbordadt arbete, åt hvilket han egnat sin bästa intelligens, syntes honom numera endast som en graf åt förintade förhoppningar, fåfänga ansträngningar, onyttiga forskningar, grundvalar, som lagts till en byggnad, som aldrig skulle uppföras. I »detta tillstånd af viljesvaghet, men icke intellektuel svaghet», egnade han sig åt den politiska ekonomien, ett studium, för hvilket han förr haft synnerligen goda anlag. Sedan han upptäckt många misstag i de gängse doktrinerna, fann han i Ricardos afhandling en tillfredsställelse för sitt intellektuela behof äfvensom ett nöje och en verksamhet, som han icke känt på länge. Som han emellertid ansåg, att vigtiga sanningar undgått Ricardos granskande blick, skref han utkastet till en »*Inledning till hvarje framtida system i politisk ekonomi*». Åtgärder vidtogos för att trycka och offentliggöra arbetet, som annonserades två gånger. Men han skulle skrifva ett företal och en tillegnan till Ricardo, och härtill fann han sig helt och hållet oförmögen, hvarför också alla de vidtagna åtgärderna kontramanderades, och arbetet fick stanna på hans bord.

»Jag har», säger han, »mer eller mindre erfarit detta tillstånd af intellektuel förslappning under de fyra år jag tillbragt under inflytande af opiets berusande trolldryck. Det var ett sådant elände,

att man i sjelfva verket kunde säga, att jag lefvat i ett tillstånd af sömn. Sällan förmådde jag rycka upp mig till att skrifva ett bref, och allt hvad jag i yttersta nödfall förmådde åstadkomma var ett svar på några ord, ofta först sedan det bref, som skulle besvaras, legat hela veckor och till och med månader på mitt bord. Utan hjelp af M . . . skulle ingen betalad räkning eller räkning, som skulle betalas, hafva blifvit antecknad och hela min husliga ekonomi, huru det än gick med den politiska ekonomien, råkat i en obeskriflig förvirring. Detta är en punkt, om hvilken jag icke skall tala mera och af hvilken hvarje opiumätare slutligen skall få erfarenhet: det är det betryck och den plåga, som orsakas af denna känsla af oförmåga och svaghet, denna försummelse och dessa ständiga uppskof af de dagliga pligterna, dessa bittra samvetsqval, hvilka uppstå af eftertanken. Opiumätaren förlorar hvarken sin moraliska känsla eller sina tycken; han önskar och åtrår lika lifligt som alltid att utföra det han tror vara möjligt och det han känner, att pligten fordrar; men hans intellektuela uppfattning öfvergår oändligt hans förmåga icke allenast att utföra, utan att ens försöka. Han befinner sig under trycket af en mara; han ser allt, som han önskar göra, liksom en menniska, hvilken fjettras vid sängen af en kraftnedsättande sjukdoms dödande svaghet och nödgas blifva vittne till en förolämpning eller en misshandling,

som tillfogas ett föremål för hennes ömhet; han förbannar den förtrollning, som fängslar honom och hindrar honom från att röra sig; han skulle befria sig från sitt lif, om han blott kunde stiga upp och gå, men han är oförmögen som ett barn och kan icke försöka att resa sig» *.

Jag skall till slut anföra en sista iakttagelse — något lång, — den längsta jag känner, men som skall visa sjukdomen från alla sidor. Den meddelas af Billod i *Annales médico-psychologiques*.

Det är fråga om en sextiofem års gammal man, »af stark kroppsbyggnad, lymfatiskt temprament, väl utvecklad intelligens, i synnerhet vidkommande affärer, måttlig sensibilitet». Mycket fäst vid sitt yrke som notarie, beslöt han sig först efter lång tvekan att sälja sin aftär. Därefter föll han i ett tillstånd af djup melankoli, vägrade att taga till sig föda, trodde sig vara ruinerad och lät af sin förtviflan drifva sig till ett sjelfmordsförsök.

Jag utelemnar i det följande endast några rent medicinska detaljer eller några enskildheter utan intresse för oss, men låter för öfrigt iakttagaren tala:

»Den själsförmögenhet, som synes oss hafva undergått den mest anmärkningsvärda förändringen, är viljan . . . Den sjuke visar ofta en omöjlighet att vilja utöfva vissa handlingar, ehuru han

* Th. de Quincey, Confessions, etc. sid. 186, 188.

önskar det och hans omdöme är sundt och en klok öfverläggning låter honom inse deras lämplighet, ofta till och med deras nödvändighet . . .»

Den sjuke befann sig på asylen i Ivry; det beslöts, att han jemte hr Billod skulle företaga en resa till Italien.

»Då man meddelade honom hans förestående afresa, sade han: 'Jag skall aldrig kunna resa; och ändå är det här tråkigt'. Aftonen före resans anträdande förklarade han på nytt: att 'han aldrig kunde resa'. Samma dag resan skedde, steg han upp klockan sex på morgonen för att förklara hr M . . . . detta. Man väntade sig för den skull ett visst motstånd, med då jag infann mig, gjorde han icke den minsta invändning, utan sade blott, liksom om han fruktade, att hans vilja vore på väg att öfvergifva honom: 'Hvar är droskan, så att jag må skynda mig att stiga upp i den'.

»Det skulle vara långtrådigt att för läsaren beskrifva vår resa och omständligt redogöra för alla de företeelser, som den sjuke visade under densamma. Dessa företeelser kunna ganska väl sammanfattas i tre eller fyra hufvuddrag, hvilka jag skall meddela såsom prof på alla de öfriga.

»Det första draget visade sig i Marseille. Den sjuke måste, innan han steg ombord, uppsätta en fullmagt för sin hustru att sälja ett hus. Han uppsatte sjelf fullmagten, renskref den på stämpladt papper och skulle just till att under-

teckna den, då ett hinder uppstod, hvilket vi alldeles icke beräknat. Sedan han börjat skrifva sitt namn, var det honom alldeles omöjligt att fullborda sin namnteckning. Den sjuke stred förgäfves mot denna svårighet. Minst hundra gånger lät han sin hand öfver papperet utöfva de för denna förrättning nödvändiga rörelserna, hvilket tydligen visar, att hindret icke låg i handen; hundra gånger kunde den motsträfviga viljan icke förmås gifva befallning åt hans fingrar att sätta pennan på papperet. Hr P . . . svettas; han reser sig med otålighet, stampar foten i golfvet, sätter sig derpå åter och gör nya försök, men fortfarande kan han icke sätta pennan på papperet. Skall man väl här kunna neka till, att hr P . . . . har en liflig önskan att fullborda sin namnteckning och att han mycket väl förstår vigten af denna åtgärd? Skall man kunna neka till integriteten, det oskadade skicket hos det organ, som skulle utföra namnteckningen? Impulsen synes lika frisk och sund som verktyget, men den förra kan icke tillämpas på det senare. Viljan saknas tydligen. Denna strid drog ut i tre qvarts timme, och raden af ansträngningar ledde slutligen till ett resultat, om hvilket jag förtviflade; namnteckningen blef mycket ofullständig, men den utfördes dock. Jag har varit vittne till denna strid; jag har följt densamma med det lifligaste intresse, och jag förklarar det

vara omöjligt att tydligare konstatera en omöjlighet att vilja i trots af önskan att vilja *.

»Några dagar derefter konstaterade jag en omöjlighet af samma slag. Det var fråga om att gå ut en stund efter middagen. Hr P... hade uttryckt en liflig önskan att göra detta; han skulle så gerna, förklarade han, vilja bilda sig en föreställning om stadens utseende. Fem dagar efter hvarandra tog han sin hatt, höll sig redo och lagade sig till att gå ut, men det var en fåfäng förhoppning: hans vilja kunde aldrig befalla hans ben att sätta sig i rörelse för att flytta honom ut på gatan. 'Det är alldeles tydligt, att jag är min egen fånge', sade den sjuke, 'ni hindrar mig icke från att gå ut, mina ben sätta sig icke heller deremot, men hvad är det då?' Hr P... beklagade sig således öfver att *icke kunna vilja*, i trots af den lust han försporde. Fem dagar derefter gjorde han en ytterligare sista ansträngning och lyckades gå ut, men återkom fem minuter derefter, svettig och anfådd, som om han springande tillryggalagt flera kilometer, och sjelf högst förvånad öfver hvad han gjort.

»Exempel på denna omöjlighet återkommo jemt och samt. Hade den sjuke lust att gå på spektaklet, kunde han icke gå dit; befann han sig vid bordet i älskvärdt sällskap och ville deltaga

* Jag afskrifver ordagrant denna iakttagelse utan afseende på författarens psykologiska åsigter.

i samtalet, förföljde honom ständigt samma oförmåga. Det är sant, att denna oförmåga ofta endast fans till, så att säga, i den sjukes farhåga, ity att han befarade sig icke kunna, men likväl lyckades kunna, till och med oftare än han fruktade motsatsen; ofta voro dock, det måste medgifvas, hans farhågor berättigade.»

Efter sex dagars vistelse i Marseille inskeppade sig den sjuke och läkaren till Neapel, »men detta skedde icke utan en oerhörd möda». Under dessa sex dagar »vägrade den sjuke formligt och uttryckligen att gå om bord och uttryckte i stället sin önskan att återvända till Paris, redan på förhand förskräckt öfver tanken på att med sin sjuka vilja befinna sig i ett främmande land, samt förklarade, att man måste använda våld för att föra honom dit. Den dag afresan skedde, kunde han icke förmå sig till att lemna hotellet, förrän han trodde mig hafva för afsigt att använda tvångsmedel, och då han kommit ut ur hotellet, stannade han på gatan, der han sannolikt skulle förblifvit stående, om icke fyra matroser kommit, hvilka dock endast behöfde visa sig . . .

»Ytterligare en omständighet utvisar ännu tydligare den skada hans vilja tagit. Vi ankommo till Rom samma dag Pius IX valdes till påfve. Min sjukling sade till mig: 'Det kunde jag kalla tur, om jag icke vore sjuk. Jag skulle vilja vara närvarande vid kröningen, men jag vet icke, om jag

skall kunna det; jag skall emellertid försöka.' Då kröningsdagen kom, steg han upp klockan fem, tog på sig sin svarta högtidsdrägt, rakade sig o. s. v., och sade till mig: 'Som ni ser, gör jag mycket, men jag vet icke ännu, om jag skall kunna'. Då timmen för ceremonien slutligen var inne, gjorde han en stor ansträngning och lyckades med mycken svårighet infinna sig vid densamma. Men tio dagar derefter vid Petersfesten lände samma förberedelser, samma ansträngningar icke till något resultat. 'Ni ser nu', sade den sjuke, 'att jag alltjemt är min egen fånge. Det är visst icke önskan, som tryter mig, eftersom jag redan i tre timmar gjort mina förberedelser; ni ser, att jag är klädd, rakad och har mina handskar, och ändå kan jag icke gå härifrån'. Det var honom också i sjelfva verket omöjligt att infinna sig vid ceremonien. Jag bad honom länge och enträget, men ansåg mig icke böra tvinga honom.

»Jag vill sluta denna redan temligen långa iakttagelse med den anmärkningen, att de instinktiva rörelserna, af samma natur som de, hvilka undgå den egentliga viljan, icke voro angripna och inskränkta hos vår sjukling på samma sätt som de rörelser, hvilka man kan kalla för betingade. Då vi på återvägen kommo till Lyon, körde vår diligens öfver en qvinna, som hästarne kullslagit. Min sjukling återfick genast hela sin energi, och utan att vänta till dess vagnen

stannade, kastade han af sig sin kappa, öppnade vagnsdörren och var den förste bredvid den stackars qvinnan.»

Författaren tillägger, att resan icke hade den verkan man hoppats; den sjuke befann sig emellertid bäst i vagnen, i synnerhet då dennas fjädrar voro mycket hårda och vägarne voro dåliga; han återkom slutligen till sin familj i ungefär samma tillstånd. *

De anförda fallen representera en utpreglad grupp. Af dem framgå några väl bestämda fakta och några ganska sannolika slutsatser.

Låtom oss till en början hålla oss till fakta:

1. Muskelsystemet och rörelseorganen äro orörda. Från denna sida finnes intet hinder. Den automatiska verksamheten, hvilken utgör lifvets vanliga gång, finnes qvar.

2. Intelligensen är fullständig; åtminstone berättigar oss intet att säga, att den erfarit det minsta försvagande. Mål och syfte uppfattas skarpt, likaså medlen att ernå dem, men öfvergången till handling är omöjlig.

Vi hafva sålunda att göra med en viljans sjukdom i ordets strängaste mening. I förbigående må vi anmärka, att sjukdomen bereder oss

* Billod, Annales médico-psychologiques, tome X pag. 172. Författaren anför flera andra fall af långt mindre bestämd karakter, hvilka vi icke meddela (V, pag. 184 och 319).

ett egendomligt erfarenhetsrön. Den skapar undantagsförhållanden, som äro alldeles omöjliga att förverkliga med något annat medel: den delar sönder menniskan och tillintetgör den individuela reaktionen, men skonar resten, den alstrar inom det möjligas gränser en till ren intelligens inskränkt varelse.

Hvadan kommer sig denna viljans oförmåga? Här börja slutledningarna. Blott två antaganden äro möjliga angående dess omedelbara orsak: den består i ett försvagande af antingen sjelfva rörelsecentra eller af de eggelser de erhålla.

Det första antagandet har intet giltigt skäl till sitt stöd.* Åtminstone vet man alltför litet om denna punkt för att ens kunna uppställa några förmodanden härom.

Återstår således det andra antagandet. Erfarenheten berättigar det. Esquirol har åt oss bevarat det märkliga svar en sjuk efter sitt tillfrisknande gaf honom. »Denna frånvaro af verksamhet kom sig deraf att mina sensationer voro alltför svaga för att utöfva något inflytande på min vilja.» Samma författare har äfven anmärkt den djupa förändring, som de sjuka erfara i den allmänna förnimmelsen af lifvet. »Min tillvaro», skref sålunda en af dem, »är ofullständig; det

* Vi böra anmärka, att det icke är fråga om rörelseorgan, utan om *rörelsecentra*, man må för öfrigt hysa hvilken åsigt som helst om deras natur och lokalisering.

vanliga lifvets funktioner och handlingar äro bevarade åt mig, men i hvar och en af dem saknas något, nemligen *den förnimmelse, som är egendomlig för dem, och den tillfredställelse, som följer på dem* . . . Hvart och ett af mina sinnen, hvarje del af mig sjelf är, så att säga, skild från mig och kan icke mera förskaffa mig någon sensation.» Kan väl en psykolog bättre uttrycka till hvilken grad känslolifvet angripits i hvad som allmännast utmärker det? — Billod omtalar en ung italienska »med lysande uppfostran», som blef sjuk af kärleksqval och botades, men endast för att falla i en djup apati. »Hon talar sundt och förståndigt om alla ämnen, men hon har icke mera en egen vilja, hvarken viljekraft eller förmåga att älska eller medvetande om hvad som händer henne, hvad hon känner eller hvad hon gör . . . . Hon försäkrar, att hon befinner sig i samma tillstånd som en person, hvilken hvarken är död eller lefvande, utan sjunkit i en ständig dvala, för hvilken föremålen visa sig liksom insvepta i ett moln och personerna synas röra sig som skuggor samt orden komma från en verld i fjerran *).»

Om, såsom vi längre fram få tillfälle att utförligt se, viljeakten är sammansatt af två väl skilda element: ett medvetenhetstillstånd, som är helt och hållet oförmöget att framkalla eller hindra handling, och organiska tillstånd, hvilka en-

* Billod, Annales médico-psychologiques, loc. cit. pag. 184.

samma hafva denna magt, måste medgifvas, att de två tilldragelserna, hvilka vanligen äro samtida, emedan de äro verkningar af en och samma orsak, härstädes äro lösta och skilda från hvarandra. Oförmågan att handla är ett faktum. Är intensiteten hos medvetenhetstillståndet — hvilken i alla händelser är intermittent — också ett faktum? I så fall måste man medgifva, att de nödvändiga och tillfyllestgörande vilkoren sammanträffa, men endast för detta fall. Eller är väl denna intensitet en illusion? Jag är för min del böjd att antaga detta. Den brinnande lust att handla, som några af dessa sjuka tro sig förspörja, synes mig vara helt enkelt en illusion, som deras medvetande gör sig. Intensiteten hos en åtrå, lust eller önskan är en helt och hållet relativ sak. I detta tillstånd af allmän apati är den eller den impulsen, som synes dem så lifligt, i sjelfva verket under medelintensiteten, hvaraf också overksamheten blifver följden. Då vi längre fram skola undersöka viljans tillstånd under somnambulismen, skola vi få se, att vissa individer äro fullt öfvertygade om att det endast beror på dem sjelfva att handla, men att erfarenheten nödgar dem att slutligen erkänna, att de hafva orätt och att deras medvetenhet fullständigt bedrager dem. *

Då deremot en eggelse är mycket våldsam, häftig, oväntad, det vill säga förenar alla inten-

* Se härom kap. 5 längre fram.

sitetsvilkor, framkallar den oftast handling. Vi erforo också ofvan, att en sjuk återfann sin energi för att hjelpa en öfverkörd qvinna. *

En hvar af oss kan för öfrigt föreställa sig detta tillstånd af abuli, ty det finnes ingen, som icke tidtals erfarit tillstånd af trötthet och afslappning, under hvilka alla retningar och eggelser, så väl yttre som inre, sensationer och idéer, förblifva utan verkan och lemna oss kalla och oberörda. Detta är första början till »abulien». Den enda skilnaden är blott mellan ett mer och ett mindre och mellan en öfvergående belägenhet och ett kroniskt tillstånd.

Om dessa sjuke icke kunna vilja, så beror detta derpå, att alla de förslag, hvilka de framställa, hos dem blott väcka svaga önskningar, som äro alldeles otillräckliga för att drifva dem till handling. Jag uttrycker mig med flit på detta sätt för att rätta mig efter det gängse språkbruket, ty det är icke svagheten i önskningarna, betraktade såsom enkla psykiska tillstånd, hvilken medför overksamheten. Att antaga detta, skulle vara att döma af skenet. Såsom vi förut visat, öfverföres hvarje nervsystemets tillstånd, som motsvarar en sensation eller en idé, så mycket bättre till rörelse, om det ledsagas af

* Jag har af Billod fått höra, att samme sjuke under inflytande af junidagarne 1848 och till följd af den sinnesskakning dessa orsakade honom återfann sin verksamhetsförmåga.

dessa andra nervtillstånd, af hvad slag de vara må, hvilka motsvara känslorna. Af svagheten hos dessa tillstånd är abulien ett resultat, men icke af svagheten hos önskningarna, hvilken blott är ett tecken på densamma.

Orsaken är således en relativ okänslighet, ett allmänt försvagande af känsligheten; känslolifvet, det affektiva lifvet, möjligheten att erfara en sinnesrörelse är angripen. Men hvadan kommer sjelfva detta sjukliga tillstånd? Detta är framför allt en fysiologisk fråga. Hos dessa sjuka råder utan tvifvel en anmärkningsvärd nedtryckning af lifsverksamheten. Denna nedtryckning kan uppnå en sådan grad, att alla förmögenheter drabbas och hela individen blifver en trög tingest. Detta tillstånd beteckna läkarne med namnen melankoli, lypemani, bedöfning, och dess fysiska symptom utgöras af cirkulationens fördröjande, kroppstemperaturens nedsättning, den nästan fullständiga orörligheten. Dessa ytterlighetsfall gå utom området för vårt ämne, men visa oss de sista orsakerna till viljans vanmagtstillstånd. Hvarje nedtryckning, stor eller liten, öfvergående eller varaktig af *lifstonus* har sin verkan. Viljan liknar så föga en herskande förmåga, att den tvärt om i hvarje ögonblick beror af de obetydligaste och mest fördolda orsaker, för hvilka den är en lekboll. Som den emellertid har sitt ursprung i de biologiska förlopp, hvilka försiggå i det allra

innersta djupet af vår kroppsväfnad, inser man dock, huru rigtigt det är att säga, att viljan är vi sjelfva.

II.

Den andra gruppen liknar den första genom verkningarna (viljans försvagande), och genom orsakerna (nedtryckande, deprimerande inflytanden). Enda skilnaden är, att eggelsen till handling icke är utsläckt. Den första gruppen visar positiva orsaker till overksamhet, den andra gruppen innebär negativa orsaker. Handlingens hämmande är resultat af en antagonism.

I alla de iakttagelser, som följa, kommer viljans försvagande af en känsla af fruktan utan förnuftig grund, hvilken vexlar från enkel oro till ångest och till den skräck, som bedöfvar. I somliga fall synes intelligensen oberörd, i andra deremot försvagad. Några af dessa fall hafva för den skull också en obestämd karakter, och det är svårt att säga, om de angifva en sjukdom hos viljan allena. *

* Det är lämpligt att här en gång för alla anmärka, att, som vi endast studera de uteslutande för viljan egendomliga oordningarna, hafva vi sett oss nödsakade att utesluta de fall, i hvilka den psykiska verksamheten angripits i sin helhet äfvensom de, i hvilka viljans oordningar blott äro verkan och öfverflyttningen af den intellektuela yrseln.

Följande iakttagelse bildar öfvergången från den ena gruppen till den andra; noga taladt, tillhör den båda.

En trettio års gammal man finner sig inblandad i upplopp, som orsaka honom stor förskräckelse. Fastän han sedermera bevarat hela sin förståndsklarhet, ganska väl förvaltar sin förmögenhet och förestår en vigtig handel, »kan han icke förblifva ensam på en gata eller i sitt rum; han åtföljes alltid. Då han är borta från hemmet, är det honom alldeles omöjligt att allena återvända hem. Går han ut ensam, hvilket mycket sällan händer, stannar han snart midt på gatan och skulle förblifva qvarstående på samma ställe utan att gå vare sig fram eller tillbaka, om man icke åter förde honom hem. Han tyckes hafva en vilja, men denna vilja är de honom omgifvande personernas. Då man söker besegra detta den sjukes motstånd, faller han i vanmagt». *

Flera kännare af sinnessjukdomarne hafva under namn af »torgskräck», *Platzangst*, agorafobi, beskrifvit en sällsam ångest, som förlamar viljan och mot hvilken individen är vanmägtig att reagera eller hvilken den endast på omvägar förmår besegra.

En iakttagelse af Westphal kan tjena såsom typ för denna sjukdom. En stark resande, fullkomligt frisk till sitt förstånd, hvilken icke visade minsta motilitetsrubbning, gripes af en känsla af

* Billod anf. st. sid. 191.

ångest vid åsynen af ett torg eller en någorlunda stor öppen plats. Om han skall gå öfver ett af de stora torgen i Berlin, har han en förnimmelse, som om detta afstånd utgjorde flera mil och han aldrig skulle kunna uppnå den andra sidan. Denna ångest minskas eller försvinner, om han går omkring torget följande husens väggar, om han har sällskap eller om han helt enkelt stödjer sig på en käpp.

Carpenter berättar efter Bennett * ett fall af »viljans förlamning», som synes mig vara af samma slag. »Då en viss person gick på gatan och kom till ett ställe, der ett afbrott inträdde i husraderna, kunde hon icke gå vidare; hennes vilja blef plötsligt overksam. Ett torg eller en öppen plats hejdade henne ofelbart. Att gå öfver en gata var likaledes en mycket svår sak, och då personen i fråga steg öfver tröskeln till en dörr för att gå in eller ut, hejdades hon alltid under några minuter.»

Andra sjuka känna sig ute på öppna landet icke lugna, om de icke kunna gå längs häckar, skogar eller i skydd af träden. Man skulle kunna mångfaldiga exemplen, men detta gagnar icke till något, ty grundorsaken är och förblifver densamma.**

* På anfördt ställe, sid 385.

** För ytterligare enskildheter hänvisa vi till: Westphal, Archiv für Psychiatrie, Theil III (två uppsatser); Cordes, sammanstädes, Legrand du Saulle, Annales médico-psycho-

De medicinska betraktelserna öfver denna sjukdomsform äro här af ingen betydelse. Det psykologiska förhållandet inskränker sig till en känsla af fruktan, sådan som förekommer vid så många andra tillfällen, och det är likgiltigt, om denna känsla med hänsyn till sina orsaker är barnslig och inbillad; vi hafva blott att konstatera dess verkan, som är att inkräkta på viljandet. Men vi måste fråga oss, om detta nedtryckande, deprimerande inflytande ensamt hämmar den i och för sig oskadade viljeimpulsen eller om äfven förmågan af individuel reaktion försvagas. Här tvingar sig det andra antagandet på oss, ty som känslan af fruktan icke är oöfvervinnelig — detta visa dessa sjuka under vissa omständigheter — måste man väl medgifva, att individens reaktionsförmåga sjunkit under vanlig höjd, så att hämmandet är följden af två orsaker, hvilka verka i samma rigtning.

Man sväfvar olyckligtvis i okunnighet om de fysiologiska vilkoren för detta försvagande. Många förklaringar och förmodanden hafva blifvit framstälda. Cordes, som sjelf drabbats af denna sjukdom, betraktar den »såsom en funktionsförlamning med vissa modifikationssymptom af de centrala rörelsehärdarne och i stånd att hos oss väcka intryck. I det särskilda fallet skulle

logiques, pag. 405, 1876, med diskussion öfver ämnet; Ritti, Dictionnaire encyclopédique des sciences médicales, art. Folie avec conscience; Maudsley, Physiology and Pathology af Mind.

det vara ett intryck af fruktan, som gåfve upphof till den öfvergående förlamningen; verkan härvid vore nästan ingen, om inbillningen ensam spelade, men drefves till största höjd genom tillkomsten af yttre omständigheter.» Den ursprungliga orsaken skulle således vara »en paretisk trötthet, en förlamning till följd af trötthet hos det motoriska nervsystemet, hos den del af hjernan, som står i spetsen för icke allenast lokomotionen, utan äfven muskelkänseln».

Om denna förklaring hvilade på goda grunder, skulle den för vårt ämne vara af stor vigt. Den skulle visa, att viljans vanmagt berodde af vanmagten hos de motoriska centra, hvilket åter skulle medföra den fördelen, att våra undersökningar erhölle en säker fysiologisk grundval. Här är emellertid för tidigt att draga slutsatser, som skola erhålla en bättre plats vid slutet af vårt arbete.

Jag skall icke länge uppehålla mig vid det sinnestillstånd, som fått namn af tvifvelsjuka eller grubbelmani *(Grübelsucht)*. Det representerar den obeslutsamma karakterens patologiska form, alldeles på samma sätt som abulien den apatiska karakterens. Det är ett tillstånd af ständig tvekan på de svagaste grunder med oförmåga att komma till ett bestämdt resultat.

Tvekan finnes till en början på det rent intellektuela området. Den sjuka ställer en oänd-

lig mängd frågor till sig sjelf. Jag skall anföra ett exempel från Legrand du Saulle. »En ganska intelligent qvinna kan icke gå ut på gatan utan att fråga sig: Skall någon falla ut ur ett fönster framför mig? Skall det vara en karl eller en qvinna? Skall menniskan såra sig eller döda sig? Om hon sårar sig, skall det blifva i hufvudet eller i benen? Skall det komma blod på trottoaren? Huru skall jag få veta, om hon slår ihjäl sig? Skall jag ropa på hjelp eller fly eller läsa en bön? Skall man anklaga mig för att vara anledningen till denna händelse? Skall min oskuld uppdagas? o. s. v.» Dessa frågor fortsättas i oändlighet, och det finnes ett stort antal liknande fall anförda i de åt detta ämne särskildt egnade afhandlingarna.*

Om alltsammans inskränkte sig till detta »psykologiska idislande», såsom den anförda författaren uttrycker sig, skulle vi icke hafva något att invända, men denna intelligensens sjukliga rådvillhet öfverflyttas i handlingarna. Den sjuka vågar icke företaga något utan en oändlig mängd försigtighetsmått. Om han skrifver ett bref, läser han om det flera gånger af fruktan att hafva glömt ett ord eller hafva förbrutit sig mot rättstafningen. Tillsluter han en möbel, en

* Jemför särskildt: Legrand du Saulle, La folie du doute avec délire du toucher, 1875; Griesinger, Archiv für Psychiatrie, 1869: Berger, sammastädes, 1876; Ritti, Dictionn. encyclop. anf. st.

byrå, ett skåp o. s. v. öfvertygar han sig upprepade gånger om att den verkligen är låst. Detsamma gäller om hans bostad: ett ständigt pröfvande, om låsen äro rigtigt låsta, om han har sina nycklar, om hans fickor äro i ordning o. s. v.

I en svårare form vågar den sjuka, som förföljes af en barnslig fruktan för osnygghet eller skadlig beröring, icke mera vidröra mynt, dörrvred, fönsterreglar o. s. v.* och lefver i ständig oro. Så var förhållandet med en af Morel omtalad schweizare i en katedral. Denne man vågade icke på tjugufem år vidröra sin hellebard, gjorde sig sjelf föreställningar deröfver, förebrådde sig och lyckades slutligen betvinga sig, men med en uppoffring, som han befarade sig icke kunna göra följande dag.**

Denna viljans sjukdom härrör till en del af karakterens svaghet, till en del af det intellektuela tillståndet. Det är ganska naturligt, att denna ström af tomma idéer äfven omflyttas i fåfänga, ändamålslösa handlingar, hvilka icke äro afpassade efter verkligheten; men den individuela reaktionens vanmakt spelar en stor rol. Vi finna också en sänkning af lifsstonus. Detta bevisas af orsakerna till detta sjukliga tillstånd (ärftliga

* I detta afseende finner man egendomliga fall anförda i mängd hos Legrand du Saulle, anf. arb., och hos Baillarger, Annales médico-psychologiques, 1866, sid. 93.

** Archives générales de médécines, 1866.

nevropatier, utmerglande, tärande sjukdomar), af de kriser och svimningar, som ansträngningen för att handla kan framkalla, af sjukdomens ytterlighetsformer, i hvilka de olyckliga, förtärda af en oupphörlig tvekan icke skrifva mer, icke höra mer, icke tala mer, »utan tala för sig sjelfva, till en början halfhögt, till dess att några slutligen endast röra läpparne och uttrycka sina idéer genom ett slags mummel».

Till slut vilja vi anföra de fall, i hvilka viljans försvagande gränsar till dess tillintetgörande. Då ett varaktigt medvetenhetstillstånd, som påtvingar sig, åtföljes af en känsla af intensiv skräck, frambringas ett nästan absolut hämmande, och den sjuke synes slö, utan att vara det. Så förhöll sig det fall, som Esquirol omtalar om en ung man, hvilken tycktes vara fåne, som man måste kläda på, lägga till sängs, mata och som efter sitt tillfrisknande omtalade, att en inre röst sade honom: »Rör dig icke eller du är död». *

Guislain omtalar likaledes ett sällsamt fall, i hvilket dock frånvaron af psykologiska dokument lemnar oss i förlägenhet och endast tillåter en tvetydig tolkning. »En fröken, till hvilken en ung man giljade, angreps af en sinnessjukdom, hvars verkliga orsak man icke kände och hvars utmärkande drag var en stark stridighet i karakteren, som snart ombildades till en sjuklig stumhet. Under tolf år svarade hon blott två gånger på

* Esquirol, tome II, pag. 287.

frågor, första gången under inflytande af sin faders befallande ord, andra gången, då hon kom in på vår anstalt. I båda fallen visade hon en sällsam och öfverraskande fåordighet.»

Under två månader egnade sig Guislain åt oupphörliga försök att bota henne. »Mina ansträngningar förblefvo fruktlösa och alla mina uppmaningar utan verkan. Jag höll emellertid ut och kunde slutligen konstatera en förändring i dragen, ett mera intelligent uttryck i blicken; något senare, men endast tidtals, yttrade hon några fraser, bestämda, kategoriska förklaringar, som aflöstes af långa mellanskof af tystnad, ty den sjuka visade en ytterlig motvilja att lyda mina uppmaningar . . . Man kunde se, att hennes egenkärlek för hvarje gång smickrades af den seger hon vann öfver sig sjelf. I hennes svar kunde man aldrig märka minsta orediga idé; hennes sinnesrubbning var uteslutande en sjukdom i den impulsiva viljan Ofta tycktes ett slags blygsel tillbakahålla den sjuka, som jag började betrakta såsom afgjordt på bättringsvägen. Under två, tre dagar upphörde hon att tala, derefter återfick hon ordet, tack vare nya uppmaningar, till dess hon slutligen af egen drift deltog i de samtal, som fördes omkring henne . . . Detta tillfrisknande är ett af de mest förvånande, som jag någonsin sett i mitt lif». * Författaren till-

* Guislain, anf. arb. del II, sid. 227, 228.

lägger, att tillfrisknandet var fullständigt och varaktigt.

Det tillstånd af sjuklig tröghet, för hvilket abulien är typen, i hvilket detta »jag vill» aldrig följes af handling, visar i huru hög grad viljandet såsom medvetenhetstillstånd och förmågan att handla äro två olika saker. Utan att för tillfället betona denna punkt, vilja vi uppehålla oss vid förnimmelsen af den ansträngning, hvilken är hufvudsak i viljans psykologi och som här saknas.

Känslan af *muskelansträngningen* har af William James* studerats så djupt och noga, att vi här icke behöfva återkomma dertill, utan endast i korthet anföra hans slutsatser. Denne fysiolog har visat, att känslan af den muskelenergi, som utvecklas under en handling, är »en sammansatt tilledande förnimmelse, som härrör från musklernas sammandragning, ligamentens spänning, ledgångarnes hoptryckning, bröstkorgens fixering, röstsprickans tillslutande, ögonbrynens rynkande, tändernas sammanbitande o. s. v.» Han har tum för tum med stöd af erfarenheten bekämpat den åsigt, som af denna känsla gör en *bortledande* förnimmelse, förbunden med den motoriska urladdningen och sammanfallande med nervenergiens *utgångsström*. Framför allt har han efter Ferrier med flera visat, att om man i fall af förlamning behåller ansträngningskänslan, fast man

* The feeling of effort, Boston 1880, 4:o.

icke i någon grad förmår röra den förlamade lemmen, så beror detta derpå att vilkoren för ansträngningsmedvetandet fortfarande ega bestånd, enär ju den sjuka förmår röra lemmen eller organet på den motsatta sidan.

Men James skiljer med rätta muskelansträngningen från *viljeansträngningen*, hvilken senare i många fall alldeles icke innebär en omedelbar rörelse eller också intet annat än en ytterst svag muskelenergi. Så är, för att anföra ett af hans exempel, fallet med en man, som efter lång tvekan besluter lägga arsenik i sin hustrus glas för att förgifta henne. För öfrigt känner hvar och en af egen erfarenhet detta tillstånd af strid, i hvilket ansträngningen är helt och hållet en inre. Här skilja vi oss, ehuru ogerna, från författaren, som förlägger denna ansträngning till en särskild suprasensibel region. Enligt vår åsigt tyckes den icke skilja sig från muskelansträngningen i mer än en punkt: dess fysiologiska vilkor äro föga kända, och man vågar endast framställa hypoteser.

Det finnes två typer för denna viljeansträngning: en, som består i att hejda instinktens, passionens, vanans rörelser, och en, som består i att öfvervinna maklighet, tröghet, rädsla. Den förra är en ansträngning med negativt resultat, den senare en ansträngning med positivt resultat; den ena frambringar ett hämmande, den andra en impuls. Dessa båda typer kunna emellertid sammanfattas i en gemensam formel: an-

strängning inträder, då viljan följer den rigtning, som erbjuder det största motståndet. Denna viljeansträngning eger aldrig rum, då impulsen (eller hämmandet) och valet sammanfalla, då våra naturliga tendenser och vårt »jag vill» gå i samma rigtning eller, för att uttrycka det ännu tydligare, då det, som är *omedelbart* behagligt för individen, och det, som af honom väljes, utgöra ett. Men viljeansträngning inträder deremot alltid, då två grupper af antagonistiska tendenser strida för att ömsesidigt ersätta hvarandra. I sjelfva verket vet hvar och en, att denna strid eger rum mellan de lägre tendenserna, hvilkas afpassning är inskränkt, och de högre tendenserna, hvilkas afpassning är sammansatt. De förra äro alltid starkare af naturen, de senare äro stundom starkare genom konst. De förra representera en i organismen inneboende kraft, de senare åter en sedermera förvärfvad förmåga.

Hvadan kommer det sig då, att dessa senare stundom kunna segra? Det beror derpå att just detta »jag vill» är ett stöd till deras fördel. Välförståendes icke i form af ett enkelt medvetenhetstillstånd, utan derför att under detta viljande, som är en verkan, ligga kända, till hälften kända och obekanta orsaker, hvilka vi sammanfattat i ett enda ord: den individuela karakteren. Alla dessa små verkande orsaker, hvilka sammanfattade utgöra den fysiska och psykiska individen, äro ingalunda abstraktioner. De äro fysiologiska

eller psyko-fysiologiska förlopp, de förutsätta nemligen ett arbete i nervcentra, hvilka dessa må vara. Är det väl för djerft att påstå, att känslan af viljeansträngningen likaledes är en verkan af dessa fysiologiska förlopp? Man kan mot oss endast anföra vår oförmåga att för närvarande bestämma deras mekanism. Denna punkt är så mycket mera höljd i dunkel som mekanismen måste vara olika, allt efter som det är fråga om att frambringa en impuls eller ett hämmande, och känslan af viljeansträngningen är icke identisk i båda fallen.

Den inre striden åtföljes af en ofta stark känsla af trötthet. Fastän man icke vet synnerligen mycket om detta tillstånds natur och orsaker, anser man i allmänhet, att till och med vid muskelansträngningen trötthetens säte är beläget i de nervcentra, hvilka anordna sammandragningen, och icke i sjelfva musklerna, att det således är en trötthet hos nerverna, icke hos musklerna. I reflexsammandragningarna förnimmes ingen trötthet. Hos hysteriska ser man kontrakturer nästan obegränsadt ega bestånd utan att patienten erfar den minsta trötthetskänsla; det måste för den skull vara viljeansträngningen, som tröttar, och icke muskelns förkortning. *

Ehuru vi således sväfva i okunnighet härom, hafva vi dock intet skäl att tilldela vilje-

* Richet, Physiologie des nerfs et des muscles, p. 477—490; Delboeuf, Études psychophysique, p. 92 i Élements de psychophysique t. 1.

ansträngningen en särskild karakter. Äro i alla de fall, i hvilka denna ansträngning måste frambringas, nervelementen i stånd till att förrätta ett ökadt arbete under en viss period? Eller blifva de af naturen, af bristande uppfostran och öfning hastigt trötta och oförmögna att återhemta nya krafter? Hafva de eller hafva de icke hos sig magasinerad en tillräcklig mängd disponibel kraft? Frågan om verksamheten i det största motståndets rigtning är dermed reducerad till sina mest inskränkta gränser. Det är detta dolda, nästan okända arbete, som öfverflyttas genom känslan af viljeansträngningen. Känslan af ansträngning under alla dess former är således ett subjektivt tillstånd, som motsvarar vissa tilldragelser, hvilka försiggått i nervcentra och andra delar af organismen, men som likna dem lika litet som ljud- och ljusförnimmelserna likna sin objektiva orsak. För att vara i stånd till stora muskelansträngningar måste de dertill afpassade nervcentra vara i stånd till att frambringa ett ansenligt och långvarigt arbete, hvilket beror af deras natur och den skyndsamhet, med hvilken de ersätta sina förluster. För att frambringa en stor moralisk eller intellektuel ansträngning fordras likaså, att de afpassade nervcentra — hvilka de än må vara, och i detta hänseende är vår okunnighet nästan fullständig — skola vara i stånd att åstadkomma ett intensivt och oupphörligt arbete i stället för att inom kort utan återgång uttömma sina kraf-

ter. Ansträngningens möjlighet är således i sista hand en naturgåfva.

Låtom oss för att vara mera bestämda taga ett vanligt exempel, en lastbar menniska. Om hon aldrig i sitt lif, af sig sjelf eller påverkad af andra, erfarit någon svag och öfvergående lust att omvända sig — förutsatt, att ett dylikt fall förekommer — så beror detta derpå att de moraliska elementen jemte motsvarande fysiologiska betingelser helt och hållet saknas hos henne. Om under någon omständighet tanken att bättra sig uppstår hos henne, så låtom oss i första rummet anmärka, att denna tilldragelse är ofrivillig; men den förutsätter, att vissa psyko-fysiologiska element skola förefinnas och sättas i verksamhet. Om, sedan detta mål blifvit valdt, bejakadt, bestämdt att vara till och uppställts af viljan, beslutet icke håller i sig, beror detta derpå att individen är oförmögen till ansträngning, att i hans organism icke finnes möjligheten till det oupphörliga arbete, om hvilket vi talat. Står beslutet sig åter, beror detta derpå att det upprätthålles med tillhjelp af ansträngning, af detta inre arbete, som frambringar hämmandet af motsatta tillstånd. Hvarje organ utvecklar sig genom öfning, och detta är äfven fallet här, så att upprepandet blifver allt lättare. Men om ett första element och med detta en potentiel energi icke gifvits af naturen, lyckas intet. Den teologiska dogmen om nåden, utan förskyllan och värdighet,

synes oss för den skull grundad på en långt mera exakt psykologi än den motsatta åsigten*, och man ser, huru lätt det är att låta den undergå en fysiologisk ombildning.

För att nu återkomma till sjukliga fall, som här sysselsätta oss, torde det finnas en omöjlighet till ansträngning, hvilken är temporär, tillfällig, men sträcker sig till nästan hela organismen.

* Läran om nåden anträffas redan hos hinduerna, i synnerhet i Bhagavad-Gitâ XI, 53. Se Barth, Les religions de l'Inde p. 48 och 136.

Kap. 2.

Viljans försvagande.

Öfverdrifven impuls.

I.

Vi hafva nu sett fall, i hvilka den intellektuela afpassningen, d. v. s. korrespondensen mellan den intelligenta varelsen och omgifningen, är normal, men impulsen till handling saknas, är svag eller åtminstone otillräcklig. Fysiologiskt taladt, förblifva förloppen i hjernan, hvilka äro grundvalen för den intellektuela verksamheten — uppfattningen af ett mål och af medlen, val o. s. v. — oskadade, men de sakna dessa ledsagande tillstånd, hvilka äro känslornas fysiologiska eqvivalenter och hvilkas frånvaro medför bristen på handling.

Vi skola nu få se fall, hvilka i vissa hänseenden äro de föregående motsatta. Den intellektuela afpassningen är i dem mycket svag, åtminstone mycket obeständig, förståndsmotiven äro utan kraft att handla eller hindra, och de lägre impulserna vinna allt hvad de högre förlora. Viljan, det vill säga den förnuftiga verk-

samheten, försvinner, och individen hemfaller åter till instinkternas herravälde. Det finnes intet exempel, som bättre skulle kunna visa oss, att viljan i egentlig mening är sjelfva kronan, den sista länken i en evolution, resultatet af ett stort antal efter hierarkisk ordning uppfostrade tendenser, att hon är den fullständigaste företeelsen af hvad som kallas verksamhet, hvarför också den undersökning, som nu följer, skulle kunna kallas: huru viljan utarmas och förstöres.

Låtom oss först granska fakta. Vi skola dela dem i två grupper: 1:o de, hvilka, knappt medvetna — om de ens äro det — angifva fastmer en frånvaro än ett försvagande af viljan; 2:o de, hvilka ledsagas af fullt medvetande, men i hvilka efter en kortare eller längre strid viljan dukar under eller räddas endast genom främmande hjelp.

1. I det förra fallet kan »impulsen vara plötslig, omedveten, omedelbart åtföljas af verkställighet utan att uppfattningen ens fått tid att taga kännedom derom . . . Handlingen eger alla kännetecken hos en ren reflexföreteelse, som ödesdigert frambringas utan någon viljans medverkan. Det är en verklig konvulsion, som skiljer sig från vanlig konvulsion endast derigenom att den utgöres af rörelser, som slutit sig tillsammans och förbundit sig i och för att åstadkomma ett bestämdt resultat. Detta är fallet med en qvinna,

hvilken, utan minsta anledning försänkt i en ovanligt sorgsen sinnesstämning, sittande på en trädgårdsbänk plötsligt reser sig, kastar sig i en vattendam som för att dränka sig och, sedan hon räddats och återkommit till sans och blifvit fullt redig, efter några dagar förklarar sig icke hafva något medvetande om att hon velat begå sjelfmord, eller minnas det försök hon gjort * . . .»

»Jag har», säger Luys, »sett många sjuka, hvilka upprepade gånger försökt begå sjelfmord midt för ögonen på sina vaktare, men sedermera under sina skeden af förståndsklarhet icke bevarade minsta minne häraf . . . Och hvad som visar själens omedvetenhet under dessa förhållanden är, att de sjuka icke märka, huru otillräckliga de medel äro, af hvilka de betjena sig för att utföra sin föresats. Ett fruntimmer, som sökte begå sjelfmord hvarje gång hon fick se en bordsknif, märkte sålunda icke, att jag vid ett tillfälle, då jag gaf akt på henne, hade ersatt knifven med ett helt och hållet oskadligt instrument. En annan sjuk sökte hänga sig i ett halfruttet rep, som skulle hafva brustit redan vid minsta spänning.**

Hos epileptiska personer äro impulser af detta slag så vanliga, att man skulle kunna fylla hela sidor med fall. Hysteriska lemna också talrika exempel, ty äfven de hafva en otyglad

* Foville, Nouveau dictionnaire de médecine, art. Folie, pag. 342.

** Maladies mentales, pag. 373, 439, 440.

tendens till att omedelbart tillfredsställa sina nycker eller sina behof.

Andra impulser hafva mindre farliga följder, men angifva samma psykiska tillstånd. »Hos många sjuka är öfverretningen af de motoriska krafterna sådan, att de gå hela timmar utan att stanna, utan att ens se sig omkring, liksom mekaniska apparater, hvilka man dragit upp.» — Billod omtalar en särdeles begåfvad markisinna, hvilken midt under samtalet plägade »hugga af en mening, som hon sedermera återtog, för att till någon af sällskapet yttra ett opassande eller oanständigt tillmäle. Detta ords uttalande åtföljdes af rodnad och en förvånad och förvirrad uppsyn, och ordet yttrades med en tvär, häftig ton, liksom en pil, som flyger från bågen». En äldre hysterisk qvinna, för öfrigt mycket intelligent och redig till uppfattning och omdöme, »erfar tidtals ett behof att skrika i ensamhet; hon utgjuter sig då i klagan, i förebråelser mot sin familj, eller sin omgifning. Hon inser mycket väl, huru orätt hon gör i att helt högt yppa vissa hemligheter, men hon påstår, att hon måste tala och tillfredsställa sitt agg.» *

Detta sistnämda fall för oss till de oemotståndliga impulserna med medvetande. För att emellertid ännu hålla oss vid de anförda exemplen, hvilka vi skulle kunna mångfaldiga efter behag, så visa de oss individen reducerad till lägsta

* Luys, anf. st. 167 och 212; Billod, anf. st. 193.

grad af verksamhet, nemligen till de rena reflexernas verksamhet. Handlingarna äro omedvetna — åtminstone icke öfverlagda — omedelbara, oemotståndliga, med en föga sammansatt och oföränderlig afpassning. Ur fysiologisk och psykologisk synpunkt kan den menskliga varelsen under dessa omständigheter jemföras med ett djur, hvars hufvud man afhuggit eller på hvilket man åtminstone borttagit hjernflikarne. Man antager i allmänhet, att hjernan kan beherska reflexerna på grund af följande skäl: den retning, som utgår från något ställe af kroppen, delar sig vid sin ankomst i ryggmergen och följer två vägar; den föres till de reflexiva centra på transversel väg och till hjernan på longitudinel och uppåtstigande väg. Som den transversela vägen erbjuder större motstånd, kräfver öfverflyttningen i denna rigtning en temligen lång tid — enligt Rosenthals erfarenhet. Förflyttningen i längdrigtningen är deremot mycket hastigare. Hjernans suspensiva verksamhet har således tid att framkallas för att moderera reflexerna. I de anförda fallen är hjernan overksam, hvarför också verksamheten stannar på sin lägre grad och viljandet icke framkallas af brist på nödvändiga och tillräckliga förutsättningar.

2. De till den andra gruppen hörande fakta förtjena att studeras något utförligare, enär de framställa viljans nederlag och visa de artificiela me-

del, som upprätthålla den. Här har den sjuke fullt medvetande om sin belägenhet; han känner, att han icke mera är herre öfver sig sjelf, att han beherskas af en inre kraft och oemotståndligt drifves till att begå handlingar, hvilka han ogillar. Intelligensen förblifver tillräckligt sund, vanvettet finnes blott i handlingarna.

Man kan i en bok af Marc, som numera börjar blifva bortglömd*, finna en vidlyftig samling af fakta, ur hvilken senare skrifställare ofta öst. Vi skola här anföra några.

Ett fruntimmer, som stundom hemsöktes at mordimpulser, anhöll, att man skulle ikläda henne tvångströja för att hjelpa henne motstå dem och angaf derefter det ögonblick, då all fara försvunnit och hon kunde återtaga sina rörelsers frihet. — En kemist, som likaledes plågades af mordbegär, lät fästa båda tummarne på sig med ett band och fann i detta obetydliga hinder ett medel att stå emot frestelsen. — En tjenstflicka, hvars hela uppförande var oklanderligt, bad sin matmoder att låta henne flytta derför att, då hon såg det barn hon skulle vårda naket, greps hon af begär att sprätta upp buken på det.

En annan qvinna med stor intellektuel bildning och full af tillgifvenhet till sina föräldrar, »tog sig till att slå dem mot sin egen vilja och

* De la folie considérée dans ses rapports avec les questions médico-judiciaires, 2 vol. 8:o, Paris 1840.

bad, att man måtte komma henne till hjelp och binda fast henne på en stol.»

En melankoliker, som plågades af tanken på sjelfmord, steg upp på natten, bultade på sin broders dörr och ropade till honom: »Skynda, kom genast, sjelfmordet förföljer mig, och snart förmår jag icke göra motstånd längre.» *

Calmeil omtalar i sitt arbete öfver »hjernans inflammationssjukdomar» (*Traité des maladies inflamatoires du cerveau*) följande fall, hvartill han varit vittne och som jag härstädes skall utförligt omtala, emedan det befriar mig från att anföra andra exempel.

»Glénadel, hvilken redan som barn förlorat sin fader, uppfostrades af sin moder, som afgudade honom. Då han blef sexton år, undergick hans karakter, som dittills varit god och lydig, en förändring. Han blef dyster och tystlåten. Ansatt af frågor från sin moders sida beslöt han sig omsider till att aflägga en bekännelse: 'Jag har er att tacka för allt, jag älskar er af hela min själ, men sedan några dagar drifver en ständigt återkommande tanke mig att döda er. Sök förekomma, att en så stor olycka inträffar derigenom att jag till slut öfvermannas, och tillåt mig taga värfning!' — I trots af enträgna böner förblef han orubblig i sin föresats, lemnade sin moder och blef en bra soldat. En hemlig vilja dref honom emellertid oupphörligt till att deser-

* Guislain, anf. arb. I, 479.

tera för att återvända hem och döda sin moder. Då hans kapitulationstid utgick, var denna tanke ännu lika stark som första dagen. Han lät värfva sig på nytt. Den mordiska instinkten stod fortfarande qvar, men hade rigtat sig på ett annat offer. Han tänkte icke längre på att mörda sin moder, utan i stället utpekade den hemska lystnaden natt och dag hans svägerska. För att motstå denna nya impuls dömde han sig till evig landsflykt.

Under sådana förhållanden anländer en landsman till regementet, och åt denne anförtror Glénadel sin sorg. 'Lugna dig', svarar denne, 'brottet är omöjligt, ty din svägerska är döende'. Vid dessa ord känner sig Glénadel som en befriad fånge; glädjen uppfyller hans själ; han reser till sitt land, som han icke sett, sedan sin barndom. Då han kommer hem, ser han, att hans svägerska lefver. Han upphäfver ett skri, och den förfärliga impulsen griper honom genast som sitt rof.

Samma afton låter han sin broder binda sig. 'Tag', säger han, 'ett starkt rep, bind mig som en varg i ladan och hemta hr Calmeil . . .' Af denne utverkar han tillstånd att blifva intagen i en asyl för sinnessjuka. Samma afton han kommer till anstalten skrifver han till dess föreståndare: 'Min herre, jag har nyss inkommit i eder anstalt. Jag skall uppföra mig här som vid regementet. Man skall tro mig vara botad;

och tidtals skall jag måhända låtsas vara det. Men tro mig aldrig; jag bör aldrig få komma ut, under någon förevändning. Då jag skall anhålla om att utskrifvas, fördubbla eder vaksamhet; ty jag skall endast begagna denna frihet för att begå ett brott, som väcker min fasa'.»

Man må ingalunda tro, att detta exempel är allenastående eller ens sällsynt, och hos de skriftställare, som sysselsatt sig med sinnessjukdomarne, finnas antecknade flera fall, i hvilka individer, som plågats af behofvet att döda för dem kära personer, flytt till en anstalt för sinnessjuka för att låta intaga sig derstädes.

De oemotståndliga, men detta oaktadt fullkomligt medvetna impulserna att stjäla, anlägga mordbrand, förstöra sig genom utsväfningar i starka drycker tillhöra alla samma kategori. * Maudsley har i sin »själens patologi» (*Pathology of mind*, ch. VII pag. 330) samlat ett så stort antal exempel, att jag gör bäst i att dit hänvisa läsaren. Jag skall på detta sätt bespara läsaren onödiga omsägningar; det kan vara nog att härstädes påminna om den stora massa fakta, som ligger till grund för och understödjer de betraktelser, till hvilka vi nu skola öfvergå.

* Se Trélat, Folie lucide. Maudsley, Crime and Folly, flerstädes.

II.

Först måste anmärkas, att en nästan omärklig öfvergång eger rum mellan det friska tillståndet och dessa patologiska former. De klokaste och förståndigaste menniskor gripas af vanvettiga impulser; men dessa plötsliga och ovanliga medvetenhetstillstånd förblifva utan verkan, öfvergå icke i handling, emedan motsatta krafter, själens allmänna vana, undertrycka dem, alldenstund mellan detta isolerade tillstånd och dess antagonister missförhållandet är för stort för att ens en strid kan komma i fråga.

I andra fall, vid hvilka man vanligen fäster temligen ringa vigt, förekomma besynnerliga handlingar, »hvilka dock i och för sig icke äro klandervärda eller farliga; de kunna vara ett slags löjligt infall, orimlig nyck, eller mani, om man använder detta sistnämda ord i dess vanliga och populära betydelse.

Vid andra tillfällen äro handlingarna redan allvarsammare, ehuru ännu icke af särdeles blottställande beskaffenhet; de bestå i att utan orsak eller anledning förstöra, slå sönder ett liflöst föremål, att slita sönder kläderna. Vi hafva just tillfälle att iakttaga en ung qvinna, som förstör alla sina klädningar. Man anför såsom ett exempel

en amatör, som, då han i ett museum befinner sig framför en tafla af högt konstvärde, känner ett oemotståndligt behof att slå ut duken. Dessa impulser förgå ganska ofta utan att man lägger märke till dem och hafva endast till förtrogen medvetandet, som erfar dem.»*

Vissa fixa idéer af betydelselös eller orimlig natur tränga sig på själen, som finner dem absurda, men icke förmår hindra dem från att öfverföras i handling. I ett arbete af Westphal anföras egendomliga exempel af detta slag. En menniska förföljes exempelvis af den föreställningen, att hon kunnat åt papperet anförtro, att hon är anstiftare af något brott, och förlora detta papper. Följaktligen tillvaratager hon omsorgsfullt alla papper hon hittar, plockar upp pappersbitar på gatan, öfvertygar sig om, att ingenting står skrifvet på dem, bär hem dem och gömmer dem. För öfrigt är hon fullkomligt medveten om huru enfaldig denna föreställning är, som ständigt förföljer henne; hon tror icke sjelf på den, men är oförmögen att frigöra sig från densamma. **

* Foville, anf. arb. sid. 341.

** Westphal, Ueber Zwangsvorstellungen, Berlin 1877. Man bör för öfrigt lägga märke till att i vissa fall leder fruktan för att begå en handling ovilkorligen till densamma; hit höra verkningarna af svindel, de fall, i hvilka personer kasta sig på gatan af fruktan för att falla på den,

Mellan de enfaldigaste och de farligaste handlingar finnes blott en skilnad till qvantiteten; hvad de förra återgifva i förminskad skala visa de senare i förstoradt mått. Vi skola nu söka för oss förklara mekanismen i denna viljans desorganisation.

I normalt tillstånd väljes, bejakas, fullföljes ett mål, d. v. s. att jagets element, i deras helhet eller till större delen, medverka dertill, ity att medvetenhetstillstånden — känslor, idéer med deras rörelsetendenser — äfvensom våra lemmars rörelser bilda en öfverensstämmelse, som med mer eller mindre ansträngning medelst en invecklad, på en gång af impulser och hämmanden sammansatt mekanism sträfvar mot målet.

Detta är viljan under sin fulländade, typiska form, men detta är ingen naturlig produkt. Det är ett resultat af konst, uppfostran och erfarenhet. Det är en långsamt, stycke för stycke uppförd byggnad. Den objektiva och subjektiva iakttagelsen visar, att hvarje form af viljeverksamhet är frukten af en eröfring. Naturen lemnar endast materialierna: några enkla rörelser af fysiologisk och några enkla associationer af psykologisk ordning. Med tillhjelp af dessa enkla och nästan oföränderliga afpassningar måste allt mera sammansatta och vexlande afpassningar bil-

hvilka såra sig af fruktan för att göra det o. s. v. Alla dessa fall förklaras af beskaffenheten hos själsföreställningen, hvilken i mån af sin intensitet öfvergår till handling.

das. Barnet måste t. ex. förvärfva herravälde öfver sina ben, sina armar och alla rörliga delar af sin kropp med tillhjelp af trefvanden och försök, genom att förena lämpliga rörelser och undertrycka onyttiga rörelser. De sålunda bildade enkla grupperna måste derefter förenas till sammansatta grupper, som i sin ordning samlas till ännu mera sammansatta, och så vidare. På det psykologiska området är en likadan operation nödvändig. Intet sammansatt förvärfvas med ens.

Det är emellertid alldeles tydligt, att i den sålunda småningom uppförda byggnaden de ursprungliga materialierna äro föga beständiga och att i den mån sammansättningen tilltager, aftager beständigheten. De enklaste handlingarna äro de mest beständiga — af anatomiska skäl, eftersom de äro medfödda, i organismen inristade verksamhetsförlopp — af fysiologiska skäl, eftersom de ständigt upprepas under individens erfarenhet och, om man låter ärftligheten tillkomma, som öppnar ett obegränsadt fält, under artens och arternas erfarenhetsrön i oändlighet.*

* Som viljekraften uppstår, så snart vissa medvetenhetstillstånd lyda vissa rörelsegrupper, kan man i egenskap af patologiskt fall anföra ett af Meschede (Correspondenz Blatt, 1874 II) anfördt fall, hvari en person, som »befann sig i den egendomliga belägenheten att, då han ville göra något af egen drift eller på andras tillskyndelse, gjorde han eller rigtigare hans muskler alldeles motsatsen. Ville han se till höger, vändes ögonen åt venster, och denna anomali sträckte sig till alla hans andra rörelser. Det var helt en-

I det hela är det öfverraskande, att viljan, som är en verksamhet af sammansatt och högre ordning, kan blifva herskande. De orsaker, som höja henne till och bevara henne i denna ställning, äro desamma som de, hvilka hos menniskan höja intelligensen öfver sensationerna och instinkterna och bevara den på dess plats öfver dessa; för att betrakta menskligheten i stort visa förhållandena, att den enas välde är lika vanskligt som den andras. Den stora utvecklingen af hjernans massa hos den civiliserade menniskan, uppfostrans inflytande och de vanor, denna framkallar, förklara, att i trots af så många sannolikheter för motsatsen, den förnuftiga verksamheten ofta förblifver den herskande.

De patologiska fall, som ofvan meddelats, visa visserligen, att viljan icke är en väsensenhet, som herskar i kraft af börd, ehuru den ofta icke åtlydes, utan en alltid obeständig resultant; som städse är beredd att upplösa sig och i sjelfva verket endast är en lycklig tillfällighet. Dessa fall, som äro otaliga, representera ett tillstånd, som man lika mycket kan kalla en viljans dislokation som en tillbakagående verksamhetsform.

Om vi taga i betraktande de fall, i hvilka

kelt motsatt rörelserigtning utan rubbning i själsförmögenheterna, hvilken rigtning skilde sig från de ofrivilliga rörelserna deri, att en rörelse aldrig framkallades, så vida personen i fråga icke ville det, men denna rörelse var alltid motsatsen af den åsyftade.

omotståndliga impulser med fullt medvetande göra sig gällande, se vi, att detta tendensernas hierarkiska underordnande, som just är viljan, delar sig i två grenar, ity att i stället för den samstämmighet, hvilken ensam bildar viljan, trädt en strid mellan två grupper af motsatta och nästan jemnstarka tendenser, så att man kan säga, att hon råkat i olag. *

Om vi icke betrakta viljan såsom ett sammanfattadt helt, utan såsom höjdpunkten af en evolution, måste vi säga, att de lägre verksamhetsformerna vinna öfvertaget öfver henne och att den mensklíga verksamheten går tillbaka. För öfrigt må anmärkas, att uttrycket »lägre» ingalunda har en uteslutande moralisk mening. Det afser blott naturlig underlägsenhet, alldenstund det är tydligt, att en verksamhet, som helt och hållet uttömmes för att tillfredsställa en fix idé eller en blind impuls, är till sin natur inskränkt, endast afpassad efter det närvarande och efter

* Om här vore den lämpliga platsen, skulle man kunna visa, huru bräcklig och föga pålitlig jagets enhet är. Hvilket är det sanna jaget i de anförda fallen, i hvilka striden uppstår mellan motsatta tendenser, är det det, som handlar, eller det, som gör motstånd? Om man icke träffar ett val, finnas två jag. Om man åter väljer, måste man medgifva, att den grupp af tendenser, som föredrages, representerar jaget på samma sätt som i politiken en svag majoritet, som erhållits med knapp nöd, representerar staten. Men dessa frågor kunna härstädes endast nämnas i förbigående; jag hoppas en gång få tillfälle att egna en monografi åt dem.

ett mycket litet antal omständigheter, medan den förnuftiga verksamheten går utöfver det närvarande och afpassar sig efter en stor mängd omständigheter.

Fastän språkbruket icke medgifver det, måste man dock enkänna, att viljan liksom intelligensen har sina idioter och sina snillen med alla möjliga gradationer från den ena ytterligheten till den andra. Ur denna synpunkt skulle de i den första gruppen — impulser utan medvetenhet — anförda fallen representera viljans svagsinthet eller rigtigare sagdt hennes »vansinne», och den andra gruppens fall motsvara vissa fall af viljesvaghet, som äro analoga med bristtälligheter i intelligensen.

För att nu fullfölja vår undersökning måste vi öfvergå från analysen af fakta till bestämmandet af deras orsaker. Är det möjligt att förklara, vid hvilka vilkor försvagandet af den högre verksamheten är bundet? Till en början måste man fråga sig, om dess förfall är en verkan af förherskande reflexerna eller om förfallet deremot är orsak till detta, med andra ord, om viljans försvagande är det primitiva eller sekundära förhållandet. Denna fråga medgifver icke ett allmäntgiltigt svar. Iakttagelsen visar, att båda fallen mötas, och följaktligen kan man endast gifva ett särskildt svar för ett särskildt fall, hvars alla omständigheter äro väl kända. Det är alldeles otvifvelaktigt, att den omotståndliga im-

pulsen är *origo mali;* den bildar ett fortfarande patologiskt tillstånd. På det psykologiska området frambringas då en företeelse, som är analog med hypertrofien hos ett organ eller med den öfverdrifna utvecklingen af en väfnad i någon del af kroppen, exempelvis en sådan utveckling, som medför bildande af vissa former af kräfta. I båda fallen, så väl det fysiska som psykiska, låter denna lokala oordning förspörja sig i hela organismen.

De fall, i hvilka viljeverksamheten är omedelbart och icke genom återverkan angripen, äro för oss af största intresse. Hvad försiggår då? Är koordinationsförmågan eller hämningsförmågan eller båda två angripna? Detta är en dunkel punkt, om hvilken endast förslagsmeningar kunna framställas.

Låtom oss för att söka skaffa oss något ljus häröfver rådfråga två nya grupper af fakta: de artificiela och tillfälliga försvaganden af viljan, hvilka framkallas af förgiftning, och de kroniska försvaganden, som bero på hjernskada.

Hvar och en vet, att det rus, som framkallas af spritdrycker, haschisch, opium, efter ett första upphetsningsskede medför ett anmärkningsvärdt försvagande af viljan. Individen sjelf är mer eller mindre medveten härom, och andra personer märka det ännu bättre. Snart — i synnerhet under spritens inverkan — öfverdrifvas impulserna. De extravaganser, våldshandlingar,

brott, som begås i detta tillstånd, äro otaliga. — Mekanismen för rusets kringgripande är mycket omtvistad. I allmänhet antages, att det börjar med hjernan, derefter verkar på ryggmergen och förlängda mergen och slutligen på den sympatiska nerven. En intellektuel slöhet framkallas, det vill säga, att medvetenhetstillstånden äro obestämda, illa begränsade, föga kraftiga; hjernans fysisk-psykologiska verksamhet har minskats. Detta försvagande angriper äfven rörelseförmågan. Obersteiner har med experiment visat, att under alkoholens inflytande reagerar man mindre hastigt, allt under det att man har en illusion om motsatsen. * Icke allenast idébildningen, utan den ideo-motoriska verksamheten angripes. På samma gång blifver koordinationsförmågan ingen eller öfvergående och utan energi. Då koordinationen just består i att samtidigt låta vissa impulser sammanlöpa till ett mål och att hämma onödiga eller antagonistiska impulser, men reflexerna här äro öfverdrifna eller våldsamma, måste man draga den slutsatsen, att hämningsförmågan — af hvilket slag dess natur och mekanism än må vara — skadats och att den spelar en hufvud-

* Brain för januari 1879. I detta hänseende har ett ganska stort antal experiment företagits med öfverensstämmande resultat: Exner i Pflügers arkiv, 1873; Dietl och Vintschgau på samma ställe, 1877, och en vigtig undersökning af Kræpelin, gjord på Wundts psyko-fysiska laboratorium och offentliggjordt i dennes Philosophische Studien p. 573.

rol i viljeverksamhetens bildande och upprätthållande.

Hjernans patologi lemnar till ytterligare stöd andra förhållanden, hvilka äro ännu mera slående, alldenstund de hos individen visa en plötslig och varaktig förändring.

Ferrier och andra författare anföra sålunda fall, i hvilka en skada af pannvindlarne, i synnerhet den första och den andra, medför en nästan fullständig förlust af viljan, bringar varelsen till ett automatiskt tillstånd, åtminstone i det tillstånd, i hvilket den reflexiva instinktverksamheten herskar nästan ensam utan att dess hämmande är möjligt.

Ett barn sårades af en knif i hjernans pannflik. Sjutton år derefter iakttog man hos den uppväxte unge mannen en god fysisk helsa, »men den sårade är oförmögen att sysselsätta sig med något, som kräfver själsarbete. Han är retlig, i synnerhet då han druckit eller varit utsatt för någon abnorm upphetsning.»

En af Lépine vårdad sjuk, som hade en abscess i högra pannfliken, »befann sig i ett tillstånd af slöhet. Han tycktes förstå hvad man sade, men man hade svårt att få honom till att uttala ett ord. På tillsägelse satte han sig; lyfte man upp honom, kunde han taga några steg utan bistånd.»

En man, som fått ett våldsamt slag, hvilket förstörde största delen af den första och af

den andra pannfliken, »hade förlorat viljan. Han förstod, handlade, som man befalde honom, men på ett automatiskt och mekaniskt sätt.»

Flere med det föregående analoga fall finnas anförda, men det för oss vigtigaste är den »amerikanska bergsprängaren». En jernladdstake, som slungades ut af ett sprängskott, genomborrade hans skalle, men skadade endast prefrontaltrakten. Han återställdes och öfverlefde detta olycksfall tolf och ett halft år. Om patientens själstillstånd efter hans tillfrisknande berättas följande: »Hans arbetsgifvare, hvilka betraktade honom såsom en af sina bästa och skickligaste arbetsledare före olyckan, funno honom efter densamma så förändrad, att de icke vidare kunde anförtro honom hans förra post. Jemvigten, balansen, mellan hans intellektuela förmögenheter och hans instinktiva lystnad tycktes vara förstörd. Han är nervös, brister i aktning, svär ofta på det gröfsta sätt, hvilket förut icke var hans vana. Han är knappt höflig mot sina likar, tål endast med otålighet motsägelse och lyssnar icke till några råd, då de stå i strid med hans idéer. Vid somliga tillfällen är han till ytterlighet envis, ehuru eljest nyckfull och obeslutsam. Han uppgör planer för framtiden, hvilka han genast åter öfvergifver för att göra upp nya förslag. Han är ett barn till sin intelligens och sina förståndsyttringar, en man till sina lidelser och drifter. Fastän han icke erhållit någon skol-

uppfostran, hade han före olycksfallet ett väl afvägdt lynne, och man betraktade honom såsom en skicklig, skarpsinnig menniska, ganska energisk och uthållig i att utföra sina planer. Men i alla dessa hänseenden är han så förändrad, att hans vänner säga sig icke mera känna igen honom.»*

Detta är ett väl utpregladt fall, i hvilket man ser viljan försvagas i den mån den lägre verksamheten stärkes. Det är derjemte ett erfarenhetsrön, emedan det handlar om en plötslig förändring, frambragt af ett olycksfall under väl bestämda omständigheter.

Det är skada, att vi icke hafva många iakttagelser af detta slag, ty dermed skulle ett stort steg vara taget i vår tolkning af viljans sjukdomar. Olyckligtvis hafva de arbeten, som med så mycken ifver bedrifvits om lokalisationerna i hjernan, hufvudsakligen behandlat de motoriska och sensitiva hjerntrakterna, hvilka, såsom man torde erinra sig, icke beröra största delen af pannregionen. Det skulle äfven behöfvas en kritisk undersökning af fall af motsatt beskaffenhet, af de fall, i hvilka intet försvagande af viljan synes hafva uppstått. Vore detta arbete undangjordt, skulle Ferriers sats: att i pannflikarne finnas hämmande centra för de intellektuela operationerna,

* För dessa och åtskilliga andra fakta se Ferrier. De la localisation des maladies cérébrales, sid. 43—56, och C. de Boyer, Etudes cliniques sur les lésions corticales de hémisphères cérébraux (1879) sid. 48, 55, 56, 71.

antaga mera bestämdhet och lemna en fast grundval för orsakernas bestämmande. Som det nu förhåller sig, kan man icke komma utöfver förslagsmeningarnas område.

Jemför man de omotståndliga impulsernas abuli, skall man finna, att viljan sviker till följd af helt och hållet motsatta vilkor. I ena fallet är intelligensen oberörd, men impulsen saknas; i det andra åter, i hvilket koordinationsförmågan och den hämmande kraften brista, förbrukas impulsen helt och hållet till förmån för den automatiska verksamheten.

Kap. 3.

Viljeuppmärksamhetens försvagande.

Vi skola nu studera former af viljans försvagande, hvilka hafva en mindre framträdande karakter, nemligen *viljeuppmärksamhetens* försvagande. De skilja sig till sin natur icke från dem, som tillhöra förra gruppen, utan bestå i likhet med dessa i ett försvagande af direktions- och afpassningsförmågan. Det är en minskning af viljan i strängaste, inskränktaste, mest begränsade bemärkelse, en minskning, som är oomtvistlig äfven för dem, som hårdnackadt hålla sig till den inre iakttagelsen.

Innan vi sysselsätta oss med den förvärfvade svagheten, skola vi undersöka viljeuppmärksamhetens *medfödda* svaghet. Vi lemna å sido de inskränkta eller medelmåttiga andar, hos hvilka känslor, intelligens och vilja stå på samma ståndpunkt af svaghet. Det är nemligen af större intresse att välja ett stort snille, en menniska be-

gåfvad med hög intelligens, med liflig förmåga att känna, men hos hvilken den styrande förmågan saknas, så att motsatsen mellan tanken och viljandet är fullständig. Vi hafva ett exempel i Coleridge.

»Ingen menniska på hans eller kanske på någon tid», säger Carpenter*, »har i högre grad än Coleridge förenat filosofens tankeförmåga, skaldens inbillningskraft, och siarens ingifvelse. Ingen har måhända i den föregående generationen gjort ett lifligare intryck på de andar, som sysselsatt sig med de högsta tankeföremål. Och likväl har sannolikt ingen, utrustad med så anmärkningsvärda snillegåfvor, gjort så litet af dem. Hans karakters stora fel var nemligen bristen på vilja för att göra dessa naturgåfvor fruktbringande, och fastän hans själ ständigt fyldes af talrika och jettestora förslag och utkast, sökte han för den skull aldrig på allvar att utföra ett enda. Sålunda fann han redan vid första början af sin bana en frikostig förläggare, som bjöd honom trettio guinés för de skaldestycken, som han upplåste, och betalningen skulle ske, så snart han aflemnade manuskriptet. Han föredrog i stället att för hvarje vecka komma och på det mest förödmjukande sätt för sina dagliga behof tilltigga sig den utlofvade summan utan att aflemna en enda rad af det poem, som han endast behöfde skrifva ned för att vara qvitt. Den vana

* Mental physiology, pag. 266.

han tidigt förvärfvade sig och från hvilken han aldrig frigjorde sig, att taga sin tillflykt till nervretande medel — alkohol, opium — försvagade ytterligare hans viljekraft, så att det slutligen blef nödvändigt att öfvervaka och leda honom.»

Det sätt, hvarpå hans poetiska fragment »Kublai Khan» författades och om hvilket han berättar i sin »literära biografi», är ett typiskt exempel på automatisk själsverksamhet. Han insomnade, medan han läste. Då han vaknade, kände han, att han författat så der omkring två eller trehundra verser, hvilka han endast behöfde skrifva upp, »i det bilderna framstodo som verklighet med motsvarande uttryck utan känsla eller medvetande af ansträngning». Sådant detta sällsamma fragment finnes, omfattar det femtiofyra rader, hvilka skrefvos så hastigt pennan kunde löpa öfver papperet, men då Coleridge afbröts för en angelägenhets skull af en person, som stannade ungefär en timme, fann han till sin stora öfverraskning och ledsnad, »att fast han ännu bevarade ett sväfvande och dunkelt minne af sin vision i dess allmänna drag, hade med undantag af åtta eller tio spridda verser hela återstoden oåterkalleligt försvunnit.»

Hans samtidas berättelser om hans outtömliga samtal, hans vana att tänka högt, hans fullkomliga glömska af dem, som tilltalade honom, väcka intrycket af en öfverflödande intelligens,

hvilken helt och hållet lemnades åt en tygellös automatism. I detta hänseende finnes ett öfverflöd af sällsamma eller rörande anekdoter. Jag skall dock härstädes icke omtala någon, jag föredrager att låta en mästare skildra mannen.

»Coleridges utseende och hans yttre, som för öfrigt var godt och älskvärdt, hade något vekt och obeslutsamt, som uttryckte svaghet med en möjlighet till styrka. Han dinglade med lemmarne med krökta knän i en krokig kroppsställning. I hans gång fans något förvirradt och oregelbundet, och då han promenerade i en trädgårdsallé, kunde han aldrig bestämdt och uteslutande hålla sig till den ena sidan, utan rörde sig korkskruflikt åt båda sidorna.

Ingenting var mera öfverflödande än hans konversation; den hade alltid och bokstafligen naturen af en monolog, som icke tålde något, ens det aktningsfullaste afbrott, utan genast afvisade och aflägsnade hvarje främmande tillägg eller anmärkning, äfven om den innehöll den upprigtigaste önskan om upplysning, såsom öfverloppssaker, hvilka aldrig bort komma i fråga. För öfrigt rörde sig hans konversation icke i en rigtning såsom en flod, utan i alla rigtningar, i outredbara strömmar eller i hvirflar liksom i en sjö eller i hafvet; den saknade i fruktansvärd grad bestämdt mål och ofta till och med logisk begriplighet, alldenstund just det man borde göra eller tro envist vägrade att framträda ur detta

ordsvall, så att man allra oftast kände sig logiskt förintad, uppslukad eller nästan drunknad i denna flod af snillrika ord, hvilka flödade öfver utan gränser liksom för att dränka verlden.

Han började på ett eller annat sätt. Man ställde en fråga till honom eller gjorde en anmärkning, som innebar en ingifvelse. I stället för svar började han sammanföra en fruktansvärd apparat af logiska simblåsor, transcendentala skyddsmedel och försigtighets- och befordringsanstalter. Måhända dukade han till slut under för bördan; men ganska snart eggades han på nytt af dragningskraften hos något nytt villebråd att förfölja här eller der, af någon ny utflygt, och på detta sätt gjorde han utflygt på utflygt genom hela verlden, oviss om hvilket villebråd han skulle fälla eller om han skulle fälla något alls. Hans konversation utmärkte sig liksom han sjelf genom obeslutsamhet; den kunde icke foga sig efter några omständigheter, icke underkasta sig någon återhållsamhet eller eftersträfva ett bestämdt mål; den sväfvade omkring efter behag och lät åhöraren och hans önskningar och ödmjuka åstundan endast tjena till att framkalla en rent passiv kontrastverkan.

Lysande, balsamiska öar, solbeglänsta och välsignade, det obegripligas öar! Jag har sett dem framträda ur dimman, men sparsamt och endast för att genast åter uppslukas i det allmänna elementet.

Han hade alltid vältaliga, konstnärligt uttrycksfulla ord, stundtals vyer af en genomträngande finhet; sällan saknades en ädel sympatisk ton, churu af en sällsam färg; men i allmänhet kunde denna konversation utan mål, af blotta dunster, hvilande på moln och kringirrande utan rimlig ordning, icke kallas förträfflig, utan endast öfverraskande; den erinrade om Hazlitts bittra uttryck: 'I sanning en förträfflig talare, om man icke låter honom utgå från någon förutsättning för att icke heller komma till någon slutsats'». *

Låtom oss nu nedstiga till de vanliga exemplen på *förvärfvadt* försvagande af viljeuppmärksamheten. Detta uppvisar två former:

1) Den första kännetecknas af en öfverdriven intellektuel verksamhet, ett öfverflöd på medvetenhetstillstånd, en abnorm alstring af känslor och idéer under en viss tid. Vi hafva redan omtalat detta med anledning af det rus spritdryckerna framkalla. Denna verksamhetsyppighet hos hjernan framträder ännu mera i det mera intelligenta rus, som framkallas af haschisch och af opium. Individen känner sig öfvermannad af sina idéers obetvingliga flöde, och språket är icke tillräckligt snabbt för att återgifva tankens snabbhet; men på samma gång blifver förmågan att styra idéerna allt svagare och svagare, de

* Carlyle, The Life of Sterling, ch. VIII.

rediga ögonblicken allt kortare och kortare.* Detta öfversvallande psykiska yppighetstillstånd leder — dess orsak må vara hvilken som helst: feber blodbrist i hjernan, sinnesrörelser — alltid till samma resultat.

Mellan detta tillstånd och uppmärksamheten finnes sålunda en fullständig antagonism: det ena utesluter det andra. Detta är för öfrigt endast ett särskildt fall af reflexernas öfverdrift; här rör det sig emellertid om psykiska reflexer; med andra ord hela det för tillfället befintliga medvetenhetstillståndet tenderar att uttömma sig, och detta kan endast ske på två sätt: genom att framkalla en rörelse, en handling, eller också väcka andra medvetenhetstillstånd i enlighet med lagarne för associationen. Det senare fallet är en reflex af mera sammansatt art, en psykisk reflex, men är icke förty liksom den förra blott en form af automatism.

2.) Den andra formen återför oss till abuliens typ. Den består i en fortgående minskning af den styrande förmågan och hvarje intellektuel ansträngning blifver slutligen omöjlig.

»Under begynnelseskedet hos vissa hjernans och själens sjukdomar beklagar sig den sjuke öfver sin oförmåga att styra och beherska sin uppmärksamhetsförmåga. Han finner det för sig omöjligt att utan tydlig, mödosam ansträngning

* Moreau, Du hachich et de l'aliénation mentale, pag. 60. Richet, Les poissons de l'intelligence, pag. 71.

fullgöra sitt vanliga andliga arbete, såsom att läsa eller förstå innehållet i ett bref, i en tidning, till och med på en eller ett par sidor hos någon favoritförfattare; den andliga verksamheten blifver vacklande, oförmögen till allt sammanhang i tankegången.

Den sjuke, som är medveten om detta försvagande af energien, söker återeröfra den; han tager en bok, fast besluten att icke gifva vika för sina förnimmelser af intellektuel oförmåga, psykisk trötthet, svaghet i hjernan, men upptäcker ofta, att han förlorat all andlig jemvigtsförmåga, all förmåga att koncentrera och koordinera sina idéer. Under sina försök att förstå meningen med hvad han har för ögonen, läser och läser han beslutsamt om igen med ett sken af segrande energi vissa slående sidor, men utan att vara i stånd till att fatta ganska enkla idéer i deras helhet eller med framgång följa en elementär utredning. Detta försök att söka rigta uppmärksamheten på en punkt ökar, i synnerhet om det fortsättes, ofta förvirringen i sinnet och framkallar en fysisk känsla af trötthet i hjernan och hufvudvärk.» *

Många af allmän förlamning (paralysie générale) angripna personer komma, sedan de genomgått den intellektuela öfverretningens skede med dess jettestora planer, omåttliga uppköp, re-

* Forbes Winslow, On the obscure Diseases of the Brain, etc., pag. 216.

sor utan anledning, oupphörlig pratsamhet, under hvilket skede viljan beherskas af reflexerna, till det skede, då viljan är vanmägtig till följd af atoni; ansträngningen varar blott ett ögonblick till dess att denna alltjemt tilltagande passivitet slutar med vansinne. *

Läsaren ser utan vidare kommentarier, att viljeuppmärksamhetens sjukdomar kunna återföras till de redan granskade typerna. Det är för den skull mera fruktbärande att, i stället för att mångfaldiga exemplen, undersöka hvad det sinnestillstånd, som man kallar uppmärksamhet, kan gifva oss för upplysningar och antydningar om viljans natur för att hjelpa oss att komma till detta arbetes slutsatser.

Jag har här icke att studera uppmärksamheten, så intressant och litet kändt detta ämne än är. Frågan kan härstädes endast vidröras i

* Bland dessa sjuka genomgå några, för öfrigt blott ett fåtal, en period af strid, som väl visar, till hvilken grad viljan är herskarinna och huru hon slutligen dukar under. »Jag har», säger Billod (anf. st.) på Bicêtre sett en af paralysie générale angripen person, hvars storhetsmani var så utpreglad som möjligt, rymma sin väg och barfotad midt i natten under ösregn begifva sig från Bicêtre till Batignolles. Den sjuke stannade ett helt år ute i verlden, hvarunder han med hela sin viljekraft kämpade mot sin intellektuela yra, alldenstund han ganska väl insåg, att vid första falska föreställning skulle man återföra honom till Bicêtre. Han kom emellertid dit tillbaka. — Jag har sett flere andra exempel på att denna viljans integritet ganska länge bevarat sig hos personer med paralysie générale.»

förbigående, det vill säga så till vida den angår viljan. I detta afseende skall jag inskränka mina slutsatser till följande satser:

1) Viljeuppmärksamheten, hvars underverk man vanligen så högt berömmer, är endast en artificiel, obeständig och osäker härmning af den spontana uppmärksamheten.

2) Endast denna senare är naturlig och verksam.

3) Den beror till sitt ursprung och sin varaktighet af vissa känslotillstånd, af närvaron af behagliga eller obehagliga *känslor;* med ett ord den är till sitt ursprung sensitiv, hvilket närmar den reflexerna.

4) De hämmande verksamhetsyttringarna tyckas spela en vigtig, ehuru föga känd rol i uppmärksamhetens mekanism.

För att grunda dessa satser är det skäl att först undersöka den spontana uppmärksamheten och taga den i betraktande under dess mest olika former. Djuret, som lurar på sitt rof, barnet, som med ifver betraktar någon alldaglig företeelse, lönmördaren, som väntar sitt offer i skogsbrynet — här ersätter bilden förnimmelsen af det verkliga föremålet — skalden, som gripes af en inre vision, matematikern, som söker lösningen af ett problem *, alla dessa visa hufvudsakligen samma yttre och inre karakterer.

* Här är, väl till förstående, endast fråga om dem, som af naturen, icke genom uppfostran äro skalder och matematici.

Det djupa och spontana uppmärksamhetstillståndet skall jag gerna i likhet med Sergi definiera såsom ett särskiljande eller ett sönderdelande af förnimmelsen, hvilket framkallar en större psykisk energi i vissa nervösa centra tillsammans med ett slags temporär katalepsi hos andra centra. * Men jag har härstädes icke att undersöka uppmärksamheten i och för sig; det, som för oss är af vigt, är att bestämma dess ursprung, dess orsak.

Det är tydligt, att i de ofvan anförda och i de med dem analoga fallen den verkliga orsaken är ett känslotillstånd, en känsla af nöje, kärlek, hat, nyfikenhet, kort sagdt, ett mer eller mindre sammansatt, angenämt, oangenämt eller

* »Uppmärksamhetens så ytterst invecklade förlopp bestämmes af samma anatomisk-fysiologiska vilkor hos hjernorganen, hvilka i enklare form anträffas i den sensitiva retelsen. Dessa vilkor bero af den fortfarande differensieringsprocess, som nervelementen undergå. Vi hafva redan sett en första differensieringsprocess i den diffusa (nerv-) vågens öfvergång till den begränsade vågen, d. v. s. i sensationens öfvergång till den tydliga perceptionen, hvilket innebär en lokalisering i hjernan. Det vi kalla uppmärksamhet är en ännu större differensiering: retningsvågen blifver inskränktare och kraftigare, mer lokaliserad och omedelbar; hela företeelsen antager följaktligen en klär och tydlig form.» (Sergi, Teoria fisiologica della percezione, ch. XII, pag. 216. Jemte detta kapitel kan man om uppmärksamheten, studerad ur den nya psykologiens synpunkt, rådfråga: Lewes, Problems of life und mind. 3:dje serien, pag. 184; Maudsley, Physiol. de l'esprit, franska öfvers. p. 457; Wundt, Grundzüge der physiol. Psychologie, 2:dra uppl. sid. 391; Ferrier, The functions of the Brain § 102.)

blandadt tillstånd. Detta kommer sig deraf att rofvet, skådespelet, tanken på offret, problemet, som skall lösas, hos djuret, barnet, lönmördaren, matematikern framkalla en emotion, tillräckligt djup och tillräckligt varaktig för att de skola vara uppmärksamma. Tag bort emotionen och allt försvinner. Så länge den varar, varar också uppmärksamheten. Allt försiggår således här på samma sätt som dessa reflexer, hvilka synas kontinuerliga derför att en retning, som oupphörligt upprepas och alltid är densamma, vidmagthåller dem ända till dess att nervtröttheten framkallas.

Önskar man bekräftelse härpå, behöfver man blott lägga märke till, att barn, qvinnor och flyktiga sinnen i allmänhet endast under en helt kort tid förmå sammanhålla sin uppmärksamhet. Detta kommer sig deraf att tingen hos dem endast väcka ytliga och obeständiga känslor; de äro fullständigt ouppmärksamma på de upphöjda, invecklade och djupa frågorna, emedan dessa lemna dem kalla och oberörda, hvaremot de äro uppmärksamma på obetydligheter och struntsaker, emedan dessa intressera dem. Jag skulle ytterligare kunna framhålla, att talare och skriftställare fängsla sin allmänhets uppmärksamhet just genom att vända sig till dess känslor (nöje, behag, förskräckelse o. s. v.). Man må vända och vrida på frågan i alla rigtningar, så framtvingas i alla fall samma slutsats, och jag skulle

icke uppehålla mig vidare vid ett tydligt afgjordt faktum, om icke de författare, hvilka studerat uppmärksamheten, efter hvad mig synes, förgätit detta hufvudinflytande.

I detta hänseende måste man säga, att den spontana uppmärksamheten frambringar största möjliga verkan med minsta möjliga ansträngning, medan åter den frivilliga uppmärksamheten åstadkommer minsta verkan med största ansträngning, och denna motsats är desto skarpare, ju mera spontan i ena och ju mera frivillig i andra fallet uppmärksamheten är. I sin högsta grad är viljeuppmärksamheten ett artificielt tillstånd, hvari vi med tillhjelp af konstlade känslor med mycken möda underhålla vissa medvetenhetstillstånd, hvilka oupphörligt sträfva att försvinna — t. ex. då vi af artighet fullfölja ett mycket tråkigt samtal. I ena fallet bestämmer hela vår individualitet detta medvetandets särskilda tillstånd, i andra fallet bestämmes det af en ytterst svag och inskränkt del af vår individualitet.

Många frågor skulle härvid kunna göras, men jag har, jag upprepar det ännu en gång, här icke till syfte att studera uppmärksamheten i och för sig. Jag har endast velat visa — hvilket, såsom jag hoppas, icke lemnar något tvifvel — att den till sitt ursprung är af samma natur som reflexerna, att den i sin spontana form har deras regelbundenhet och verksamhetskraft och att

den i sin frivilliga form är vida mindre regelbunden och mägtig än i den spontana, men att i båda fallen en känsloretning, en sensitiv eggelse, orsakar, underhåller och reglerar den.

Det visar sig sålunda åter, att det frivilliga åstadkommes med det ofrivilliga, stödjer sig på detta, hemtar sin styrka af detta och är mycket bräckligt i jemförelse med detta. Uppmärksamhetens uppfostran består i sjelfva verket endast i att uppväcka och utveckla dessa konstlade känslor och söka göra dem beständiga genom ett ständigt repeterande, men som ingen skapelse finnes *ex nihilo*, måste de hafva en naturlig orsak, om än aldrig så liten. Till sist vill jag med afseende på denna punkt erkänna, att jag för min del antager den paradox, som Helvetius framstält och som så ofta bekämpats, nemligen »att alla intellektuela olikheter mellan menniskorna endast komma sig af uppmärksamheten», med det förbehåll likväl, att det gäller om den spontana uppmärksamheten *allena*, men i så fall reduceras allt till att säga, att olikheterna mellan menniskorna äro medfödda och naturliga.

Sedan vi visat, huru uppmärksamheten frambringas, återstår att söka förklara, huru den underhålles. Svårigheten framträder endast i fråga om den frivilliga uppmärksamheten, ty vi hafva ju sett, att den spontana uppmärksamhetens underhållande förklaras af sig sjelft. Den fortfar derför att den eggelse, som föranleder den, fortfar. Ju

mera beroende af viljan uppmärksamheten deremot är, desto mera ansträngning kräfver den och desto obeständigare är den. De båda fallen reduceras till en strid mellan medvetenhetstillstånd. I förra fallet är ett medvetenhetstillstånd (eller bättre sagdt en grupp tillstånd) så intensivt, att ingen strid mot detsamma är möjlig; det påtvingar sig med våld. I senare fallet har gruppen icke af sig sjelf tillräckligt stor intensitet för att påtvinga sig, utan lyckas häri först genom en tillagd kraft, som är viljans mellankomst.

Genom hvilken mekanism verkar viljan? Så vidt det synes, genom ett hämmande af rörelserna. Vi återkomma sålunda till inhibitionsproblemet, som här är ännu dunklare än annanstädes. Låtom oss dock se till hvad man kan antaga i detta hänseende. Det är väl knappt nödigt att erinra derom att hjernan är ett motoriskt organ, det vill säga, att ett stort antal af dess element äro afsedda för att frambringa rörelse och att det icke finnes ett enda medvetenhetstillstånd, som icke i någon grad innehåller motoriska element. Häraf följer, att hvarje uppmärksamhetstillstånd innebär tillvaron af dessa element. »Vi erfara i våra lemmars och vår kropps rörelser en ganska tydlig förnimmelse af en operation.* Vi hafva i en mindre grad denna

* Lewes, Problems of life and mind, 3 series, p. 397.

förnimmelse i det fina afpassandet hos våra ögon, hos våra öron o. s. v. Endast med induktionens tillhjelp återfinna vi den i det ännu finare afpassandet hos uppmärksamheten och uppfattningen, hvilka, i grunden likaledes äro handlingar af själen. De renaste intellektuela sammanställningar innebära rörelser (med ledsagande förnimmelser), hvilka äro lika nödvändiga som musklernas sammanställning för handgrepps utförande. Den känsla af ansträngning eller hvila vi erfara, då vi söka eller finna vår väg genom en massa dunkla och hoptrasslade idéer, är blott en försvagad form af den känsla, vi hafva, då vi söka eller finna vår väg i en tät och mörk skog.»

Låsom oss ännu en gång erinra oss, att hvarje medvetenhetstillstånd, i synnerhet då det är mycket intensivt, sträfvar att öfvergå till handling, att öfverflytta sig i rörelser och att det, så snart det inträder i sitt rörelseskede, förlorar i intensitet, är stadt på förfall, tenderar att försvinna ur medvetandet. — Men ett aktuelt medvetenhetstillstånd har ett annat sätt att uttömma sig, och det är att öfverflytta sin spänning på andra tillstånd i enlighet med associationsmekanismen. Det är, om man så vill, en inre i stället för en yttre utgift. Associationen, som utgår från det förhandenvarande tillståndet, åstadkommes emellertid icke på ett enda sätt. I den spontana uppmärksamheten äro vissa associationer

uteslutande och af sig sjelfva öfvervägande till följd af sin egen intensitet. I den af viljan betingade uppmärksamheten (hvars högsta form reflexionen framställer) äro vi medvetna om en utstrålning i flere rigtningar. Än mer, i de fall, då vi hafva mycken möda att vara uppmärksamma, äro de associationer, som hafva öfvervigten, just de, som vi icke åstunda, det vill säga de, som vi icke valt och bejakat, såsom de der böra underhållas.

Genom hvilket medel underhållas då de svagaste associationerna? För att i möjlig grad kunna föreställa oss hvad som i dylikt fall försiggår skola vi betrakta analoga fall, men af ett tydligare och lättfattligare slag. Låtom oss taga en menniska, som lär sig spela ett instrument, handtera ett verktyg eller, ännu hellre, ett barn, som lär sig skrifva. I början frambringar det ett stort antal fullkomligt onyttiga rörelser; det rör sin tunga, sitt hufvud, sitt ansigte, sina ben, och först småningom lär det sig hålla sina organ i undergifvenhet och att inskränka sig till händernas och ögonens nödvändiga rörelser.

I den af viljan betingade uppmärksamheten försiggå sakerna på liknande sätt. De associationer, hvilka sprida sig i alla rigtningar, äro likartade med dessa onyttiga rörelser. Uppgiften är i så väl ena som andra fallet att i stället för en obegränsad sätta en begränsad, inskränkt spridning. I detta syfte utplåna vi de för vårt syfte onyttiga associationerna. Noga taladt undertrycka

vi icke medvetenhetstillstånden, men genom att uppväcka analoga tillstånd hindra vi dem från att öfverlefva och mångfaldiga sig efter behag. För öfrigt vet man, att detta försök ofta är vanmägtigt, alltid mödosamt och att det i vissa fall oupphörligt upprepas. På samma gång vi hindra denna spridning i alla rigtningar, sparas till vår fördel på den disponibla nervkraften. Att minska den onyttiga spridningen är således att öka den nyttiga koncentreringen.

Detta är den föreställning man kan göra sig om denna dunkla företeelse, då man söker inträngа i dess mekanik, i stället för att taga sin tillflykt till en föregifven särskild »själsförmögenhet» att vara uppmärksam, som ingenting förklarar. För öfrigt måste man med Ferrier erkänna, »att den fysiologiska grundval, på hvilken denna tankeverksamhetens kontroll hvilar, är en mycket kinkig fråga, som svårligen på experimentel väg låter demonstrera sig. * Vi vilja till-

* Man kan med fördel läsa de två paragrafer (The functions of the brain §§ 103, 104) hvilka han egnat åt denna fråga. Han har i synnerhet väl visat, huru rörelsernas undertryckande går i jembredd med växandet af den spontana eller af viljan betingade uppmärksamheten:

»Förmågan att fixera uppmärksamheten och koncentrera medvetandet beror af rörelsens upphäfvande. Under den tid vi äro sysselsatta med uppmärksam tankeverksamhet undertrycka vi aktuela rörelser, men underhålla i ett större eller mindre spänningstillstånd rörelsecentra eller de rörelsers centra,

lägga, att det ofvan sagda ingalunda gör anspråk på att vara annat än en approximativ tydning, alldeles icke en fullständig förklaring.

med hvilka tankeverksamhetens olika sensitiva beståndsdelar sammanhänga.

Genom att undertrycka tendensen till yttre spridning i de aktuela rörelserna öka vi den inre spridningen och koncentrera medvetandet. Ty medvetenhetsgraden är omvändt proportionel mot den qvantitet yttre spridning, som är verksam. Vid mycket skärpt uppmärksamhet hejdas likaledes hvarje rörelse, som skulle kunna minska den inre spridningen. Då vi tänka djupt, hejdas till och med de automatiska handlingarna, och man kan se, att en menniska, som går och derunder försjunker i djupa tankar, stannar och förblifver stående.»

Kap. 4.

Nyckernas välde.

Vilja är välja för att handla; så lyder för oss den normala viljans formel. De hittills granskade anomalierna reducera sig till två stora grupper: impulsen saknas, och ingen tendens till handling frambringas (abuli); samt den alltför hastiga eller för starka impulsen hindrar valet. Innan vi undersöka de fall, i hvilka viljan är tillintetgjord, det vill säga i hvilka hvarken finnes val eller handling, skola vi studera en karakterstyp, i hvilken viljan icke kommer till stånd eller gör detta endast under en föränderlig, obeständig form utan verkan. Det bästa exempel, som kan anföras härpå, är den hysteriska karakteren. Noga taladt se vi här icke så mycket en oordning som ett konstitutionelt tillstånd. Den enkla omotståndliga impulsen är såsom en akut sjukdom; de ständiga och oöfvervinneliga impulserna likna en kronisk sjukdom; den hysteriska karakteren

är ett sjukdomsanlag. Det är ett tillstånd, hvari vilkoren för viljans bestånd nästan alltid saknas.

Af det porträtt Huchard gjort af de hysteriskas karakter lånar jag de drag, som tillhöra vårt ämne:

»Ett första drag i deras karakter är rörligheten. Från den ena dagen till den andra, från ena timmen, från ena minuten till den andra, öfvergå de med otrolig hastighet från glädje till sorg, från skratt till gråt; föränderliga, fantastiska eller nyckfulla tala de vid somliga tillfällen med en förvånande talförhet, medan de vid andra blifva dystra och inbundna, iakttaga en fullständig tystnad eller försjunka i ett drömmande tillstånd eller djup förstämning; de gripas då af en obestämd och oförklarlig känsla af sorgsenhet med en förnimmelse, som om deras strupe sammansnördes, som om en kula stege upp i halsen, hvartill kommer tryckning i maggropen; de utbrista i snyftningar eller ock gömma de sina tårar i ensligheten, som de åstunda och uppsöka; vid andra tillfällen åter brista de ut i skratt på ett omåttligt sätt utan giltig anledning. De bete sig, säger Ch. Richert, som barn, hvilka man förmår att skratta, medan de ännu på kinderna hafva de tårar de nyss utgjutit.

Deras karakter vexlar som bilderna i ett kaleidoskop, hvilket förmådde Sydenham att med rätta säga, att det beständigaste hos dem är deras obeständighet. I går glada, älskvärda och

fulla af behag, äro de i dag vid dåligt lynne, snarstuckna och ondsinta, vredgas öfver allt och intet, visa sig trumpna och tvära af nyck, missnöjda med sin lott; ingenting intresserar dem, de äro utledsna åt allt. De erfara en mycket stor motvilja mot samma person, som de förut älskade och aktade, eller också visa de en obegriplig sympati för någon annan: sålunda förfölja de med sitt hat somliga personer lika bittert som de förut envisats att slösa sin ömhet på dem . . .

Stundom uppjagas deras känslighet af de obetydligaste anledningar, då den deremot eljest knappt beröres af de djupaste själsskakningar: de förblifva nästan likgiltiga, till och med känlsolösa vid underrättelsen om en verklig olycka, men utgjuta ymniga tårar, öfverlemna sig åt den djupaste förtviflan för ett enda missförstådt ord och förvandla det oskyldigaste skämt till en förolämpning. Detta slags *moraliska ataxi* iakttages äfven, då det gäller deras dyrbaraste intressen: en har t. ex. den fullständigaste likgiltighet för sin makes dåliga uppförande, en annan förblifver fullkomligt kall för den fara, som hotar hennes förmögenhet. Skiftesvis milda och ursinniga, säger Moreau, välgörande och grymma, till ytterlighet tillgängliga för intryck, sällan herskarinnor öfver sin första rörelse, oförmögna att motstå impulser af de mest motsatta slag, förete de en brist på jemnvigt mellan högre sedliga förmögenheter, så-

som vilja och samvete, och lägre förmögenheter, såsom instinkter, lidelser och önskningar.

Denna ytterliga rörlighet i deras själstillstånd och affektiva tycken, denna obeständighet hos deras karakter, denna brist på fasthet, denna frånvaro af beständighet i deras idéer och deras viljande förklara, hvarför det är dem omöjligt att länge egna sin uppmärksamhet åt en lektyr, ett studium eller ett arbete.

Alla dessa förändringar försiggå med den största hastighet. Hos hysteriska äro impulserna visserligen icke såsom hos epileptiska absolut beröfvade intelligensens kontroll, men de åtföljas ändock hastigt af handling. Detta förklarar dessa plötsliga sinnesrörelser af vrede och harm, dessa utbrott af tanklös entusiasm, vansinnig förtviflan, uppsluppen munterhet och innerlig kärlek, detta hastigt påkommande vemod eller dessa häftiga öfverilningar, under hvilka de bete sig som bortskämda barn, stampa med fötterna, bryta sönder möblerna och erfara ett oemotståndligt behof att slå omkring sig . . .

De hysteriska äro i en orolig verksamhet och ledas af sina lidelser. Alla de olika sidorna och skiftningarna i deras karakter och i deras själstillstånd kunna nästan sammanfattas deri att de icke veta, icke kunna, icke vilja vilja. Detta kommer sig i sjelfva verket deraf att deras vilja alltid är vacklande och sviker dem, derför att den ständigt befinner sig i ett tillstånd af osäker

jemnvigt, derför att den vänder sig vid minsta flägt liksom vindflöjeln på våra tak; af alla dessa skäl kommer det sig, att hysteriska hafva denna rörlighet, denna obeständighet och föränderlighet i sina önskningar, sina föreställningar och sina känslor.» *

Denna bild är så fullständig, att den tillåter oss förkorta våra betraktelser. Den har för läsarens blickar framstält ett tillstånd af bristande samordning, af jemvigtsrubbning, anarki, »moralisk ataxi»; men ännu återstår för oss att bestyrka vårt påstående, att härstädes föreligger en konstitutionel oförmåga hos viljan och att hon icke kan uppstå, emedan vilkoren för hennes tillvaro saknas. För större klarhets skull skall jag i förväg anföra hvad som utförligare med flere enskildheter och bevis skall meddelas i slutsatserna i detta arbete.

Taga vi en fullväxt person, utrustad med en vilja af medelsorten, se vi, att personens verksamhet — det vill säga hennes förmåga att frambringa handlingar — i stort taget bildar liksom tre våningar öfver hvarandra: längst ned de automatiska handlingarna, enkla eller sammansatta reflexer, vanor; derofvanpå de handlingar, som frambringas af känslorna, själsrörelserna och lidelserna; högst upp de förnuftiga, af intelligensen förestafvade och ledda handlingarna. Denna

* Axenfeld och Huchard, Traité des névroses. 2:e édition, 1883, p. 958—971.

högsta våning förutsätter de båda andra, hvilar på dem och beror följaktligen af dem, ehuru den förlänar dem koordination och enhet. De nyckfulla karaktererna, för hvilka den hysteriska karakteren är typen, hafva blott de två lägre formerna; den tredje är likasom förtvinad. Af naturen är med sällsynta undantag den förnuftiga verksamheten alltid den svagaste. Den gör sig endast herskande på det vilkoret, att föreställningarna väcka vissa känslor; som långt bättre än föreställningarna äro egnade att öfverflyttas i handlingar. Vi hafva sett, att ju mera abstrakta föreställningarna äro, desto svagare äro deras rörelsetendenser. Hos hysteriska uppkomma de reglerande föreställningarna antingen icke alls eller förblifva i ett för krympt tillstånd. Detta beror derpå att vissa rationela begrepp — nytta, anständighet, pligt m. m. — stanna i ett tillstånd af enkla föreställningar, att de af individen icke *kännas*, att de hos honom icke frambringa en affektiv återklang, icke ingå i hans varelse, utan förblifva liksom ett främmande bihang; — för den skull äro de utan verksamhet och förhålla sig, praktiskt sedt, alldeles som om de icke funnes till. Individens förmåga att handla är stympad och ofullständig. Känslornas och lidelsernas tendens att öfverflytta sig i handlingar är dubbelt stark: dels i och för sig sjelf, dels derför att öfver densamma intet finnes, som utplånar den eller bildar motvigt mot den; och som det är ett utmärkande drag hos känslorna

att, på samma sätt som reflexerna, gå rakt på målet och att endast afpassa sig i en enda rigtning, hafva en ensidig afpassning — i motsats till den rationela afpassningen, som är mångsidig — lemna önskningarna, hastigt födda och omedelbart tillfredsstälda, platsen fri för andra, likartade eller motsatta, önskningar, allt efter individens ständiga förändringar. Det finnes blott nycker, i bästa fall skymtar af beslut utan verkställighet, en oformlig antydan till viljande. *

Den omständigheten, att begäret går i en enda rigtning och sträfvar att ofördröjligen uttömma sig, förklarar emellertid icke obeständigheten eller viljefrånvaron hos hysteriska. Om en alltjemt tillfredsställd önskan alltjemt återuppstår, finnes beständighet. Det affektiva lifvets förherskande utesluter icke med nödvändighet viljan: en häftig lidelse, som är beständig och bejakad, är sjelfva grundvalen hos alla energiska viljor. Man finner den hos de store ärelystne, hos den i sin tro orubblige martyren, hos indianen, som midt under sina plågor hånar och retar sina fiender. Man måste för den skull djupare söka orsaken till denna obeständighet hos hysteriska, och denna orsak kan endast vara

* I förbigående må anmärkas, att det i psykologien är högst nödvändigt att göra afseende på företeelsernas uppåtstigande gradation. Viljandet är icke ett noga beständt skarpt utpregladt tillstånd, som finnes eller icke finnes; antydningar och försök förekomma också.

ett individuelt tillstånd, det vill i sista hand säga organismen. En fast vilja kalla vi en vilja, hvars mål, af hvilken art detta än må vara, är bestämdt. Om omständigheterna vexla, vexla medlen, efter de förändrade förhållandena ske successiva afpassningar, men medelpunkten, i hvilken allt sammanlöper, förändras icke. Dess beständighet är uttrycket för karakterens beständighet hos individen. Om ständigt samma mål väljes, bejakas, beror detta derpå att individen i grund och botten förblifver densamma. Låtom oss i stället antaga en organism med obeständiga funktioner, hvars enhet — som endast är ett sammanträffande — oupphörligt förstöres och omgöres efter en ny plan allt efter den plötsliga vexlingen af de funktioner, som sammansätta den. I detta fall är det klart, att valet knappt kan uppstå och aldrig blifva varaktigt, utan att endast viljeansatser och nycker finnas. Men det är just detta, som inträffar hos hysteriska. Obeständigheten är ett faktum. Dess högst sannolika orsak ligger i funktionela rubbningar. Anestesien hos vissa sinnen eller hos den allmänna känseln, hyperestesierna, motilitetsoordningarna, kontrakturer, konvulsioner, förlamningar, de rubbningar hos organiska, vasomotoriska, afsöndrande funktioner o. s. v., hvilka aflösa hvarandra eller finnas samtidigt, hålla organismen i ett tillstånd af obeständig jemvigt*, och karakteren, som en-

* För de faktiska detaljerna se anf. arb. p. 987—1043.

dast är organismens psykiska uttryck, vexlar på samma sätt. En fast karakter på så föränderliga grundvaler skulle vara ett underverk. Vi finna således här den verkliga orsaken till viljans oförmåga att vara till, och denna oförmåga är, såsom vi sagt, konstitutionel.

Denna sats bestyrkes af skenbart hvarandra motsägande fakta. De hysteriska beherskas stundom af en *fix* oöfvervinnelig idé. En vägrar att äta, en annan tala, en tredje se, derför att matsmältningsarbetet, röstens eller synsinnets användning skulle, såsom de påstå, orsaka dem smärta. Ännu oftare träffas det slags paralysi, som kallas »psykisk» eller »ideel». Den hysteriska förblifver liggande till sängs hela veckor, månader, ja år och tror sig oförmögen att stå eller gå. En moralisk skakning eller helt enkelt inflytandet från en person, som vunnit den hysteriskas förtroende eller uppträder med myndighet, åstadkommer tillfrisknandet. En börjar gå vid underrättelsen, att elden är lös, en annan stiger upp och går emot en broder, som länge varit borta, en tredje besluter sig för att äta af fruktan för läkaren. Briquet omtalar i sin *Traité de l'hystérie* flere fall af qvinliga patienter, som han botat genom att ingifva dem tron på deras tillfrisknande. Man skulle kunna anföra ett stort antal fall af dessa så kallade underbara tillfrisknanden, hvilka sysselsatt allmänhetens nyfikenhet allt ifrån diakonen Pâris tid ända till våra dagar.*

* Diakonen Pâris var en fransk prestman, som i sjut-

De fysiologiska orsakerna till dessa paralysier äro mycket omtvistade. På det psykologiska området finna vi tillvaron af en fix idé, hvars resultat är ett hämmande. Som en idé icke finnes till i och för sig utan vissa cerebrala vilkor, som den endast är en del af ett psykofysiologiskt helt — den medvetna delen — måste man medgifva, att den motsvarar ett abnormt tillstånd hos organismen, måhända hos röselsecentra, och att den deraf har sitt upphof. Huru härmed än må vara, så finnes här icke, såsom vissa läkare envist vidhållit, en viljans »exaltation»; det är tvärtom hennes frånvaro. Vi återfinna en sjuklig typ, som vi redan studerat och som icke skiljer sig från de omotståndliga impulserna annat än till formen: den är hämmande. Men mot den fixa idén finnes ingen reaktion, som kommer omedelbart från individen. Ett främmande

tonde århundradet begrafdes på Saint-Médards kyrkogård i Paris. Någon tid efter hans död spred sig ryktet om underverk, som skedde på hans graf, i det att sjuka derstädes återfingo sin helsa, och till följd häraf uppstod snart en ofantlig tillströmning af personer, som ledo af förlamning, konvulsioner, epilepsi och dylika sjukdomsformer, till kyrkogården. De s. k. »konvulsionärerna» blefvo dagens lejon i Paris, och uppträdena på Saint-Médards kyrkogård antogo slutligen så förargelseväckande former, att polisen måste blanda sig i leken och göra slut på ofoget. Vi behöfva väl knappt framhålla, att den af Boltzius genom böner, svettdukar o. s. v. åstadkomna helbregdagörelsen är ett fullständigt motstycke till de ofvan skildrade företeelserna. *Öfv. anm.*

inflytande påtvingar sig i stället och framkallar ett motsatt medvetenhetstillstånd med ty åtföljande känslor och fysiologiska tillstånd. Resultatet häraf är en mägtig impuls till handling, hvilken undertrycker och ersätter hämningstillståndet; men det är knappast ett viljande, allra högst ett viljande med andras tillhjelp.

Denna grupp af fakta leder oss således till samma slutsats: viljans vanmagt att konstituera sig. *

* Om dessa fakta: se Briquet, Traité de l'hystérie, ch. X; Axenfeld och Huchard, anf. arb. 967—1012; Cruveilhier, Anatomie pathologique, liv. XXXV, p. 4; Macario, Ann. médico-psychol. tome III, p. 62; Ch. Richet, Revue des deux mondes, 15 jan. 1880; P. Richer, Etudes cliniques sur l'hystero-epilepsie, 3:e p. ch. II och historiska noter.

Kap. 5.

Viljans tillintetgörelse.

Viljans tillintetgörelse, med hvars studium vi nu skola sysselsätta oss, uppstår i de fall, i hvilka hvarken val eller handlingar förekomma. Då hela den psykiska verksamheten är eller synes vara fullständigt upphäfd, såsom i den djupa sömnen, i framkallad anestesi, coma och analoga tillstånd, eger en återgång till det vegetativa lifvet rum: vi hafva derom intet att säga, viljan försvinner, emedan allt försvinner. Här är emellertid fråga om fall, i hvilka en form af mental verksamhet finnes qvar, utan att någon möjlighet förefinnes till val, åtföljdt af handling. Denna viljans tillintetgörelse visar sig i extasen och somnambulismen.

I.

Man har skilt mellan flere slags extas: profan, mystisk, sjuklig, fysiologisk, kataleptisk, somnam-

bul o. s. v. Dessa åtskilnader äro här af ingen betydelse, enär själstillståndet i grunden är och förblifver detsamma. De flesta extatiska råka helt naturligt i detta tillstånd till följd af sin konstitution. Andra åter underhjelpa naturen genom artificiela åtgöranden. Österlandets, i synnerhet Indiens religiösa och filosofiska literatur öfverflödar på skrifter, ur hvilka man skulle kunna sammandraga ett slags praktisk hjelpreda för att komma i extas. Hålla sig orörlig, stirra på himmelen eller på ett lysande föremål eller på nässpetsen eller på sin nafvel — i likhet med de under namn af *omfalopsyker* bekanta munkarne på berget Athos — ständigt upprepa stafvelsen *Oum* (d. v. s. Brahm) och dervid föreställa sig det högsta väsendet; »hålla andan», (d. v. s. fördröja sin andhemtning), »icke bekymra sig om tid eller rum»: dessa äro de medel, hvilka »komma en att likna det fridfulla ljuset från en lampa, uppställd på en plats, der vinden icke blåser.»

* Bhagavad-gîta, 6. — De buddhistiska lärde antaga fyra grader i den kontemplation, hvilken leder till jordisk nirvâna.

Första graden är den innerliga känsla af lycka, som uppstår i asketens själ, då han omsider säger sig vara kommen derhän att inse tingens väsen. Yoguin är då frigjord från hvarje annan önskan än nirvâna; han dömer och tänker ännu, men är befriad från alla syndens och lastens vilkor.

I andra graden smutsas han icke af laster och synd,

Då den extatiska kommit i detta tillstånd, visar han eller hon vissa fysiska kännetecken, är sålunda orörlig och stum eller uttrycker den syn, som beherskar honom, i ord, sånger eller åtbörder. Sällan flyttar han sig från stället. Hans fysionomi är uttrycksfull, men hans ögon se, ehuru öppna, intet. Ljud inverka icke på honom endast med undantag i några fall af rösten från en viss person. Den allmänna känseln är utsläckt; ingen beröring kännes; hvarken styng eller bränning orsaka smärta.

Endast den extatiska kan säga hvad han erfar i sitt inre, och om han icke vid sitt uppvaknande bevarade ett bestämdt och klart minne deraf, skulle de oinvigde nödgas söka att på induktionens väg skaffa sig kännedom derom. Ex-

men derjemte har han frigjort sig från att döma och tänka; hans intelligens fixerar sig blott på nirvâna, känner endast glädjen öfver den inre tillfredsställelsen utan att bedöma eller ens förstå den.

I tredje graden har tillfredsställelsen försvunnit, den vise har blifvit likgiltig för den lycka hans intelligens ännu erfar. All den njutning, som återstår honom, är en obestämd känsla af fysiskt välbehag, som gjuter sig öfver hela hans kropp; ännu har han ett förvirradt medvetande om sig sjelf.

I fjerde graden slutligen har yoguin icke längre denna känsla af fysiskt välbehag, så dunkel den än är; han har derjemte förlorat allt minne; han har till och med förlorat känslan af sin likgiltighet. Fri från hvarje njutning och hvarje smärta har han kommit till känslolösheten, så nära nirvâna, som det är möjligt i detta lifvet. (Barthélémy Saint-Hilaire. Le Bouddha et sa religion, p. 136, 137.)

tatiskas berättelser och skrifter visa, trots alla de olikheter, hvilka betingas af folkstam, tro, begåfning, tid och rum, en slående likformighet. Deras själstillstånd reducerar sig till en enda idébild, som uteslutande beherskar dem eller utgör kärnan i en enda grupp, hvilken upptager hela deras medvetande och qvarhåller sig i detta med yttersta intensitet. Flere mystici hafva beskrifvit detta tillstånd med mycken finhet, i synnerhet den heliga Theresia. Jag meddelar för den skull ur hennes sjelfbiografi några ställen för att gifva läsaren en autentisk beskrifning på extasen.

För att förena sig med Gud finnas fyra grader af »bönen», hvilka hon jemför med fyra sätt att allt lättare och lättare vattna en trädgård: »Det första sättet är att med armens kraft hemta upp vatten ur brunnarne, och detta är ett hårdt arbete; det andra är att hemta upp vattnet med en *noria* (ett slags vattenverk), och då erhåller man med mindre möda en större mängd vatten; det tredje sättet är att leda vattnet från en å eller en bäck, det fjerde är utan jemförelse det bästa, det är nemligen ett ymnigt regn. I detta fall öfvertager Gud sjelf bestyret att vattna utan minsta besvär från vår sida». (Kap. XI.)

I de två första graderna finnas ännu blott försök till extas, som helgonet i förbigående anmärker: »Stundom greps jag midt under läsning af känslan, att Gud var närvarande. Det var mig absolut omöjligt att betvifla, att han

fans inom mig eller att jag helt och hållet var försjunken i honom. Detta var icke en vision... Denna känsla af Guds närvaro bemägtigar sig själen till den grad, att den synes helt och hållet vara utom sig. Viljan älskar, minnet synes mig nästan förloradt, uppfattningen är icke i verksamhet, men försvinner dock icke.» — I en ännu högre grad, »som hvarken är en hänryckning eller en andlig sömn, verkar viljan ensam, och utan att veta på hvad sätt hon gifver sig fången, gifver hon helt enkelt sitt samtycke åt Gud för att han skall fängsla henne, viss om att råka i dens bojor, som hon älskar... Förståndet och minnet komma till viljans hjelp på det att hon måtte allt bättre blifva i stånd att njuta af ett så stort godt. Stundom tjenar emellertid deras hjelp endast till att störa henne i denna innerliga förening med Gud. Men då bör viljan, utan att fråga efter deras efterhängsenhet, qvarhålla sig i de fröjder och i det djupa lugn hon njuter. Att vilja binda dessa båda krafter (förmögenheter) skulle vara att förirra sig med dem. De äro då liksom dufvor, hvilka, missnöjda med den föda deras egare gifver dem utan deras eget arbete, söka sin föda annanstädes, men efter en fåfäng spaning skynda sig att återkomma till dufslaget.» I denna grad »betraktar jag det som en mycket stor fördel, då jag skrifver, att verkligen befinna mig i den bön, om hvilken jag talar, ty då ser jag, att hvarken uttrycket

eller tanken komma från mig; och då det är skrifvet, kan jag icke längre förstå, huru jag kunnat göra det, hvilket ofta händer mig».

I tredje graden framstår extasen. »Detta tillstånd är en sömn hos krafterna (själsförmögenheterna), under hvilken de, utan att vara helt och hållet förlorade i Gud, likväl icke förstå huru de verka . . . Man skulle kunna säga, att det är någon, som suckar efter döden och redan håller det invigda ljuset i sin hand samt icke behöfver utandas mer än en flägt för att nå sina önskningars mål. Det är för själen en dödskamp, uppfyld af outsägliga fröjder, i hvilken den tycker sig nästan helt och hållet dö bort från de verldsliga tingen och med hänryckning hvilar i njutningen af sin Gud. Jag finner icke andra ordalag för att måla eller för att förklara hvad den erfar. I detta tillstånd vet själen icke hvad den gör: den vet icke, om den talar, om den tiger, om den skrattar, om den gråter, det är en strålande yrsel, en himmelsk galenskap, ett utan jemförelse härligt sätt att njuta . . . Medan själen på detta sätt söker sin Gud, känner den sig med ett mycket lifligt och mycket ljufligt nöje nästan alldeles bortdomna, den faller i ett slags svimning, som småningom beröfvar kroppen andhemtningen och alla krafter. Själen kan icke utan en ganska stor ansträngning föranleda ens den minsta rörelse af händerna. Ögonen slutas, utan att hon vill sluta

dem, och om hon håller dem öppna, ser hon ändå så godt som intet. Hon är oförmögen att läsa, om hon också önskar det; hon uppfattar visserligen bokstäfverna, men som anden icke är verksam, kan hon hvarken särskilja eller förbinda dem. Då man talar till själen, förnimmer hon röstens ljud, men icke de särskilda orden. Hon erhåller likaledes ingen tjenst från sina sinnen . . . Alla yttre krafter öfvergifva henne; men som hon till följd deraf känner sina egna krafter tillväxa, kan hon bättre njuta af sin triumf . . . Om jag får döma af min erfarenhet, är i sjelfva verket denna bön i begynnelsen af så kort varaktighet, att den icke gifver sig tillkänna på ett rigtigt tydligt sätt genom yttre kännetecken och sinnenas upphäfvande. Det bör anmärkas, åtminstone enligt min åsigt, att detta upphäfvande af alla krafter (förmögenheter) aldrig räcker länge; det är mycket, om det räcker en halftimme, och jag tror icke, att det någonsin räckt så länge för mig. Man måste emellertid medgifva, att det är svårt att döma härom, alldenstund man under tiden är beröfvad känslan. Jag vill endast framhålla detta: alla de gånger detta allmänna upphäfvande eger rum, förgår knappt någon stund utan att någon af krafterna återkommer till sig sjelf. Viljan är den, som bäst qvarhåller sig i den gudomliga föreningen, men de båda andra börja snart åter besvära henne. Som hon är i stillhet, återför och upphäfver hon

dem på nytt; de förblifva sålunda lugna några ögonblick och återtaga derpå sitt naturliga lif. Med dessa alternativ kan bönen förlängas och förlänges också verkligen under några timmar . . . Men detta fullständiga extastillstånd, under hvilket inbillningen, som enligt min åsigt likaledes är hänryckt, icke rigtar sig på ett främmande ämne, är, jag upprepar det, af endast kort varaktighet. Jag bör tillägga, att, som krafterna endast ofullständigt återkomma till sig sjelfva, kunna de stanna i ett slags yra i flere timmar, under hvilka Gud tid efter annan åter hänför dem och fäster dem i sig . . . Det som försiggår under denna hemliga förening är så fördoldt, att man icke kan tydligare redogöra för det. Själen ser sig då så nära Gud och har en så fast visshet derom, att den icke kan hysa minsta tvifvel på sanningen af en sådan ynnest. Alla dess krafter förlora sin naturliga verksamhet; de hafva ingen kännedom om sina åtgöranden . . . Den besvärliga fjäril, som minnet är, ser här sina vingar brända, och den har icke längre magt att fladdra hit och dit. Viljan är utan tvifvel upptagen af att älska, men hon förstår icke, på hvad sätt hon älskar. Om förståndet uppfattar något, sker detta på ett sätt, som förblifver okändt för detsamma, och det förstår intet af hvad det uppfattar.» *

* Vie de sainte Thérèse écrite par elle-même, öfversatt till franskan af pater Bouix, 10:de uppl. p. 90, 91, 96,

Jag skall icke följa den heliga Theresia i hennes beskrifning på »hänryckningen» (kap. XX), »denna gudomliga örn, som med plötslig våldsamhet griper och för bort en». Dessa utdrag äro tillräckliga, och om man läser dem uppmärksamt, skall man icke tveka att tilldela dem en god psykologisk iakttagelses hela värde.*

Vid granskningen af utförliga berättelser af extatiska — hvilka jag icke kan anföra här — finner jag mig kunna för vårt ändamål uppställa två kategorier.

I den första qvarstår rörelseförmågan till en

138, 142, 157, 177—180. Jemför äfven Plotinus, Enneades, VI; Tauler, Institution chrétienne, ch. XII, XXVI, XXXV.

* Den heliga Theresia beskrifver på följande sätt sitt fysiska tillstånd under »hänryckningen»: »Min kropp blef ofta så lätt, att den icke mera hade någon tyngd; stundom inträffade detta till den grad, att jag icke mera kände, att mina fötter vidrörde marken. Så länge kroppen är i hänryckningen, förblifver den liksom död och är ofta fullständigt oförmögen att röra sig. Den bevarar den ställning, i hvilken den blifvit öfverraskad; sålunda förblifver den stående eller sittande med öppna eller slutna händer, med ett ord i det skick, hvari hänryckningen funnit den. Ehuru man vanligen icke förlorar känslan, har det likväl händt mig, att jag helt och hållet beröfvats densamma; detta har dock sällan inträffat och aldrig räckt utöfver en helt kort stund. Oftast qvarstår känslan, men man erfar, jag vet icke hvilket obehag, och ehuru man icke kan handla utåt, upphör man dock icke att uppfatta: det är liksom ett oredigt buller ur fjerran. Till och med detta sätt att uppfatta upphör, då hänryckningen nått sin högsta grad.» Anf. st. p. 206.

viss grad. Den extatiska följer utvecklingen af och reproducerar med lämpliga rörelser Passionshistorien eller Kristi födelse eller någon annan religiös dram. Det är en rad mycket intensiva bilder, som har en oföränderlig utgångspunkt, ett oföränderligt sammanhang, hvilken rad upprepas under hvarje anfall med en fullständig automatism. Marie de Moerl, Louise Lateau äro välbekanta exempel härpå.

Den andra kategorien är extasen i hvila. Föreställningen allena herskar här och är vanligen abstrakt eller metafysisk, såsom Gud för den heliga Theresia och Plotinus och ännu bättre buddhisternas *nirvâna*. De yttre rörelserna äro undertryckta; man känner »endast en återstod af inre rörelse».

Vi skola i förbigående anmärka, att detta synnerligen väl öfverensstämmer med hvad som förut blifvit sagdt, nemligen att med de abstrakta idéerna tendensen till rörelse är vid sitt minimum, och att, som dessa idéer endast äro föreställningar af föreställningar, rena skema, försvagas rörelseelementet i samma mån som det representativa elementet.

Men i båda fallen är det extatiska tillståndet ett fullständigt brott mot lagarne för medvetandets normala mekanism. Medvetandet finnes till blott med vilkor af ständig förändring, det är väsentligen osammanhängande. Ett likartadt och sammanhängande medvetande är en omöj-

lighet. Extasen åstadkommer allt som är möjligt i detta sammanhang, men, såsom den heliga Theresia nyss upplyste oss, så antingen försvinner medvetandet eller ock återkomma uppfattningen och minnet — det vill säga afbrottet — tid efter annan och återföra medvetandet.

Denna psykologiska anomali förbinder sig med en annan. Hvarje medvetenhetstillstånd sträfvar att uttömma sig i direkt förhållande till sin intensitet. I den högsta extasen är utgiften ingen eller i det närmaste lika med noll, och tack vare frånvaron af detta motoriska skede underhålles den intellektuela intensiteten. Hjernan, som i sitt normala tillstånd är på en gång intellektuelt och motoriskt organ, upphör att vara motorisk. Än mer, på det intellektuela området hafva de olikartade och mångfaldiga medvetenhetstillstånd, hvilka bilda det vanliga lifvet, försvunnit. Sensationerna äro undertryckta och med dem de associationer de framkalla. En enda föreställning absorberar allt. Om man jemför den normala psykiska verksamheten med ett cirkulerande kapital, som oupphörligt förändras af inkomster och utgifter, kan man säga, att i det extatiska tillståndet kapitalet finnes samladt i sin helhet; spridningen blifver koncentrering, extensiteten förändras till intensitet. Det ligger för den skull ingenting förvånande deri att under detta tillstånd af intellektuel öfverretning den extatiska menniskan synes ombildad, höjd öfver

sig sjelf. De visioner, hvilka den råa bondqvinnan i Sanderet hade, då hon såg den heliga jungfrun helt och hållet i guld i ett paradis af silfver, likna visserligen icke mycket de visioner, som den heliga Theresia eller Plotinus hade, men hvarje intelligens åstadkommer i extasens tillstånd sitt maximum.

Behöfva vi nu väl undersöka, hvarför i detta tillstånd hvarken finnes val eller handling? Huru skall ett val kunna finnas, då ju valet förutsätter tillvaron af hela den sammansättning, som man kallar jaget, hvilket försvunnit, alldenstund, sedan personligheten reducerats till en idé eller en enda vision, intet tillstånd finnes, som kan väljas, det vill säga införlifvas med det hela med uteslutande af andra tillstånd; alldenstund, med ett ord, det icke finnes något, som kan välja, något, som kan väljas? Lika väl kan man tänka sig ett val utan valmän och kandidater.

Äfven handlingen har utsinat, blifvit tillintetgjord i sjelfva sin källa. Af densamma återstå blott de elementära formerna (andhemtningsrörelserna o. s. v.), utan hvilka det organiska lifvet är omöjligt. Vi hafva här ett egendomligt fall af psykologiskt vexelförhållande eller antagonism: allt hvad en funktion vinner, förloras af en annan; allt, som vinnes af tanken, förloras af rörelsen. I detta hänseende är extasen motsatsen af de tillstånd, i hvilka motiliteten triumferar, såsom epilepsi, chorea, konvulsioner. I

dessa tillstånd förekommer nemligen ett maximum af rörelser jemte ett minimum af medvetenhet, hos extasen åter råder medvetenhetens intensitet jemte ett minimum af rörelse. I hvarje ögonblick finnes blott ett visst nervöst och psykiskt kapital tillgängligt; lägger en funktion beslag på detsamma, sker detta till skada för de öfriga. Om detta beslagtagande sker i den ena eller andra rigtningen, beror af individens natur.

Sedan vi nu studerat viljans tillintetgörelse i dess högsta form, böra vi anmärka, att man i kontemplationen, i den djupa eftertanken finner mildrade och svagare former af denna tillintetgörelse. Kontemplativa andars olämplighet för handling har fysiologiska och psykologiska skäl, hvilkas hemliga natur extasen yppat för oss.

II.

Det skulle för psykologen vara af lika stort intresse som för fysiologen att veta hvad det är, som frambringar upphäfvandet af medvetenheten i den naturliga eller med konst framkallade somnambulismen, och att veta af hvilka organiska vilkor den är en följd. I trots af de under de senaste åren med sådan ifver bedrifna forskningarna häröfver har man angående denna fråga endast teorier, och man kan välja mellan flere

hypoteser. Några, såsom Schneider och Berger, göra somnambulismen till resultat af »den afvaktande uppmärksamheten», hvilken framkallar en ensidig och abnorm koncentrering af medvetenheten. Pleyer ser i densamma ett särskildt fall af sin sömnteori. Andra antaga i likhet med Rumpf reflexiva förändringar i blodcirkulationen i hjernan, företeelser af blodöfverfyllnad och blodbrist i hjernhalfvornas yta. Heidenhain, som bestrider denna sistnämda teori, förklarar hypnotismen genom en hämningsverkan. Verksamheten i hjernbarkens nervceller skulle enligt honom upphäfvas måhända till följd af förändringar i molekylernas anordning, hvarigenom den grå substansens funktionela rörelse skulle afbrytas. Denna sistnämda hypotes tyckes hafva de flesta anhängare. Som den åtminstone ur psykologisk synpunkt knappt är annat än en enkel framställning af fakta, kunna vi hålla oss till densamma.

Det är obehöfligt att härstädes beskrifva ett tillstånd, som skildrats så ofta och med så stor omsorg *. Vi skola endast anmärka, att ut-

* Särskildt nämna vi Ch. Richets uppsatser i Revue philosophique, okt. och nov. 1880 och mars 1883.

Af senare skrifter i detta ämne finnes på svenska några synnerligen lärorika och upplysande skrifter tillgängliga för allmänheten, såsom *Björnström*, Hypnotismen, 1887; *Wetterstrand*, Hypnotismen i den praktiska medicinen, 1888; *Krafft-Ebing*, En studie på hypnotismens område, öfversättning af O. H. D. och slutligen en fullständig utredning af detta till-

trycken somnambulism, hypnotism o. s. v. icke beteckna ett alltid och hos alla personer analogt tillstånd. Detta tillstånd vexlar tvärtom hos samma individ från en lätt slummer till den djupaste dvala och är mycket olika hos olika individer allt efter kroppsbeskaffenhet, vana, patologiska förhållanden o. s. v. Det skulle för den skull också vara orätt att påstå, att viljekraftens tillintetgörelse ständigt förekommer i detsamma. Vi skola se, att mycket tvifvelaktiga fall förekomma.

Låtom oss först betrakta hypnotismen i den form, som af flere författare fått namn af letargi. Den andliga orörligheten är absolut, medvetenheten är afskaffad, reflexerna äro öfverdrifna — en öfverdrift, som alltid går hand i hand med den högre verksamhetens försvagande. På hypnotisörens bud reser sig den hypnotiserade, går, sätter sig, ser frånvarande personer, tycker sig resa och beskrifver derunder landskapen. Han har, såsom man säger, ingen annan vilja än hypnotisörens. Detta betyder i bestämdare ordalag, att på medvetenhetens tomma fält framkallats ett tillstånd, och eftersom hvarje medvetenhetstillstånd sträfvar att öfvergå till handling — omedelbart eller sedan det uppväckt idéförbindelser — följer handlingen på detsamma. Det är endast ett fall af en väl bekant lag, hvilket på

stånd, dess historia och natur af den framstående schweiziske läkaren professor *Forel*, Hypnotismen, dess betydelse och utöfvande, öfversatt af O. H. Dumrath, 1890. *Öfvers. anm.*

det psykologiska området är analogt med reflexen inom fysiologien; och öfvergången till handling är här så mycket lättare, som ingenting finnes, hvilket hindrar den, hvarken hämmande eller antagonistiska tillstånd, enär den ingifna, suggererade, idén är enrådande i den sofvande medvetenheten. — Efter utseendet ännu sällsammare företeelser förklaras på samma sätt. Man vet, att då man gifver den hypnotiserades lemmar vissa lämpliga ställningar, väcker man hos honom känslor af stolthet, förskräckelse, ödmjukhet, fromhet, att, om man gifver dem en sådan ställning, som de hafva för att klättra, söker han klättra och att han arbetar, om man i hans hand sätter ett verktyg för hans vanliga arbete. Det är tydligt, att den lemmarne gifna ställningen i hjerncentra väcker de motsvarande medvetenhetstillstånd, med hvilka de genom talrika upprepanden äro förbundna. Den sålunda väckta idén befinner sig under samma omständigheter som den idé, hvilken uppstått på hypnotisörens befallning eller till följd af en omedelbar ingifvelse, suggestion, från honom. Alla dessa fall kunna således reduceras till en och samma formel: den hypnotiserade är en automat, som man sätter i rörelse allt efter beskaffenheten hos hans organisation. Hos honom finnes en absolut tillintetgörelse af viljan, enär den medvetna personligheten reducerats till ett enda och allenastående

tillstånd, som hvarken valts eller förkastats, utan lides såsom påtvingadt.

I den naturliga somnambulismen är automatismen spontan, det vill säga att den föregås af ett hjerntillstånd, som i sin ordning åter föregås af en särskild eggelse i organismen. Automatismen är härvid likväl ofta af en högre ordning, ity att serien af framkallade tillstånd är lång och hvarje länk i serien sammansatt. Såsom typ härpå kan anföras en sångare, hvars historia Mesnet berättat: om man lemnar honom en käpp, tager han den för ett gevär, hans militära minnen vakna, han laddar sitt vapen, lägger sig rak lång framstupa, sigtar omsorgsfullt och skjuter. Lemnar man honom en pappersrulle, väckes minnet af den sysselsättning han har, han upprullar den och sjunger af alla krafter.* Men det oförändérliga upprepandet af samma handlingar i samma ordning, vid hvarje tillfälle, gifver alla dessa förhållanden en mycket bestämd pregel af automatism, från hvilken all vilja är utesluten.

Tvetydiga fall förekomma likväl. Burdach omtalar »ett ganska vackert ode», som diktats under somnambult tillstånd. Man anför ofta berättelsen om en abbé, hvilken sammansätter en predikan, rättar och skrifver om sina fraser och förändrar biordens plats. En annan person sö-

* De l'automatisme de la mémoire et du souvenir dans le somnambulisme pathologique. Paris 1874. Se äfven Richet anf. arb. p. 391.

ker flere gånger begå sjelfmord och använder vid hvarje tillfälle ett nytt sätt. Fall af detta slag äro så talrika, att, äfven om vi taga i betraktande lättrogenheten och öfverdrifterna, det dock är omöjligt att helt och hållet förneka dem.

Man kan säga, att dylika handlingar förutsätta en jemförelse, åtföljd af val, af företräde; och att detta just är hvad vi kalla viljande. Det skulle således finnas en viljeförmåga, det vill säga en individens egen reaktion — visserligen otydlig och dunkel och begränsad, men likväl verksam.

Man kan äfven påstå, att automatismen förslår i och för sig. Är det icke en erkänd sanning, att det intellektuela arbetet i normalt tillstånd ofta är automatiskt och att det derigenom endast går så mycket bättre? Är icke det, som poeterna kalla inspiration, ett hjernans arbete, ofrivilligt, nästan omedvetet, eller som åtminstone endast kommer till medvetenheten i form af resultat? Vi läsa om hvad vi läst eller skrifvit och våra rättelser äro ofta spontana, det vill säga, att tankens rörelse medför en ny förbindelse af ord och idéer, hvilken omedelbart ersätter en föregående. Det kan således hända, att individen såsom varelse, den der väljer och föredrager, härvid icke spelar någon rol. Man skulle till och med kunna påstå, att alla dessa fall icke äro strängt jemförliga, att om automatismen förslår för att

dikta ett ode, förslår den dock icke till att rätta det, utan att i det senare fallet finnes ett val, om ock så hastigt och så betydelselöst man vill antaga. I stället för viljans nolltillstånd, skola vi hafva ett minimum af vilja. Denna åsigt återföres till den första eller skiljes från denna blott genom en skiftning.

Läsaren må sjelf välja mellan dessa två tolkningar. Jag öfvergår till de fall, i hvilka de gifna omständigheterna äro tydligare.

Bland hypnotiserade finnas talrika exempel på *motstånd*. En befallning åtlydes icke, en suggestion verkar icke med ens. Magnetisörerna i förra seklet rådde derför hypnotisören att begagna sig af en myndig ton och den hypnotiserade till att hysa den tro och det förtroende, som frambringa lydnad och hindra motstånd.

»Under somnambult tillstånd fullgör B . . . på befallning vissa handlingar, men hon vägrar att göra andra. Oftast vill hon icke läsa, ehuru vi öfvertygat oss om att hon ser, fastän hon uppenbarligen tillsluter ögonlocken . . . . Om vi ordna händerna hos B . . . i bönens ställning, tvingar sig bönen på hennes själ. På frågor svarar hon, att hon beder den heliga jungfrun, men att hon icke ser henne. Så länge händerna förblifva i denna ställning, fortsätter hon sin bön *och döljer icke sitt missnöje*, om man söker störa henne. Så snart man ändrar om händernas ställning, upphör bönen genast. Ehuru bönen helt

och hållet beror af tillfälligheten, är den dock i detta fall på sätt och vis medveten och öfvertänkt, enär den sjuka står mot störande inverkningar och förmår föra ett samtal med den, som afbryter henne. *

En af Ch. Richets patienter, som utan svårighet låter förvandla sig till officer, matros o. s. v., vägrar deremot med tårar att låta förvandla sig till prest, hvilket tillräckligt förklaras af karakteren, patientens vanor och den omgifning, i hvilken han lefvat.

Det finnes således fall, i hvilka två tillstånd samtidigt bestå: det ena till följd af ett inflytande utifrån, det andra till följd af ett inflytande inifrån. Vi känna det förra tillståndets automatiska välde. Här utplånas det af ett motsatt tillstånd; det finnes något, som liknar en hämmande kraft. Men denna kraft är så svag, att den vanligen viker för upprepade anfall, och så obestämd, att man icke kan utforska dess natur. Är den månne blott ett tillstånd af antagonistisk medvetenhet, som framkallats af sjelfva suggestionen, så att allt inskränker sig till den samtida tillvaron af två motsatta tillstånd? Är den mera sammansatt och måste man antaga, att den representerar summan af de tendenser, hvilka ännu finnas hos individen, och några återstoder af det, som bildar dennes karakter? — Om man antager Heidenhains teori, skulle man i det så

* P. Richer, Étude sur l'hystéro-épilepsie p. 426, 427.

kallade letargiska tillståndet hafva ett fullständigt hämmande af den funktionela verksamheten; befallningen eller suggestionen skulle sätta ett oändligt inskränkt antal nervelement i hjernbarkens lager i verksamhet; slutligen skulle i motståndstillståndet ur sömnen väckas några af dessa element, hvilka i normalt tillstånd utgöra individens fysiologiska och psykologiska grundval och sjelfva det syntetiska uttrycket för hans organism. Man måste tillstå, att äfven om man antager denna andra hypotes, skulle det som återstår af viljeförmågan, af individens möjlighet att reagera enligt sin natur, blifva ett embryo, en förmåga, så blottad på verksamhet, att man knappt kan kalla den vilja.

Vi måste derjemte anmärka, att om det är svårt för iakttagaren att afgöra, hvilken reaktionsförmåga återstår hos den person, som gör motstånd, så är personen i fråga sjelf ännu sämre domare härom:

»En uppmärksam analys af företeelserna, sådan som kan göras af kunniga och intelligenta personer, hvilka samtyckt att underkasta sig magnetismens verkan, visar huru svårt det är till och med för det söfda subjektet att göra klart för sig, att det icke simulerar. För att göra dessa iakttagelser fordras icke, att sömnen är särdeles djup . . . Under *slummerperioden* bevaras medvetenheten, men detta oaktadt finnes början till en tydlig automatism.

En läkare i Breslau försäkrade Heidenhain, att magnetismen icke skulle göra något intryck på honom, men då han *inslumrade*, kunde han icke uttala ett enda ord. Då han åter vaknade, förklarade han, att han ganska väl kunnat tala och att han ingenting sagt derför att han icke ville yttra något. En ny slummer under någon stund och ny oförmåga att tala. Man väcker honom åter, och han tvingas erkänna, att han icke talat derför att han icke kunde tala.

En af mina vänner, som endast slumrat, men icke helt och hållet somnat, har noga studerat den företeelse af oförmåga, som sammanfaller med illusionen om kraft. Då jag angifver en rörelse för honom, utför han den alltid, till och med då han, innan han blifvit magnetiserad, varit fullt och fast besluten att göra motstånd. Detta är en sak, som han har största möda att förstå, då han åter vaknar. — 'Visserligen', säger han, 'skulle jag kunna göra motstånd, men jag har icke viljan att göra det'. För den skull är han stundom frestad att tro, att han blott simulerar. 'Då jag är bedöfvad', säger han, 'simulerar jag automatism, ehuru det förefaller mig, som om jag skulle kunna göra annorlunda. Jag hyser en fast vilja att icke simulera, men så snart sömnen börjar, förefaller det mig, som om jag mot min vilja ändå gjorde det.' Man inser, att detta slags föregifvande af ett fenomen absolut sammanfaller med detta fenomens verklighet. Au-

tomatismen bevisas redan af det faktum, att ärliga personer icke kunna handla annorlunda än såsom automater. Det betyder föga, om de inbilla sig kunna stå emot. De stå icke emot. Detta förhållande måste tagas i betraktande och icke den illusion de göra sig om sin så kallade motståndskraft.» *

Så svag denna motståndskraft än må vara, är den likväl icke lika med noll, utan utgör en sista qvarlefva af den till ytterlighet utarmade individuela reaktionen; den står på tröskeln till tillintetgörelsen, men utan att öfvergå den. Illusionen om denna svaga hämmande kraft måste motsvara ett lika osäkert fysiologiskt tillstånd. Kort sagdt, det naturliga eller med konst framkallade somnambula tillståndet kan med rätta anföras såsom en viljans tillintetgörelse. Undantagsfallen äro sällsynta, dunkla; de bidraga emellertid i sin mån till vår undervisning. De visa ännu en gång, att viljandet icke är en oföränderlig qvantitet, utan att det aftager ända derhän att man lika väl kan påstå, att det finnes som att det icke finnes till.

Jag skall här i förbigående omnämna ett förhållande, som knappast tillhör viljans patologi, men ändock lemnar ämne för eftertanke. Vissa hypnotiserade personer kan man meddela befallning om att verkställa en handling framdeles, vid en viss timme på dagen eller till och med

* Ch. Richet, anf. arb. pag. 348, 349.

vid en tid, som bestämmes flere (åtta, tio) dagar senare. Då de hypnotiserade vaknat, verkställa de denna befallning på föreskrifven tid, på den utsatta dagen, medan de samtidigt vanligen förklara, »att de icke veta hvarför de göra det». I några mera egendomliga fall gifva dessa personer *skenbara skäl för att förklara sitt handlingssätt*, för att rättfärdiga den handling, som icke uppstår spontant hos dem, utan som påtvingats dem utan att de veta det. För att anföra ett exempel, som jag känner: en ung man befaller klockan tio på aftonen sin hypnotiserade älskarinna att lemna honom klockan tre på morgonen; derefter väcker han henne. Vid den utsatta tiden vaknar hon, gör sig i ordning att aflägsna sig och uppfinner skäl för att ursäkta och förklara, hvarför hon lemnar honom vid denna ovanliga timme. »Vår illusion om den fria viljan», säger Spinoza, »är blott okunnighet om de grunder, som förmå oss att handla». Skulle man icke kunna säga, att detta och likartade fall stödja hans sats?*

* Flere fall af detta slag, grundande sig på s. k. posthypnotiska suggestioner, finnas anförda hos Ch. Richer, Revue philosophique mars 1883 pag. 238; se äfven Forel, Hypnotismen, sid. 40.

Kap. 6.

Slutsats.

I.

Låtom oss nu, då vi undersökt de olika sjukliga typerna, tillse, om man icke kan upptäcka en lag, som sammanfattar viljans patologi och sprider något ljus öfver det normala tillståndet.

Faktiskt finnes endast viljandet, det vill säga ett val, som åtföljes af handlingar. Men för att viljandet skall frambringas äro vissa vilkor nödvändiga. Brist på impuls eller brist på hämmande, öfverdrift af den automatiska verksamheten, tillvaron af en tendens, en önskan, en fix idé hindra det att vara till för ett ögonblick, för en timme, för en dag, för en hel lifsperiod. Sammanfattningen af dessa nödvändiga och tillräckliga vilkor kan kallas vilja. I förhållande till viljandena är viljan en orsak, ehuru hon i och

för sig är en summa af verkningar, en resultant, som varierar med sina element; detta har patologien visat oss.

Dessa element, som jag i korthet skall angifva, äro följande:

1) Tendenserna till handling (eller till hämmande), hvilka framgå ur omständigheterna, omgifning, råd, uppfostran; med ett ord alla, som äro verkan af yttre orsaker.

2) Karakteren, hufvudelementet, verkan af inre orsaker, som icke är en väsensenhet, utan resultanten af dessa myriader tillstånd och oändligt små tendenser hos alla de anatomiska element, hvilka bilda en viss organism. Kortare uttryckt, är karakteren för oss det psykologiska uttrycket af en viss organiserad kropp, som af denna hemtar sin egen färg, sin särskilda stämning och sin relativa beständighet. I karakteren hafva vi det sista underlag, på hvilket möjligheten att vilja hvilar och som gör viljan kraftfull, vek, intermittent, hvardaglig, utomordentlig.

Om vi nu icke längre betrakta viljan i hennes konstituerande element, utan i de moment hon genomlöper för att konstituera sig, se vi, att viljandet är sista leden i en framskridande evolution, hvars första steg bildas af den enkla reflexen: viljan är verksamhetens höjdpunkt — välförståendes alltid i den uttryckliga meningen af förmåga att frambringa handlingar, förmåga af reaktion.

Viljan har till grundval ett arf från otaliga generationer, hvilket införlifvats med organismen: der är den primitiva automatiska verksamheten med enkel, nästan oföränderlig, omedveten koordination, ehuru den i seklernas fjerran, måste hafva ledsagats af ett rudiment till medvetande, som lemnat den i samma mån koordinationen blifvit fullständigare och organiserat sig hos arten.

På denna grundval stödjer sig den medvetna och individuela verksamhet, som har sitt uttryck i begär, önskningar, känslor, lidelser, med mera sammansatt och vida mindre beständig koordination.

Ännu högre åter står den ideo-motoriska verksamheten, som i sina mest utpreglade yttringar förvärfvar en på en gång mycket fast och mycket sammansatt koordination; det är det fullständiga viljandet.

Man kan således säga, att viljan till grundvilkor har en *hierarkisk koordination,* det vill säga, att det icke förslår, att reflexer koordineras med reflexer, önskningar med önskningar, rationela tendenser med rationela tendenser, utan att ytterligare en koordination mellan dessa olika grupper är nödvändig — en koordination med underordnande, så att allt sammanlöper mot en enda punkt, det mål som skall ernås. Läsaren torde erinra sig de på de föregående sidorna angifna sjukdomsfallen, särskildt de omotståndliga impulserna, hvilka för sig allena representera nästan

hela viljans patologi, och han skall då se, att allesammans reducera sig till följande formel: frånvaro af hierarkisk koordination, oberoende, oregelbunden, isolerad, anarkisk verksamhet.

Vare sig vi således betrakta viljan i hennes konstituerande element eller i de successiva skedena af hennes uppkomst — och dessa båda synpunkter äro oskiljaktiga — se vi, att dess sista resultat, viljandet, icke är en tilldragelse, som kommer oförmodadt, man vet icke hvarifrån, utan att det sträcker sina rötter djupt ned i individen och bortom individen i arternas urart. Det kommer icke uppifrån, utan nedifrån; det är en sublimering, en förfining af lägre element. Jag skulle vilja jemföra det en gång väl jakade viljandet med hvad i arkitekturen kallas nyckelstenen i ett hvalf. Denna sten har hela hvalfvet att tacka för mer än sin fasthet — sin tillvaro; men denna sten hemtar sin kraft endast från de andra stenarne, som uppbära och omsluta den, liksom den i sin ordning trycker på och befäster dem i deras läge.

Dessa korta inledande ord äro nödvändiga för att förstå den lag, som herskar öfver viljans upplösning, ty om de föregående betraktelserna äro rigtiga, följer deraf, eftersom upplösningen alltid följer en omvänd ordning mot evolutionen, att de mest sammansatta viljeyttringarna måste försvinna före de enklaste, de enklaste åter före automatismen. För att gifva lagens innehåll dess

noggranna form, i det vi behandla viljandet icke såsom en särskild tilldragelse, utan såsom den högsta verksamhetsyttringen, skola vi säga: *det upplösande förfallet följer en regressiv väg från det af viljan mest beroende och sammansatta till det af viljan minst beroende och enklaste, det vill säga till automatismen.*

Vi skola nu söka visa, att denna lag bekräftas af förhållandena. Vi behöfva blott välja.

År 1868 anmärkte Hughlings Jackson, då han studerade vissa oordningar i nervsystemet, för första gången, såsom jag tror, »att de af viljan mest beroende och de mest speciela rörelserna och förmögenheterna först och mera angripas än de öfriga». * Denna »upplösningsprincip» eller »reduktion till ett mera automatiskt tillstånd» uppställdes af honom såsom korrelat till Herbert Spencers lära om nervsystemets evolution. Han väljer ett af de enklaste fallen, den vanliga hemiplegien till följd af skada i den ena af de strimmiga kropparne. En blodig sten har gjort ett experiment åt oss. Vi se, att patienten, hvars ansigte, tunga, arm och ben äro förlamade, förlorat sina af viljan mest beroende rörelser i en del af sin kropp utan att derför hafva förlorat de mest automatiska rörelserna. »Studiet af hemiplegiens fall visar oss i sjelfva verket, att de yttre delar, hvilka lida mest, äro de, hvilka, psykiskt

* Clinical and physiological researches on the nervous system. London 1875.

taladt, mest stå under viljans befäl och, fysiologiskt sedt, omfatta det största antalet olika rörelser, som frambringas med det största antalet olika mellantider», i stället för att vara samtida såsom de automatiska rörelserna. Om skadan är svårare och träffar icke allenast de delar af kroppen, som mest stå under viljan (såsom ansigte, armar, ben), utan de, som minst bero af henne (förlust af vissa rörelser hos ögonen och hufvudet och en del af bröstet), finner man, att de viljan mest underlagda delarne äro mycket mera förlamade än de öfriga.

Ferrier anmärker * likaledes, att den allmänna förstörelsen af den motoriska regionen i hjernbarken så väl som i de strimmiga kropparne framkallar »samma rubbningar med hänsyn till de olika rörelserna, hvarvid de rörelser äro de mest angripna och förlamade, hvilka mest stå under viljans inflytande, åtminstone sedan första slaget är förbi. Ansigtsförlamning förekommer i synnerhet i den nedre ansigtsregionen och drabbar de mest oberoende rörelserna, hvaremot pannmusklerna och ögonlockens ringformiga muskler endast lätt angripas. Benets rörelser äro mindre angripna än armens, armens åter mindre än handens.

Samma författare uppställer en skilnad mellan olika *slag* af rörelser och deras motsvarande centra, »de, som innefatta medvetandet och hvilka

* Ferrier, De la localisation des maladies cérébrales, fransk öfv. p. 142.

vi kalla frivilliga i ordets strängaste mening» (de öfre barkcentra), och de, »hvilka beskrifvas såsom automatiska, instinktiva, responsiva, deri inbegripna jemnvigtens och rörelsekoordinationens motoriska afpassningar, det instinktiva uttrycket för sinnesrörelserna och dem, hvilka på ett mer eller mindre fullständigt sätt äro organiserade i de under hjernbarken belägna centra, hvarjemte han förklarar, att dessa senare hafva ett relativt oberoende, som är störst hos de lägre vertebraterna (grodor, dufvor), minst hos apan och menniskan. »Jag skulle våga förutsäga», tillägger han», att hos de djur, hvilkas rörelseförmåga icke synes lida mycket af en förstörande skada hos nervcentra, måste de rörelser paralyseras, hvilka innefatta medvetandet (frivilliga rörelser) och icke voro automatiskt organiserade. Detta hafva också Goltz' försök till fullo ådagalagt. Han har nemligen visat, att ehuru tassen hos en hund genom en skada af hjernbarken icke definitivt paralyserats, för så vidt den tjenar såsom verktyg för djurets förflyttning, förlamas den likväl *för så vidt den tjenar såsom hand och användes såsom sådan* *. Detta sist-

* Ferrier, p. 36, 37. Om i A. Goltz' experiment skadan göres på venstra hjernhalfvan, försummar hunden att använda högra framtassen i hvarje rörelse, för hvilken hunden har för vana att betjena sig af framtassen i stället för *hand*. Sålunda fasthåller han ett ben endast och allenast med venstra framtassen; denna tass använder han likaledes uteslutande för att gräfva i jorden eller komma åt sitt sår. Om man

nämda experiment är för oss af allra största intresse, enär det visar, att hos samma organ, hvilket på en gång afpassats för förflyttningsrörelse och griprörelse, det förra slaget af rörelse qvarstår, ehuru förändradt, medan det andra, finare, försvunnit.

Obeständigheten hos den sammansatta, högre (det är alldeles detsamma) viljehandlingen i förhållande till den automatiska, enkla, lägre verksamheten visar sig dessutom under en *progressiv* form i sinnessjukas paralysie générale. »De första ofullkomligheterna i motiliteten», säger Foville, »de, som öfverflyttas genom en brist, som knappt ännu inträdt i muskelsammandragningarnas harmoni, äro så mycket mera anmärkningsvärda som de träffa de finaste rörelserna, hvilka kräfva en större noggrannhet och fulländning i sitt utförande. Det är sålunda icke förvånande, att de *först* öfverflyttas på de så fina muskeloperationer, hvilka bidraga till ljudbildningen.» Man vet, att förlägenheten om ord är ett af de första symptomen i denna sjukdom. Så svag är rubbningen i uttalet i början, att endast ett öfvadt öra förmår uppfatta det, men derefter ökas det småningom till dess att det omsider leder till ett oredigt och obegripligt sluddrande.

dresserat hunden till att på begäran gifva vacker tass, gifver han efter stympningen endast venstra tassen, medan han håller den högra tassen liksom fastnaglad vid marken. (Goltz, Dict. encycl. des sciences médicales, art. nerveux, p. 588.)

»De muskler, hvilka bidraga till artikulationen, hafva förlorat hela harmonien i sin verksamhet; de kunna endast med ansträngning sammandraga sig; ordet har blifvit obegripligt.»

I lemmarne drabba motilitetsrubbningarna först blott de rörelser, hvilka kräfva den största omsorgen och noggrannheten. Den sjuke kan företaga långa marscher och betjena sig af sina armar för att utföra arbeten, hvilka endast fordra allmänna rörelser; men han kan icke mera verkställa små fina operationer med fingrarne utan att darra något litet och utan att flere gånger nödgas försöka om igen; detta märker man i synnerhet, om man tillsäger honom att upptaga en nål från marken, att draga upp sin klocka o. s. v. Handtverkare, hvilka till följd af sitt yrke, äro vana vid precisionsarbeten, äro oförmögna att sysselsätta sig med dessa långt förr än andra arbetare, som hafva gröfre yrken. — Då det är fråga om att skrifva, föres pennan med en osäkerhet, som visar sig i de skrifna bokstäfvernas mer eller mindre utpreglade oregelbundenhet. Ju längre sjukdomen framskrider, desto mera darrande och vanställd blifver handskriften, så att man, då man jemför en rad bref, skrifna vid olika tider, kan följa sjukdomens successiva framsteg, ända till dess att den sjuke blifver oförmögen att skrifva.

Ännu senare visar sig osäkerheten hos de öfre lemmarne äfven i de allmänna rörelserna: darr-

ning och svaghet hindra sålunda den sjuke att omedelbart föra födan till sina läppar, att taga upp sin näsduk eller åter stoppa den i fickan o. s. v.

Hos de nedre lemmarne är sjukdomens framskridande likartadt: i början gå de af allmän förlamning drabbade sinnessjuka spänstigt och kraftigt, då de gå rätt fram; men då det gäller att gå åt höger eller venster och i synnerhet att vända sig kring sig sjelfva för att återvända samma väg de kommit, märkas tydligt tvekan och brist på noggrannhet i rörelserna. Sedermera gå de, äfven då de gå rätt fram, med tunga illa koordinerade steg. Ännu senare hafva de svårt att taga några få steg. *

Låtom oss ännu en gång erinra oss de motilitetsrubbningar, hvilka åtfölja missbruk af alkohol. Darrningen är en af de tidigaste företeelserna. »Händerna äro de först angripna delarne, derefter komma armarne, benen, tungan och läpparne. I den mån den ökas, förenar den sig i allmänhet med en annan allvarsammare oordning; muskelsvagheten. Denna angriper först de *öfre* lemmarne; detta är ett nästan konstant kännetecken. Fingrarne blifva fumliga, oskickliga, handen omfattar illa föremålen och släpper dem. Derpå griper denna svaghet underarmen och armen i sin helhet, den sjuke kan då endast be-

* Foville, Dictionnaire de médecine, etc., art. Paralysie Générale. p. 97—99.

tjena sig af sina öfre lemmar på ett högst ofullständigt sätt, och han kommer till och med derhän att icke kunna äta ensam utan hjelp. Sedermera utsträckas dessa företeelser äfven till de *nedre* lemmarne; det blifver de sjuka svårt att stå, deras gång är osäker, vacklande; allt detta ökas oupphörligt. Ryggmusklerna angripas i sin ordning . . . och den olycklige paralytikern dömes att intaga sängen. *

Vi skulle ytterligare kunna anföra hvad som visar sig i konvulsioner, chorea o. s. v. Detta sjukdomsförlopp, hvilket för läkaren endast har kliniskt intresse, har för oss psykologiskt intresse. Dessa fakta ur den dagliga erfarenheten skola, hoppas jag, förslå för att till full öfvertygelse visa, att upplösningens lag följer en väg, som leder från det sammansatta till det enkla, från det af viljan beroende, från det frivilliga, till det automatiska, att evolutionens sista länk är det upplösande förfallets första led. Hittills hafva vi visserligen endast studerat rörelsernas desorganisation, men de, hvilka behandla psykologien såsom naturvetenskap, skola icke hafva något att invända häremot. Alldenstund viljandet för oss icke är en imperativ väsensenhet, som råder i en egen verld och särskildt utmärker sig i alla sina handlingar, utan deremot det sista uttrycket af en hierarkisk koordination, och som

* Fournier, på samma ställe, art. Alcoolisme p. 636, 637.

hvarje rörelse eller grupp af rörelser representeras i nervcentra, är det klart, att med hvarje paralyserad grupp af rörelser försvinner ett af koordinationens element. Om upplösningen är framskridande, skall den på något element oupphörligt fattigare koordinationen alltjemt draga ihop sig, och eftersom erfarenheten visar, att rörelserna försvinna i omedelbart förhållande till sin sammansättning och sin frihet, så är vår sats bekräftad.

För öfrigt kunna vi fullfölja denna bekräftelse af vår lag, i det vi erinra om hvad som tilldrager sig i språkets sjukdomar, och här intränga vi i själens innersta mekanism. Jag skall icke upprepa ett ämne, som jag utförligt behandlat. * Jag har sökt visa, att många fall af afasi härröra af motorisk amnesi, det vill säga af en glömska hos de motoriska elementen af just de rörelser, som bilda det artikulerade språket. Jag vill här påminna om att Trousseau redan anmärkt, att »afasien alltid kan hänföras till en förlust af minnet, vare sig af vokaltecknen eller af de medel, med hvilkas tillhjelp orden artikuleras; och W. Ogle skiljer likaledes mellan två ordminnen, ett första, som inses och erkännes af alla, med hvars tillhjelp vi hafva medvetande om ordet, och dessutom ett andra ordminne, med hvars tillhjelp vi uttrycka oss». Ehuru denna glömska af rörelserna framför allt är en minnessjukdom, uppenbarar den för oss äfven ett

* Se Minnets sjukdomar, de härom handlande kapitlen.

försvagande af rörelsekraften, en oordning i viljekoordinationen. Den sjuke vill uttrycka sig; hans viljande leder icke till någon påföljd eller öfverflyttas blott ofullständigt, det vill säga att summan af de koordinerade tendenser, hvilka i det gifna ögonblicket bilda individen, så till vida som han vill uttrycka sig, är delvis hindrad på sin väg till handling; och erfarenheten lär oss, att denna oförmåga att uttrycka sig först sträcker sig till orden, det vill säga det förnuftiga språket, derefter till utropsfraserna, interjektionerna, till hvad Max Müller betecknar under namn af emotionelt språk, och slutligen i mycket sällsynta fall till åtbörderna. Upplösningen går således äfven här från det mera sammansatta till det mindre sammansatta och till det enkla, från det frivilliga till det halft frivilliga och till det automatiska, hvilket nästan alltid skonas.

Det är visserligen tillåtet att inträngа ännu längre i det rent psykiska lifvet, men här blifver allt obestämdt och sväfvande. Alldenstund vi icke mera kunna fästa hvarje viljande vid en grupp rörelser hos talorganen, rörelse- eller griporganen, trefva vi i ovisshet. Det är emellertid omöjligt att icke märka, att viljandets högsta form, den frivilliga uppmärksamheten, af alla är den sällsyntaste och obeständigaste. Om vi i stället för att betrakta den frivilliga uppmärksamheten* på

* Det är välförståendes icke fråga om den ofrivilliga

samma sätt som den inre psykologen, hvilken studerar sig sjelf och stannar dervid, betrakta den hos massan af friska och fullväxta menskliga varelser för att något så när bestämma hvilken plats den intager i deras andliga lif, skola vi se, huru sällan den frambringas och af huru kort varaktighet den är. Om man hos menskligheten tagen i klump under en viss tidsperiod kunde jemföra summan af de handlingar, hvilka frambragts genom den frivilliga uppmärksamheten, och summan af de handlingar, hvilka frambragts densamma förutan, skulle förhållandet vara nästan som noll till oändligheten. I kraft af sjelfva sin naturliga öfverlägsenhet och sin ytterliga sammansättning är viljeuppmärksamheten ett tillstånd, en koordination *, som sällan kan uppstå och som, knappt uppstånden, alltid är på väg att upplösas.

Är det icke — för att hålla oss till positiva fakta — en väl känd sak, att ett af de första symptomen till hvarje försvagande af själen, vare sig tillfälligt, såsom under feber, eller för beständigt såsom i vansinne, utgöres af omöjligheten

uppmärksamheten, som är naturlig, spontan; vi hafva för öfrigt i det föregående (sid. 103) uttalat oss om denna sak.

* Liksom grupper af enkla rörelser måste vara organiserade och koordinerade för att tillåta denna högre koordination, ur hvilken de fina och sammansatta rörelserna uppstå, på samma sätt måste grupperna af enkla medvetenhetstillstånd vara organiserade för att tillåta denna högre koordination, som är uppmärksamheten.

att underhålla en långvarigare uppmärksamhet? Den högsta koordinationsformen är således den obeständigaste äfven på det rent psykologiska området.

Denna upplösningens lag är för öfrigt intet annat än ett fall af den stora biologiska lag, som redan omtalats med hänsyn till minnet, nemligen att de senast uppkomna funktionerna äro de första att urarta. Hos individen föregår den automatiska koordinationen den koordination, som uppstår af önskningar och lidelser, hvilken åter i sin ordning föregår viljekoordinationen, hvars enklaste former föregå de mest sammansatta. Under arternas utveckling — om man antager evolutionsteorien — voro under sekler verksamhetens lägre former de enda bestående; med koordinationernas växande sammansättning kom derefter en tid, då viljan uppstod. Återgången till impulsernas välde, detta må för öfrigt åtföljas af aldrig så lysande själsegenskaper, är således i och för sig en *regression.* I detta hänseende kunna följande ord af Herbert Spencer tjena oss såsom sammanfattning och slutomdöme: »Hos med kroniska nervrubbningar hemsökta personer, hvilkas förderfvade och utsinande blod icke mera förslår till att underhålla den för de molekulära ombildningarna nödvändiga verksamheten . . . är lättheten att vredgas ämne för alla menniskors iakttagelser, och denna lättretlighet innebär en relativ overksamhet hos de högre elementen. Den

frambringas, då en plötslig urladdning till följd af ett lidande eller en motgång öfverflyttas till de nervflätor, som lämpa och styra beteendet vid pinsamma eller obehagliga handlingar, och icke åtföljes af en urladdning, som kommer till de nervflätor, hos hvilka verksamheten afpassas efter ett stort antal omständigheter i stället för efter en enda. Af det nu sagda följer såsom korollarium, att den otillräckliga produktionen af nervtillflödet förklarar förlusten af jemvigt i emotionerna. De plexus, hvilka koordinera defensiva och destruktiva handlingar och hos hvilka känslorna af samtidig antagonism och vrede hafva sin plats, äro ett arf från alla föregående varelsers slägten och äro följaktligen väl organiserade — så väl organiserade till och med, att barnet i sin moders armar redan visar oss dem i verksamhet. Men de plexus, hvilka, på samma gång de förbinda och koordinera en stor mängd lägre plexus, lämpa uppförandet efter en stor mängd olika yttre fordringar, hafva först helt sent utvecklats, så att de, förutom det att de äro vidsträckta och sammansatta, bildas af kanaler, hvilka äro vida mindre lätta att genomtränga. Då nervsystemet följaktligen icke är i sitt fulla krafttillstånd, äro dessa apparater, som uppstått sist och äro de högsta af alla, de första, hvilkas verksamhet upphör. I stället för att ögonblickligen inträda i verksamhet, komma deras verk-

ningar, om de äro mätbara, för sent för att kämpa mot de underordnade apparaternas *.»

II.

Sedan vi nu steg för steg följt viljans förfall, synes oss det grundresultat, som häraf framgår, vara, att hon befinner sig i en till sammansättning och grad vexlande koordination, att denna koordination är existensvilkoret för hvarje viljande och att viljandet, allt efter som det helt och hållet eller delvis förstöres, tillintetgöres eller stympas. Vi skola nu uppehålla oss något vid detta resultat och dervid nöja oss med att i korthet antyda några punkter, enär vår uppgift icke är att skrifva en viljans monografi.

I. Låtom oss då först undersöka de materiela vilkoren för denna koordination. Viljan, som hos några privilegierade naturer antager en så utomordentlig styrka och uträttar så stora ting, har ett mycket anspråkslöst ursprung. Hon finnes i den biologiska egenskap, som vidhänger all lefvande materia och som man benämner retbarhet, det vill säga reaktion mot yttre krafter. Retbarheten — den fysiologiska formen för tröghetslagen — är på visst sätt ett

* Herbert Spencer, Principles of Psychology, Tome I, p. 262.

slags primordialt indifferenstillstånd, ur hvilket genom senare differensiering den egentliga sensibiliteten och motiliteten, dessa det psykiska lifvets båda stora grundpelare framgå.

Vi måste ihågkomma, att motiliteten — som här uteslutande intresserar oss — yppar sig till och med i växtriket under olika former, såsom genom vissa sporers rörelser, rörelserna hos sensitivan (Mimosa pudica), Dionæa och många andra plantor, hvilka Darwin egnat ett allmänt bekant arbete. — Det till utseendet likartade protoplasmat, som ensamt sammansätter vissa lågt stående varelser, är begåfvadt med motilitet. Amoeban och den hvita blodkroppen flytta sig framåt så småningom med tillhjelp af de utlöpare de utskjuta. Dessa förhållanden, som utförligt finnas beskrifna i särskilda arbeten, visa oss, att motiliteten uppträder långt före muskler och nervsystem, huru rudimentära dessa än må vara.

Det tillkommer oss icke att här följa evolutionen af dessa båda apparater till mera fulländade former genom hela djurserien; vi skola endast anmärka, att arbetena öfver de motoriska centras lokalisering, hvilka äro af så stor vigt för viljans mekanism, föranledt några lärda att studera dessa centras tillstånd hos nyfödda. »Detta studium, som med största omsorg 1875 företogs af Soltmann, har ledt till följande resultat: Hos kaniner och hundar finnes strax efter födelsen ingen punkt af hjernbarken, hvars elektriska ret-

ning förmår frambringa rörelser. Först den tionde dagen efter födelsen utveckla sig de centra, som styra de främre lemmarnes rörelser. På trettonde dagen framträda de bakre lemmarnes rörelsecentra. På sextonde dagen äro dessa centra redan väl skilda från hvarandra och från ansigtets centra. En slutsats, till hvilken dessa resultat berättiga, är, att frånvaron af frivillig motorisk ledning sammanfaller med frånvaron af för denna ledning afpassade organ och att, i den mån djuret blifver mera herre öfver sina rörelser, äfven de hjerncentra, i hvilka viljan utarbetas, förvärfva ett allt tydligare oberoende *.»

Flechsig och Parrot hafva studerat hjernans utveckling hos fostret och hos barnet. Af denne senares undersökningar framgår **, att om man följer utvecklingen af den hvita substansen hos en hel hjernhalfva, ser man den successivt höja sig från hjernskänkeln (crus s. pedunculus cerebri) till synhögen, derefter till den inre kapseln midt i hjernhalfvan och slutligen uppnå hjernbarken. De delar, hvilkas utveckling är långsammast, hafva också den högsta funktionela bestämmelsen.

Så snart skedet för viljans bildande afslutats, synes viljeverksamheten bilda sig på följande sätt: eggelsen utgår från de så kallade motoriska

* Dictionnaire encycl. des sciences médicales, Francois Franck, art. nerveux p. 585.

** Archives de physiologie, 1879, pag. 505—520.

regionerna i barklagret (hjess-pannregionen), och följer pyramidsträngarne, som af några författare kallas *viljesträngarne*. Detta knippe, som består i en gruppering af alla de trådar, hvilka utgå från de motoriska vindlarne, nedstiger tvärs igenom den ovala centern och bildar en liten del af den inre kapseln, hvilken, såsom man vet, inträngер i den strimmiga kroppen »liksom en kil i ett stycke trä». Detta knippe följer hjernskänkeln och förlängda mergen, der det mer eller mindre fullständigt korsar sig med samma knippe från andra hjernhalfvan, och går öfver på motsatta sidan af ryggmergen, i det att det sålunda bildar en stor kommissur mellan de motoriska hjernvindlarne och ryggmergens grå substans, ur hvilken rörelsenerverna utgå *. Dessa allmänna drag gifva någon föreställning om huru sammansatta de element äro, hvilka fordras för viljeverksamheten, och om den innerliga solidaritet, som förbinder dem.

Olyckligtvis finnas skiljaktiga tolkningar angående den verkliga beskaffenheten af de hjerncentra, från hvilka eggelsen utgår. För Ferrier och många andra äro dessa hjerncentra motoriska centra i ordets egentliga mening, det vill säga att rörelsen tager sin början i och genom dem. Schiff, Hitzig, Nothnagel, Charlton Bastian, Munk

* Huguenin, Anatomie des centres nerveux. — Brissaud, De la contracture permanente des hémiplegiques, 1880, pag. 9.

hafva lemnat andra tolkningar, hvilka hvarken äro lika sannolika eller lika klara. I det stora hela gå de dock ut på att betrakta dessa centra såsom snarare af »sensitiv natur», i det att den egentligen motoriska rolen stannar hos de strimmiga kropparne. »De nervfibrer, hvilka gå från barklagret till de strimmiga kropparne hos de högre djuren och hos menniskan, skulle till sin natur kunna fullt jemföras med de fibrer, hvilka förena den 'sensitiva' cellen med den 'motoriska' i en vanlig mekanism för reflexverkan*. Det skulle med andra ord i hjernbarken finnas »begränsade regioner, hvilkas experimentela eggelse framkallar bestämda, lokaliserade rörelser i kroppens motsatta sida. Dessa punkter synas böra betraktas fastmer såsom centra för *viljeassociationen* än såsom egentligen motoriska centra. De skulle vara sätet för eggelser till viljerörelser och icke verkliga utgångspunkter för rörelsen. Man skulle snarare kunna införlifva dem med de periferiska känselorganen än med de motoriska apparaterna hos ryggmergens främre horn . . . Dessa centra skulle således vara *psykomotoriska,* emedan de genom sin helt och hållet psykiska verksamhet beherska verkliga motoriska apparater . . . . Vi tro, att de olika punkterna, hvilka uppgifvas såsom motoriska centra för lemmarne, ansigtet o. s. v., motsvara de apparater,

* Charlton Bastian. Le cerveau, organe de la pensée, tom II, p. 198.

hvilka mottaga och till *viljeeggelse* ombilda till sitt ursprung periferiska förnimmelser. Det skulle således vara viljecentra och icke verkliga motoriska centra *.»

I trots af denna svåfvande fråga, hvars lösning intresserar psykologien minst lika mycket som fysiologien, i trots af meningsskiljaktigheter i afseende på enskildheter, hvilka vi lemnat å sido, och i synnerhet den ovisshet, i hvilken vi svåfva angående lilla hjernans rol, kan man med Charlton Bastian säga, att om vi ännu icke ifrån Humes tid i ordets egentliga mening känna de medel, genom hvilka vår kropps rörelser följa vår viljas befallningar, hafva vi åtminstone lärt känna något om de företrädesvis intresserade delarne och följaktligen erfarit något om den väg, som viljeeggelserna följa.

II. Då vi granska frågan från dess psykologiska sida, ikläder sig viljekoordinationen så många former och kan antaga så många grader, att man måste nöja sig med att anmärka de förnämsta punkterna. Det skulle vara naturligast att börja med det lägsta, men jag anser det nyttigt för tydlighetens skull att följa en omvänd ordning.

Den fullständigaste koordinationen finnes hos de starkaste viljorna, hos de stora handlande personerna, hvilken deras verksamhet än må vara, en Cæsar eller Michel Angelo eller Saint Vin-

* Francois Franck anf. st. p. 577, 578.

cent de Paul. Den kan sammanfattas i några ord: enhet, beständighet, kraft. Den yttre enheten i deras lif ligger i enheten af deras mål, som de alltid fullföljt, i det att de efter omständigheternas kraf skapat nya koordinationer och afpassningar. Men denna yttre enhet är i sin ordning blott uttrycket af en inre enhet, nemligen deras karakters. Derför att de förblifva sig sjelfva, förblifver också deras mål detsamma. Deras grunddrag är en mägtig, outsläcklig lidelse, som tager idéerna i sin tjenst. Denna lidelse är de sjelfva, är det psykiska uttrycket af deras konstitution, sådan naturen skapat den. Och huru stannar icke allt, som står utanför denna koordination, i skuggan, overksamt, ofruktsamt, glömdt, liknande en parasitisk vegetation! De erbjuda typen för ett ständigt med sig sjelft endrägtigt lif, emedan hos dem allt sammanlöper, förbinder sig, sammanstämmer. Äfven i det vanliga lifvet anträffas dessa karakterer utan att de låta tala om sig, emedan målets höghet, omständigheterna och i synnerhet lidelsens styrka hafva saknats dem; de hafva endast bevarat beständigheten. — Under en annan form hafva de stora historiska stoikerna, Epiktetos, Thraseas — jag talar icke om deras vise, som endast är ett abstrakt ideal — förverkligat denna öfverlägsna viljetyp under dess negativa form — hämmandet — i enlighet med skolans grundsats: uthärda och försaka.

Under denna fullständiga koordination finna

vi de lif, hvilkas vanligen stabila tyngdpunkt dock tid efter annan vacklar. En grupp tendenser gör en tillfällig afvikelse med begränsad verksamhet och uttrycker, så länge de ega bestånd och verka, en sida af karakteren. Dessa individer hafva hvarken för dem eller för andra tendenser de stora viljornas enhet, och ju talrikare dessa brott äro mot den fullständiga koordinationen och af ju mera sammansatt natur de äro, desto mera minskas viljekraften. I verkligheten anträffas alla dessa grader.

Fortsätta vi att stiga nedåt, komma vi till dessa lif, som visa oss dubbla sidor, hos hvilka två motsatta eller helt enkelt olika tendenser ömsevis hafva öfverhand. Hos individen finnas två alternerande tyngdpunkter, två punkter, i hvilka successivt, men partielt öfvervägande koordinationer sammanlöpa. Detta är måhända i det hela taget den vanligaste typen, om man ser sig omkring bland sina medmenniskor och om man frågar skalder och sedelärare från alla tider, hvilka ända till leda upprepa, att det finnes två menniskor inom oss. Antalet af dessa successiva koordinationer kan vara ännu större, men det är öfverflödigt att längre fullfölja denna analys.

Ännu ett steg, och vi inträda på patologiens område. Låtom oss erinra oss de plötsliga, häftiga, omotståndliga impulserna, hvilka i hvarje ögonblick hålla viljan i schack; det är en alltför yppig tendens, hvilken oupphörligt bryter jemvig-

ten och hvilken dess intensitet icke längre tillåter att koordinera sig med de andra tendenserna; den träder ur ledet och befaller i stället för att underordna sig. Då derefter dessa impulser icke längre äro en tillfällighet, utan blifvit en vana, icke äro blott en sida af karakteren, utan hela karakteren, finnas blott intermittenta koordinationer; det är viljan, som blifver undantag.

Ännu längre ned blifver hon en simpel tillfällighet. I den oändliga rad af impulser, som följa på hvarandra och hvilka vexla för hvarje minut, finner en osäker vilja knappt då och då med långa mellanskof nödiga existensvilkor. Det finnes blott nycker. Den hysteriska karakteren lemnar oss prof på denna fullständiga *frånvaro af koordination*. Dermed hafva vi uppnått den motsatta änden.

Ytterligare längre ned finnas icke längre några viljans sjukdomar, utan blott ett hämmande af utvecklingen, som hindrar viljan från att någonsin uppstå. Sådant är idioternas och svagsintas tillstånd. För att fullborda vår patologiska undersökning skola vi här säga några ord om dem.

»I den djupa idiotismen», säger Griesinger, »äro alla ansträngningar och beslut instinktiva; de framkallas i synnerhet af behofvet af föda; oftast hafva de karakteren af reflexiva handlingar, om hvilka individen knappt har medvetande. Vissa enkla idéer kunna derjemte ytterligare

framkalla ansträngningar och rörelser, såsom t. ex. att leka med små papperslappar . . . För att nu icke tala om dem, hvilka äro försänkta i den djupaste idiotism, måste man fråga sig: finnes hos dem något, som representerar viljan? Hvad är det, som kan vilja hos dem?

Hos många idioter af den senare klassen, synes det enda, som kan sätta deras sinne en smula i rörelse, vara önskan att äta. De djupaste idioterna förråda detta behof endast genom oro och grymtningar. De, hos hvilka urartandet är mindre djupt, röra en smula på läpparne och händerna eller gråta väl också: på detta sätt gifva de tillkänna, att de vilja äta . . .

I lättare idiotism utgöres karakterens grund af känslans obeständighet och slöhet samt viljans svaghet. Dessa individers lynne beror af deras omgifning och den behandling, för hvilken de äro föremål; läraktiga och lydiga, då man tager vård om dem, äro de elaka och ondsinta, då man misshandlar dem *.»

Innan vi lemna detta ämne, vilja vi ännu en gång anmärka, att om viljan är en koordination, det vill säga en summa förbindelser, kan man *a priori* säga, att hon skall uppstå långt mera sällan än de enklare verksamhetsformerna, alldenstund ett sammansatt tillstånd har långt mindre utsigt att uppstå och fortfara än ett

* Griesinger, Traité des maladies mentales, trad. francaise, p. 433.

enkelt tillstånd. Så förhåller det sig också i verkligheten. Om man i hvarje menniskolif beräknar det, som bör skrifvas på automatismens, vanans, lidelsernas och i synnerhet imitationens räkning, skall man se, att antalet rena viljeakter i ordets egentliga bemärkelse är bra litet. För de flesta menniskor förslår imitationen; de nöja sig med hvad som *varit* vilja hos andra, och alldenstund de tänka med hela verldens idéer, handla de också med hela verldens vilja. Viljan, som befinner sig mellan vanorna, hvilka göra henne onödig, och sjukdomarne, hvilka stympa eller förstöra henne, är sålunda, såsom vi ofvan sade, en lycklig tillfällighet.

Är det väl slutligen nödvändigt att framhålla, huru mycket denna koordination med tilltagande sammansättning hos tendenserna, hvilken bildar viljans afdelningar, liknar den koordination med tilltagande sammansättning hos förnimmelserna och bilderna, hvilken utgör intelligensens olika grader, ity att den ena har till grundvilkor karakteren, den andra till bas och grundvilkor »tankens former», men båda äro en mer eller mindre fullständig afpassning af varelsen efter dess omgifning på verksamhetens eller kunskapens område?

Vi hafva nu kommit derhän att kunna draga den allmänna slutsats af detta arbete, hvilken vi ofvan flere gånger i förbigående antydt. Den

skall, såsom jag hoppas, kasta tillbaka ett förklarande ljus på den väg vi tillryggalagt. Denna slutsats har följande lydelse:

Viljandet är ett slutligt medvetenhetstillstånd, som framgår af den mer eller mindre sammansatta koordinationen af en grupp medvetna, till hälften medvetna eller omedvetna (rent fysiologiska) tillstånd, hvilka alla förenade öfverflyttas genom en handling eller ett hämmande. Koordinationen har till hufvudfaktor karakteren, som endast är det psykiska uttrycket för en individuel organism. Karakteren gifver koordinationen dess enhet — icke den abstrakta enheten hos en matematisk punkt, utan samstämmighetens konkreta enhet. Den akt, genom hvilken denna koordination sker och befästes är valet, grundadt på naturlig frändskap.

Det viljande, hvilket de gamle psykologerna så ofta iakttagit, analyserat och kommenterat, är för oss således helt enkelt ett medvetenhetstillstånd. Det är blott en verkan af detta psykofysiologiska arbete, som så ofta beskrifvits och af hvilket endast en del ingår i medvetandet under form af öfverläggning. *Dessutom är det icke orsak till något.* De handlingar och rörelser, som följa det, framgå nemligen omedelbart ur de tendenser, känslor, bilder och idéer, hvilka kommit derhän att koordinera sig under form af ett val. Från denna grupp kommer hela verksamheten. Med andra ord — och för att icke

tillåta någon tvetydighet — öfverläggningens psykofysiologiska arbete leder å ena sidan till ett medvetenhetstillstånd, viljandet å andra sidan till en sammanfattning af rörelser eller hämmanden. »*Jag vill*» *bekräftar en situation, men bildar den icke.* Jag skulle vilja jemföra det med en jurys uttalande, som kan vara resultatet af en ganska lång brottmålsransakning och ytterst häftiga öfverläggningar och som kan åtföljas af allvarsamma följder, hvilka sträcka sig utöfver en lång framtid, men *som är en verkan utan att vara en orsak*, enär den rättsligen blott är en enkel bekräftelse.

Om man envisas att af viljan göra en själsförmögenhet, en väsensenhet, blifver allting mörker, förvirring, motsägelse. Man befinner sig fångad i en illa uppställd frågas snara. Om man deremot tager fakta, sådana de äro, befriar man sig åtminstone från alla konstlade svårigheter. Man behöfver icke enligt Hume och så många andra fråga sig, huru ett »jag vill» kan få mina lemmar att röra sig. Det är en myster, som det icke är möjligt att upplysa, emedan den icke finnes, emedan viljandet icke är orsak till något. I känslornas och bildernas naturliga tendens att öfverflytta sig i rörelser måste man deremot söka hemligheten till de frambragta handlingarna. Vi hafva här ingenting annat än ett ytterst invecklad fall af lagen för reflexerna, i hvilket mellan det så kallade retningsskedet och rörelseskedet inträder ett högvigtigt psykiskt förhållande —

viljandet — hvilket visar, att det första skedet slutar och att det andra börjar.

Man må derjemte besinna, att den sällsamma sjukdom, som man kallar abuli, numera utan svårighet förklaras och derjemte att alla de ofvan — i första kapitlet — granskade analoga formerna och till och med den enkla, knappt sjukliga svaghet hos viljan, som är så vanlig hos menniskor, hvilka säga sig vilja, men icke handla, finna sin tydning. Detta beror derpå att den individuela organismen, denna källa, från hvilken allt uppstår, har två verkningar att frambringa, men frambringar blott en: nemligen medvetenhetstillståndet, valet, jakandet, hvaremot rörelsetendenserna äro alltför svaga för att öfverföras i handlingar. Det förefinnes tillräcklig koordination, men otillräcklig impuls. I de omotståndliga handlingarna deremot öfverdrifves impulsen, och koordinationen försvagas eller försvinner.

Vi erhålla således af patologien två hufvudsakliga resultat: det ena, att »jag vill» i och för sig är blottadt på hvarje förmåga att framkalla handling; — det andra, att viljan hos den förnuftiga menniskan är en ytterst sammansatt och obeständig koordination, som är bräcklig just till följd af sjelfva sin öfverlägsenhet, alldenstund den är »uttrycket af den högsta ordning naturen ännu frambragt, den sista fulländade blomman af alla dess underbara verk *.»

* Maudslay, Physiology of mind, p. 420.

This book should be returned
the Library on or before the last d
stamped below.

A fine of five cents a day is incur
by retaining it beyond the specifie
time.

Please return promptly.